

KRVAVI MJESEC NAD POMPEJIMA

IRENA LUKŠIĆ

SADRŽAJ

Gradovi ispod mora	1
Krvavi mjesec nad Pompejima	36
Kuća od mrtvih osa	75
Satovi glazbe u gradskom muzeju	106
Proljeće u Fialti	135
Bilješke	145
O autorici	147
Impresum	149

GRADOVI ISPOD MORA

Sjedila sam za šankom hotela Park u Rovinju, pijuckala stock i pokušavala zapodjenuti nekakav razgovor s mladom pipničarkom, koja je u kružnome prostoru živahno skakutala i premještala boce i čaše s jednoga mjesta na drugo.

- Ima li ovdje za kupiti kakvih zgodnih stanova?

- Ne znam - slegnula je ramenima žena. - Nisam o tome nikad razmišljala... Primijetila sam jedino da se u novinama često pojavljuju oglasi s kupnjom i prodajom nekretnina. Pokušajte s novinama. Ha?

- Mda - povukla sam posljednji gutljaj iz prljave čaše i razvukla ga po zubima s donje lijeve strane. Jučer me strašno bolio jedan zub i alkohol mi je činio dobro.- Vrijeme je, inače, lijepo?

- Pa da, kao i svugdje uz obalu.

Onda se ponovno okrenula svojem poslu i činilo se kao da u prostoru nastaju neki novi odnosi boja. Gomila čaša, odrazi odraza na stijenkama. Optičke varke. Kaleidoskop. Kad je izvukla bijelu šalicu ispod mlaza vode iz njenih je prsiju od nagle kretnje poletjela pločica s imenom.

- Marija - rekla sam tiho.

Ali, zaključila sam potom, razgovor je besmislen. Ona je duhom ispod vode. Ne čuje me, ne vidi me i ne zna što hoću. Ona roni suze ili amfore. Sva je u vodi. Okrenula sam se i uputila prema recepciji. Tamo je mirno stajalo nekoliko ljudi s napetim putnim torbama. Pipničarka je ipak, osjećala sam to, dugo zbunjeno gledala za mnom. Zato što sam joj izgovorila ime. Pomutili su je zvukovi M, A, R, I, J i A. Ispod vode su očito doticali nešto neočekivano.

Na recepciji je stajao Andrej Demidov i nešto tumačio s pomoću tri prsta. Zažmirila sam da ga ne gledam, međutim, ti prsti su se i dalje micali kao nemirni mačići u popodnevnome snu. Iza paravana od dvostrukoga reda trepavica činilo se kao da se mačje gnijezdo širi i preplavljuje prostor oko sebe. U polumraku su se glasovi pojačali, izronio je i dječji plač, i nepoznata me stihija spontano povukla stubištem na kat. Opet me počeo boljeti prokleti zub i zvukovi koje sam susretala bušili su mi mozak. Popela sam se na svoj kat.

U sobi se držao tvrdi, ustajali zrak. Od pomisli na more pred očima mi se ljeskala namreškana površina stvarnosti. Ovako nekako počeo bi i moj novi roman s jadranskom tematikom: crta koja svjetluca. Junakinja nakon duge unutarnje borbe pronalazi hrabrosti i prekida s dosadašnjim životom: ostavlja posao u Institutu, otkazuje luksuzni stan u središtu metropole i dolazi u grad na moru da bi nastavila postojati kao netko drugi. Kao netko tko nema problema sa suvišnim kilogramima, masnom kosom, lomljivim noktima i osjetljivim zglobovima. Međutim, sve oko nje nosi povijest koja se nije prekidala...

Zub me od pomisli na stvarnost bolio sve jače i jače: činilo mi se da se u šupljini kuha kiselina koja razara sve čega se dotakne. Ispružila sam se na krevet, pazeći da potpeticama ne zaprljam užkrobljenu plahtu, i pred očima mi se zaljuljala velika bijela ploča na kojoj je plesao svjetlosmeđi pauk. Zapravo, životinjica se oprezno spuštala po niti koja se nije vidjela niti iz jednoga kuta postelje. Pratila sam kako čarobnjački gazi gusti zrak i činilo mi se da se sa svakim korakom prema dolje pritišće živac s izvorom moje boli. Sklopila sam oči. Ako ga ne gledam, pomislila sam, potaknut ću druge slike i osjete. Doći će nešto što će vratiti bol u dubinu bića: sjećanje na prvi dan škole 1965. godine, kad me upiknula osa, ili pak ljetno popodne 1990. godine, kad sam, prelazeći plicak na Korani, stala na razbijenu bocu. Nakon nekoga vremena pred očima mi se ukazao negativ gužve na recepciji, potom simbolička slika sobe. U takvoj kombinaciji nalazila sam se na cesti koju su tko zna iz kojih razloga pritiskali golemi kameni blokovi i tako mi priječili normalni hod. Na mjestu gdje me bolio zub izvirala je tamna asfaltna smjesa i palila mi tanke stijenke šupljega zuba, koji je pak izgledao kao kameni sat. A na tome satu uvijek je bilo pet do dvanaest. Sva bol, sva masa težine skupljala se u mozgu i otuda se razlijevala po glavi, rukama, prsima i nogama. Potom se vraćala natrag u zub, još jača i razornija. Pokušala sam se okrenuti na bok i pritisnuti mjesto s bolesnim zubom na stijenku usne šupljine, tako da ne dobiva svježi zrak, no zaražena tekućina našla je put i cirkulacija se ponovno uspostavila. Tijek je udarao u blokove. Rušio ih je. Izmicao mi je put pod nogama. Nepodnošljivo. Kao glas Janis Joplin, koji sam prisposobljavala neugodi postojanja. Ustala sam i ispružila se na pod. U ovome položaju hladnoća mi se zarivala u leđa i uvjeravala me da imam nešto manji pritisak na zubu, na centru u mozgu. Led je dolazio kao praznina. Međutim, u tu prazninu neprimjetno su ulazile čestice svijeta iznad površine vode. Mrvice kruha, koje tu negdje leže ili ne leže, cvrkut ptica, koji se čuje ili ne čuje, slike slika, koje su pozitivni ili negativni. I glas, velim, Janis Joplin. Korake na podu, na površini mora, doživljavala sam kao gibanje ljepljive mase, trenje boli. Zvukovi su mi pritom strastveno ometali orijentaciju: prvo, nisam mogla odrediti u kojem se smjeru kreću, da li se približavaju ili udaljavaju, a drugo – što ili koga nose. Kad sam naposljetku otkrila da jedna gomila zvučnih valova postaje bliža, učinilo mi se da će se nešto

opasti iz zraka. Pauk s nevidljive niti, koji je možda sve ovo zamijesio, ili bijeli kvadrat na bijeloj površini. Brzo sam ustala i premjestila se na krevet. Vrata su se nježno otvorila i u sobu je ušla Apolonija Šturman. Kroz gustu zavjesu trepavica vidjela sam je kao klupko crne kose i kuglicu jarko crvenih usana. Napravila sam očajničku grimasu zijevanja.

- Pa koliko je to sati? Tri? ... Što, spavala si?

- Mhm - promrmljala sam kroz nos. Nisam htjela otvarati usta da mi hladna struja ne raznese zub.

Na balkonu se ljuljala tamna površina mora. U dnu su bila različita plovila, zatim se provlačila crta obzora i naposljetku sivilo neba.

- Baš razmišljam - Apolonija je odrješito odmaknula deku s mojih nogu i pokroviteljski sjela na rub kreveta. - Baš razmišljam: zašto se dosad nisi udala? Jasno mi je da se takva pitanja ne postavljaju, ali opet, dođe mi da razmišljam samo o tome...

Okrenula sam lice od zatupljujuće slike stvarnosti i raširila prste gledajući red blijedo lakiranih noktiju. Na svakoj se latici odražavao komad balkona s nebom. Kao voli i ne voli. Kao bioritam čudovišnoga organizma.

- U redu, ne moraš mi odgovoriti ako nećeš, ali svaki put se iznova čudim ljudima koji tako lako odbijaju životne radosti... Moja sestra - ovdje je zastala i zapalila cigaretu - moja sestra, na primjer, osjeća neshvatljivu odbojnost prema automobilima. Ne želi kupiti mercedes, a mogla bi imati avion. Savjetnica je, znaš, u europskoj podružnici velike američke kompanije. Živi u Milanu, u elitnoj četvrti, susjed joj je Umberto Eco, i stalno uzima taksi. Muž joj je profesor u Kini. Predaje stare civilizacije. A ona, vidiš, guska, umjesto da uživa u slobodno vrijeme, umjesto da putuje okolo sa svojim prijateljicama, ona se zlostavlja tako glupim stvarima... To me podsjeća na moje bivše susjede, neke zadrte ljude, koji nisu htjeli gledati televiziju iz straha da svojem sinu ne pokvare brak s jednom medicinskom sestrom... Gle, čini mi se da mi je ipak napuknuo nokat... ako je tako, ubit ću se. Morat ću ga odrezati i tako nagrditi cjelinu.

Kad sam ponovno bacila pogled na svjetlucavu površinu mora, izvor boli ljuljao je neke unutarnje lađe. Ne bih to znala drukčije objasniti.

- Čini se da baš nisi raspoložena za razgovor - rekla je Apolonija. - Sigurno imaš tremu prije nastupa... Ma da, to je i shvatljivo, tolika velika imena, tolika poznata sveučilišta. Ja, recimo,

već trideset godina idem po raznim simpozijima, ali uvijek prije nastupa pomislim kako postoji nešto po čemu nisam u trendu, nešto što nisam dobro razumjela, bojim se da netko prije mene ne izgovori ono što sam ja otkrila. Eto, zato sam i počela s temom udaje. Moje su misli uvijek vezane za Zdravka... On je moj početak i kraj, alfa i omega.

Na noćnome ormariću ležali su listovi programa simpozija. S lijeve strane ukriživala su se velika slova imena i prezimena sudionika, a s desne naslovi izlaganja. Još jutros, kad sam stigla autobusom iz Rijeke, unutarnji mi je glas dao do znanja da izbjegavam pogled na osobe i teme. A i nije me zanimalo tko kada nastupa: pokušavala sam bol u zubu neopazice istresti na neko ime i brzo ustati s kreveta, ali nije išlo. Prvo sam zapela prstenom za prorez na jastuku, a onda sam shvatila da se bol ipak lijepi samo za mene. Negdje pri vrhu papira, vidjela sam u letu, nalazila se črčkotina izgrizene jabuke. Preko nje je zazvonio telefon. Odmah sam pomislila da je to alarm šupljega zuba, opomena za učinjeni prekršaj.

- Da? - Apolonija se nagnula na drugu stranu i ravnodušno uhvatila slušalicu. Na njen pogled, usmjeren prema morskoj površini u stvarnosti, začas su se sjatile sitne bore. - A je li? Nije htio? ... Pa što je onda s tim zemljištem? Niste se pogodili? ... E pa, zbilja si kreten! Da ne kažem nešto puno gore!

Ustala sam iz postelje. Bol je na trenutak skliznula u jednjak, no ubrzo se popela natrag u svoju jazbinu i jasno zatražila neko oštro piće za gašenje. Sjetila sam se kako se jednom ispred naše zgrade zapalio automobil i kako sam unezvijerenome vozaču ponosno donijela naš, kućni aparat za gašenje požara. Čovjek je hitro izbacio nekakvu bijelu pjenu na motor, potom je zamolio slučajnoga prolaznika da mu pomogne odgurati kola do kraja ulice i onda se izgubio. Više ga nitko nikada nije vidio. Prazna boca protupožarnoga aparata ostala je odbačena u travnjaku. A ja sam toliko puta kasnije doživjela simboličko kažnjavanje vatrom zbog ove intervencije: udar groma u televizor, prosipanje pepela iz posude po sagu, iskrenje neispravne perilice. I ovo je bilo malo podsjećanje na nepromišljeno pražnjenje kućnoga aparata za gašenje požara. Vatra u zubu. Tiho sam izašla iz sobe i uputila se dolje, prema šanku. Ne znam zašto oblažem alkoholom tu rupu, još nikad nisam uspjela pićem zauvijek umiriti podivljalo grotlo. Pipničarka u crvenome prsluku brisala je čaše koje su se prije toga satima cijedile u žičanoj košarici.

- Ovo nikako da prestane - prostenjala sam i uhvatila se prstima za debelu kvrgu koja mi je preko noći narasla na lijevoj strani lica. Zatim sam počela pričati kako su znanstvenici otkrili da bol nije samo osjećaj koji receptori ranjenoga tkiva šalju u mozak, nego rezultat zamršenoga sustava u kojemu veliku ulogu imaju razumijevanje i osjećaji osobe. U mozgu

postoji mehanizam koji stvara određene neuromatrice, koje stvaraju mentalnu sliku tijela, a u nju stižu signali bola i ostali osjeti.

Pipničarkine oči samo su skočile u tamni ponor, kako sam vidjela na komadu zrcala s kratkom reklamnom porukom. Time je htjela reći da valjda svakoga nešto boli, samo što tu neugodu postojanja jedni mogu izraziti, a drugi ne. Iz crnoga zvučnika tiho je lijevala meka orkestralna glazba. Kao topla ljetna kišica.

- Marija... - prozborila sam oprezno, pazeći da mi hladna struja ne raspiri bol u ustima. - Marija...

Pipničarka se okrenula, pogledala me u čudu i onda je opet gurnula ruke u redove čaša. To nije bila žena s kojom sam prije razgovarala, to nije bila Marija. Ova je imala masivni zlatni lančić oko vrata i vidljivi ožiljak od posjekotine iznad lijeve obrve. Vjerojatno ima ljubomornoga muža i bogatoga ljubavnika. Pomislila sam da bi bilo najbolje napraviti se da tražim neku osobu iz grupe koja je sjedila za stolom ispod glomazne tapiserije. Zato sam, uvjerljivosti radi, ponovila "Marija", ustala i čak napravila nekoliko koraka po predvorju. Na pamet mi je pao i Majakovski:

"Dolazim u četiri" - reče Marija.

Osam.

Devet.

Deset.

Zub me sada bolio u obliku laganoga peckanja ispod jezika. Slučajno ili ne, ali isto takvo peckanje, bez zubobolje, dakako, osjetila sam i nakon ručka što ga je Liana Frank priredila u čast stranih sudionika simpozija Kraj tisućljeća. Ona je, nikad to neću zaboraviti, napravila čudesan gulaš s puno feferona i svima su nam oči iskrile od velike vrućine. Stalno smo pili vodu, pričali i gledali debele albume s obiteljskim fotografijama te dodirivali medalje što ih je Lianin brat osvojio na veslačkim natjecanjima diljem svijeta. U jednom trenutku Liana se neprimjetno povukla u drugu sobu i počela je pisati referat za sutrašnji nastup. Nekome ovaj čin može izgledati neozbiljno, no nastup joj je bio briljantan. Meni nešto slično u ovome trenutku zasigurno ne bi pošlo za rukom, čak niti pod pritiskom spoznaje da sam tako brzo na redu. Ipak, peckanje ispod jezika shvatila sam kao dobar znak. Jedino ne znam o čemu bih brzo mogla napisati suvisli tekst... Ako do sada nisam uspjela složiti prigodne klišeje, teško da bih u roku od nekoliko sati mogla sastaviti prihvatljivu priču. Mogla bih jedino pričekati da prođe nekoliko dana, požaliti se na nepodnošljivu glavobolju i onda jednostavno

nestati sa skupa. Da, to bih doista mogla zgodno napraviti. Otići u Trst i gotovo. Čula sam da tamo još uvijek traju velike rasprodaje.

Hodnik koji je vodio prema kongresnoj dvorani bio je pust. U zraku su vonjali neugašeni opušci i kapljice razvodnjene kave iz automata. Činilo mi se da bi bilo najbolje prijeći taj prazni dio, zatim skrenuti desno i kroz velika staklena vrata izaći van, na zrak. Vani je bilo sunčano poslijepodne, vjetrić je listao bujne krošnje mediteranskih stabala. Otići ću do kioska, kombinirala sam, kupiti nekoliko art-razglednica i poslati ih ljudima s kojima dugo nisam bila u kontaktu. Potom ću svratiti u samoposluživanje po bočicu alkoholnoga pića, za slučaj da me zaboli zub. Ako me i ne zaboli – neću se vraćati u hotel, sjest ću na prvi autobus i otići u Italiju. Međutim, kad sam došla do polovice hodnika, s desne strane su se iznenada otvorila vrata i iz mraka je izjurio čovjek koji je izgledao kao nesretni Demidov.

– Muha! – viknuo je uzrujano i zamahnuo rukama po zraku. – Prokleta muha! Ušla je unutra i ometa nam koncentraciju!

Zatim je širom rastvorio oba krila i teatralno se naklonio:

– Evo, izvolite uđite unutra! Zrak je, što se kaže, čist.

Ušla sam. Pravila sam se kao da taj Demidov uopće ne postoji. Tako sam odvrćala moguće nesreće koje bi mi mogla naučiti njegova nazočnost. U dvorani je bilo mračno, a na kocki svjetla što je dolazila iz diaprojektora micala su se zanimljiva, jako uvećana slova. Smjestila sam se na kraju stola. Atmosfera je podsjećala na amatersko zazivanje duhova. Nakon stanovitoga vremena razaznala sam bocu mineralne vode i naopako okrenutu čašu. S lijeve strane sjedilo je neko golemo biće, koje je teško disalo. Na bijelome platnu, razvučenome preko zida, treperio je Tekst.

– Dakle, vidimo li takav svijet? – upitala je korpulentna žena sa šibom u ruci. Ona, dakako, nikoga nije ništa pitala, tek je draškala pozornost nazočnih.

Dvojica, koja su sjedila s desne strane, intenzivno su se došaptavala. Nakon nekoliko sekundi jedan od njih je ustao. Imao je debele usne i koso svjetlo iz aparata lijepilo ih je kao negative egzotičnih riba na zid.

– Pismo je sustav vidljivih oblika stvorenih radi memoriranja i obavješćavanja. Dakle, to su sve slike koje simbolički predstavljaju ili zastupaju predmete, bića i pojave iz stvarnoga ili izmišljenoga svijeta... Kao bol, ne znam, ili ljubav, žeđ, glad... Mogli bismo reći da imamo

pravo nazvati to gradovima ispod mora!

Nakon toga slova su nestala s platna i svjetlo iz kocke pljusnulo je na lica ljudi za stolom. Neki su uzvratili tek bljeskom naočala.

- Izvanredno! - prošaptao je netko iz tamne gomile.

- A tko je to bio?

Izgovoreno je posve nerazgovjetno ime.

- Doista izvanredno. Roman o ljudskoj mudrosti!

Na zidu se tada ponovno našao tekst i žena sa šibom u ruci nastavila je tumačiti slikovnu narav pisma. Došaptavanja s desne strane potpuno su zastrla njene riječi, putove do nevidljivoga grada. To me nehotice podsjetilo na razgovor s pipničarkom: rekla sam da bih željela kupiti stan, odnosno naći mjesto gdje bih došla pisati roman o ženi koja ostavlja posao u Institutu, otkazuje luksuzni stan u metropoli i počinje živjeti ispočetka. Međutim, istodobno mi je došlo do mozga i da mi je jaka zubobolja razbila priču. Stoga sam se upitala: što bih radila s bolesnim zubom u stanu na moru? I - što ako me usred ove spiritističke seanse plimni val odnese na neželjene obale?

Upalila su se svjetla. Zapazila sam da je izlaganje slušalo manje ljudi nego što mi se činilo u mraku. Dojam potpunosti davale su boce mineralne vode, koje su se u perspektivi stapale s ljudskim glavama. Dio mase počeo se izljevati kroz vrata. Uzela sam, usprkos zabrani koju mi je dao unutarnji glas, nečiji program sa stola i uputila se prema izlazu. Dok sam klizila na pokretnoj traci od ljudskih tijela - primijetila sam da je papir bio pošaran pri dnu. Netko je razmišljao o blagu i ispala mu je amforica na dnu mora. Narisao ju je možda kao šifru tajanstvenoga grada. Bilo je zanimljivo pratiti kako ljudski glasovi putuju odvojeno od tijela. S jedne strane simbolika stvari, s druge materijalnost zvukova. Mozak koji zauzima prostor. I Svemir kao takav.

- Reći ću ti u povjerenju - prepoznala sam glas akademkinje Spengler - Mavro ima proljev!

- Ma nemoj?! - prihvatio je kreštavi ženski glas. - Proljev?

- Pa da - potvrdila je Spenglerova. - Jutros mi je rekao u povjerenju...

- Zato ti je stalno upadao u izlaganje... Vidi, vidi, tko bi to rekao!

Potom sam upala u bujicu koja je govorila engleski. Pričalo se o kiši koja podsjeća na iznenadne pljuskove u Liverpoolu.

- Vi ste Silvana Saenz? - uhvatio me u jednome trenutku za rukav nepoznati niski muškarac. Odmahnula sam glavom.

- A Sara Conti? - pročitao je sljedeće ime s papira i opet me zgrabio za rukav.

- Ne.

Nepoznati je spomenuo još dva ili tri imena, a onda se odlijepio.

- Traži nekoga iz Španjolske - rekla je žena koja je izronila na njegovome mjestu. - Treba knjigu o ljekovitome bilju... Čitali smo o šafranu, znate, da je to najskuplji začim na svijetu. A u pokrajini Mancha proizvodi se najbolji žuti prah na svijetu. Čuli ste valjda za festival šafrana u Consuegri?

- Kleopatra je upotrebljavala šafran za pripremu šminke - kimnuo je neki mlađi muškarac, koji je dvaput prošao pokraj nas.

Znači da su danas na rasporedu Španjolke. Oprezno sam podigla program, koji sam uzela sa stola, pokušavši zamisliti da sam netko drugi i da više ne vrijedi ona interna zabrana gledanja ljudi i njihovih tema, no strah od boli bio je jači od svega. Uspjela sam uočiti tek nacrtan muški spolni organ preko nekih imena u sredini.

- Netko valjda misli da je vodeći svjetski semiotičar...

U predvorju se začas napravila gužva. Sjela sam na kožnu fotelju. Zub se praćakao u svojem podvodnom uporištu. Bila je to kazna za iznošenje protupožarnoga aparata. Možda je najbolje da izbjegnem večeru i legnem? Znam, rano je, u to vrijeme kod kuće sam tek sjedala za kompjutor i počinjala pisati tekstove, a ovdje, gdje život dobiva nešto svečaniju dimenziju, moram na prisilno mirovanje. Što ovdje znači počinak? Višesatna zubobolja? Bijeg u Trst? Pisanje razglednica? Ne, pisati nisam bila u stanju. I nisam bila u stanju biti netko drugi. Smetao mi je zub. Ustala sam i uputila se hodnikom na jedan od katova. Apolonija vjerojatno nije izlazila nakon onoga telefonskoga razgovora, jer je nisam vidjela u kongresnome dijelu hotela. Pred očima mi je više puta bio njen noćni ormarić bio pun kojekakvih bočica, olovaka, kistova, tuba i češljeva. Na mojem noćnom ormariću ležala je samo bilježnica u koju sam kanila unijeti dojmove sa simpozija. Za Mirtu. Do sada nisam ispisala niti retka, jer nisam željela registrirati da me luđački boli zub. Stopala su mi tonula

u debeli plavi sag. Najprije ravno, a onda od stubišta s kojega je prodirao vonj tople vode – desno. Točno dvanaest koraka i onda je soba. Sve sam znala napamet. Kao što slijepi telefonisti nepogrešivo uspostavljaju vezu među brojevima. Pokušala sam pokucati, no kažiprst mi se nekako izmaknuo i tako sam grubo gurnula vrata. Unutra je bio onaj isti ustajali zrak, pogled na ravnu crtu morskoga obzora i tužna crna putna torba ispod stola. Ponovno sam osjetila nepodnošljivu bol u usnoj šupljini. Grom, pepeo i iskrenje. Požar u automobilu na ulici. U kupaonici su bile neke tablete za ublažavanje boli i tako sam zakoračila na vlažne pločice. Na podu je ležao veliki bijeli ručnik, koji nisam imala snage podići. U keramičkim se pločicama odražavao strop s iskrenjem svjetiljke na stropu. Voda mi se gadila. Vonjala je na pepeljaste punoglavce. Grom! Izvukla sam tabletu iz kutijice i jednostavno je progutala. Lice mi je bilo blijedo, nekako ispijeno i nakazno od otekline. Kao da sam se sva preselila u vulkansku zonu. A i godine su učinile svoje. Imala sam sve manje snova. Odmah sam osjetila da mi je tableta zapela u jednjaku i morala sam je pogurnuti slinom. Potom sam se umirila i s pomoću tlaka zraka povukla slinu. S druge strane zida nešto je šušnulo.

- U Budimpešti sam ispala budala... - prepoznala sam Apolonijin glas. - Mislila sam da primjećuješ ono što svi vide...

Kakva Budimpešta? – začuđeno sam se zagledala u zrcalo. Na slici me bolio zub. Bez glavnoga grada Mađarske.

- Nevjerojatno glup osjećaj...

Čekaj, o čemu to govoriš?! – htjela sam uzvratiti, no mrvica tablete mi je zapela među zubima, dok je drugu neobjašnjiva sila povukla u ponor. Zamalo sam se zakašljala.

- Oduvijek sam ti se divila... Sjećam se kad sam te prvi put vidjela uživo. Bilo je to u Ljubljani prije dvadeset godina. Govorio si o sintezi umjetnosti. Tada sam pomislila: on će biti moj ili ga neće biti...

Pa to je netko u sobi! – zaključila sam. – Ali, tko? Na skupu se našlo tridesetak ljudi kojima se čovjek može diviti! Pokušala sam vizualizirati barem desetoricu, no zubobolja mi je brisala slike. Jednu po jednu. Onda je netko počeo hodati i to me užasnulo: vibracije, valovi, nasrtaji na prostor, na mozak. Dolazilo mi je zlo od ljuljanja bijelih kvadrata na bijeloj podlozi. Što ako to biće krene u kupaonicu i uhvati me u prisluškivanju? Što ako mi kaže da simboliziram zle duhove? Postavljala sam si stotine i stotine pitanja. Zato ne smijem ostati

na brisanome prostoru, zaključila sam. Moram se maknuti. Stala sam na ručnik s natpisom Good morning, zatim zakoračila u malo predsoblje i potom se tiho iskrala iz sobe. Napravila sam dvanaest koraka do poznatoga raskršća i skrenula prema odmorištu s naslonjačima. Zavalila sam se u jedan od njih, zažmirila i pokušala se usredotočiti na nešto lijepo. Zub me razdirao, morala sam sklopiti oči i maknuti se iz stvarnosti. Više nisam mogla izdržati u rovinjskome hotelu Park. Smetala su me vrata svetoga Benedikta, Zavičajni muzej, strma ulica Grisia, crkva svete Eufemije na vrhu brda... Sve me smetalo, jer sve je bilo protiv mene: more, ljudi, obale. Našla sam se tako u svome stanu, zajedno s nećakinjom Mirtom, koja je čuvala mačka Pandu. Ni Mirta ni Panda nisu me vidjeli. Mirta je zadivljeno gledala program simpozija i pitala se tko kako izgleda. Je li Dionis lijep? Je li Vanessa okrenuta životnim užicima? Kako izgleda Edouard? Tko je Estera? Tada je u predsoblju zazvonio telefon i Mirti je od straha opao list. Crni perzijski mačak raširio je zjenice. Na papiru koji je pao na pod bio je nacrtan defektan cvijet.

- Provjerava me! - prošaptala je Mirta.

Telefon je zazvonio još jednom.

- No, možda mi želi i nešto poručiti... - zabrinuto je pogledala životinju. - Možda mi želi reći: molim te, Mirta, pošalji mi onu zelenu mapu, ili pak iskopčaj zamrzivač.

Treći put ništa nije pomislila. Tek kad se mačak ljutito zavukao pod stol nakon iritirajućega signala, podigla je slušalicu:

- Da? Halo?

U slušalici je bilo tiho.

- Halo? - ponovila je Mirta oštro.

Nekoliko sekundi vukla se tišina, a onda se razlio drhtavi muški glas:

- Srce, ljubim te u podstavu gaćica ...

Mirta je spustila slušalicu i odjurila u kuhinju.

- Manijak! Telefonski manijak!

No, uzvik joj je potonuo u veselome ptičjemu cvrkutu na balkonu. Kuhinja je mirisala na iskipjelu kavu i razvodnjeni gumišt. U ovome kratkome snu Mirta je predstavljala moj strah

od nastupa na simpoziju. Kao što sam ja nosila neugodu od nenapisanoga referata, tako je moja projekcija nosila strah od podizanja telefonske slušalice. Bojala se glasa savjesti. Postojala je, međutim, još jedna, paralelna priča o Mirti. Mirta je u stvarnosti htjela postati znanstvena novakinja na projektu Tekst i komunikacija, ali je suradnici nisu prihvatili. U realnome životu ja sam trebala razgovarati s Apolonijom Šturman i zamoliti je da se zauzme za Mirtu. Ona je članica povjerenstva za projekte pri Ministarstvu znanosti.

Na mjestu gdje sam sanjala vlastitu savjest počeli su se skupljati neki nepoznati ljudi, čiji me govor jednostavno odgurnuo na rub svijeta.

Ujutro, za doručkom, palo mi je na pamet da bih mogla svratiti u mjesnu knjižnicu Matija Vlačić Ilirik i uz pomoć priručne literature složiti pristojan referat. Da, mogla bih, složila sam se, ali – o čemu? Pitanje je izlazilo iz svega, naposljetku i iz smjese mirisa koja se neprestano plela u ovome hotelu. No, svaki miris nosio je svoju poruku.

Działalność emigrantów, których motywacje emigracyjne miały rozmaity charakter poczynając od politycznego, poprzez moralno-estetyczny po ekonomiczny, przejawiała się najczęściej w literaturze, językoznawstwie, dziennikarstwie, leksykografii i literaturoznawstwie. Rosyjscy, czescy, słowaccy, polscy, serbscy, słowenscy i czarnogorscy emigranci byli bądź informatorami o chorwackiej rzeczywistości, bądź językiem rodzimym, bądź też językiem chorwackim.(1)

As the process of elaborating conventional cartographic signs is a long-term process, and in its nature an utmostly ideological and conceptual one, it is natural that the first signs to be used were the pictographic one, which in semiotic terms had the origin and function of an index.(2)

Prošao je jedan dan, gomila sati koje je spasila zubobolja. No, ostaje još jako malo vremena za pothvat kakav je izvela Liana Frank, koja nam je ponudila gulaš s puno feferona i onda se povukla u drugu sobu te počela pisati referat za sutrašnji nastup. Izlaganje joj je bilo, kao što je poznato, briljantno. Mhm da, uistinu je bilo briljantno. No, pozornost zaslužuje i gulaš, njen gulaš. Gulaš je jelo koje se priprema samo od goveđega mesa, jer mu se i mađarska etimologija vezuje uz pojam goveda (kaubója). Meso od drugih životinja pripremljeno na ovaj način zove se paprikaš. Običan gulaš znade napraviti svaka domaćica. Treba uzeti: 6 velikih žlica masnoće, 4 glavice luka izrezanoga na kolutiće, 1 veliku žlicu crvene paprike, kilu i pol govedine (od lopatice, prednjih gornjih rebara, bočine ili donjega buta) izrezana na tri prsta široke kocke, 1 malu žličicu blagoga octa, 1 malu žlicu finoga brašna, jednu i pol velike žlice

soli i litru vrele vode. Na masnoći se prži luk do žućkaste boje, zatim se doda paprika, meso i ocat, dobro promiješa, pokrije i pirja. S vremena na vrijeme promiješati. Kad se sok ispari i meso više nije tvrdo, dodamo i brašno, miješamo stalno da se i brašno malo poprži. Ako meso ne bi bilo mekano kad se sok ispari, treba žlicom dolijevati vrelu vodu i dalje pirjati dok se meso ne smekša. Potom se dolije vrela voda, poklopi posuda i kuha polagano dok meso ne postane sasvim mekano. Poslužuje se s kuhanim krumpirom, rezancima ili makaronima. Ne, ne sjećam se kakav je prilog izabrala Liana. I nisam htjela o tome razmišljati, jer me sve do nedavno luđački bolio grad ispod mora. Udisala sam paru hotelske bijele kave i pogledom pratila grupe koje su kroz širom otvorena staklena vrata ulazile u prostoriju za blagovanje. Najprije su uletjeli veseli Austrijanci, očito članovi nekakvoga sportskoga kluba, jer su svi nosili plavo crvene trenirke i kartonske kape sa znakom bogatoga sponzora. Oni su disciplinirano, jedan za drugim, žurno obilazili stol s ponuđenim namirnicama – bila su tu kuhana jaja, limenke s paštetom, kutijice s pekmezom i medom, kriške salame i sira te nekoliko vrsta peciva – i sve trpali na tanjure. Iza njih je tiho ušlo nekoliko postarijih muškaraca s bijelim pločicama na prsima. Sudionici simpozija, dakako. Zastali su na vratima i pogledom tražili slobodni stol. Prvi se pomaknuo neki dugajlija – krenuo je u smjeru poziva grupe žena, iza njega je pak išao čovjek koji je nevjerojatno ličio na Sir Laurence Oliviera. Treći je sjeo za moj stol. Na pločici je pisalo R. Williams. Dobra tema za dojmove sa simpozija. Kao, zamisli Mirta, onda mi se prikrpao poznati američki znanstvenik.

– Nigdje nije bilo mjesta, pa sam toliko slobodan doći k vas, k vama, pardon... – nasmiješio se. – Mi znamo se?

Slegnula sam ramenima.

– Ja Roger Williams – pokazao je prstom pločicu. – University of Washington, Seattle. Ja kroatist.

Pa dobro, drago mi je, eto, rukovali smo se. Zamisli Mirta, rukovali smo se. Zatim sam počela oprezno srkati kavu pazeći da slatka tekućina ne razbukta bol u zubu. Topli tijek je kružio oko korijena jezika i ruba ždrijela škakljajući osjetljivi zid zuba. Williams nije niti slutio kakva se drama odigrava u mojoj unutrašnjosti: mirno je razrezivao pecivo i oblagao ga topljenim sirom. Između zalogaja je pričao kako je prošle godine pomno istražio Kvarner. Izlika za pustolovinu bio mu je neki simpozij, na kojemu je sudjelovao s referatom o tajnim mjestima. Pješao je, veli, uz more od Lovrana do Opatije, sjeća se imena hotela Imperial, Bellevue i Astoria. Onda je govorio o crkvama na Malome Lošinju i Cresu. Na Malome

Lošinj u pozornost mu je privukao objekt sv. Martina iz XV. stoljeća, u kojemu se nalaze Bogorodica s djetetom i svecima Vivarinija, Sveti Franjo Strozija, Sveti Ivan Krstitelj Querene, Poklonstvo kraljeva Hayeza, Sveti Grgur del Cosse i Duša u čistilištu Potenze. O njima je pisao i Alberto Fortis u jednome svome putopisu. Nekako neprimjetno, dok je nabrajao umjetnine u crkvi Marijina Uzašašća, počela sam žvakati komadić kruha. U međuvremenu su od jednoga stola na sredini ustale dvije brbljave žene i na stolu je osvanula cijela gomila zgužvanih ubrusa, otvorenih limenki, komadića kruha i prazne čaše. Na pozadini smeća iznikla je televizijska ekipa i žamor se začas smanjio do podnošljivoga šaputanja. Moj sugovornik se smješкао dok je govorio.

- Tajne oduvijek izazivale moju fantaziju. Još kao dječak ja istraživao noćne šumove, nepotpune adrese na pisma i slično.

- Sigurno ste i za ovaj skup pripremili nešto tajanstveno...

Williams je zadovoljno zatreptao.

- A što? - potaknula sam nastavak priče.

U njegovim sivim očima pojavio se, sasvim neočekivano, znak iscrpljenosti teme. Čovjek se nekako ukočio, pospremio je osmijeh i zagledao se u neku udaljenu točku. No, i sva šuškanja i prigušeni glasovi posve su utihnuli. Okrenula sam se: nasred dvorane, među stolovima, stajao je krupan muškarac starije dobi, u sivome odijelu, i nešto govorio gledajući golemo oko kamere. Iza kamere nalazila su se staklena vrata. Mnogi su pokušavali ući u blagovaonicu, no kad su vidjeli televizijsku ekipu, povukli su se. U jednome trenutku učinilo mi se da sam vidjela i Apoloniju.

- Bravo! - zapljeskala je novinarka, a snimatelj je složio magično oko u golemu plastičnu torbu plave boje. Ustala sam i bez riječi se uputila za čovjekom koji je jučer govorio za vrijeme projekcije Teksta. Williams je nastavio mazati svoje pecivo. Pogledala sam na sat: bilo je točno devet. Još jedan veliki komad vremena krenuo je protiv mene. Sati će se sami boriti za sebe, a ja se moram boriti za sekunde! - izrecitirala sam u očaju.

Spustila sam se kat niže i pomislila da bih trebala proći mimo šanka u dvoranu Sekcije A, no tamo je, na križanju za recepciju, stajao Demidov, tako da sam morala promijeniti smjer. Susret s Demidovom donio bi mi nesreću. Skrenula sam stoga ulijevo i izašla na prostranu terasu. Tamo je puhao vjetar, a uz debelu betonsku ogradu stajali su Cigani i prodavali sklopive kišobrane. Zapravo je moguće napraviti sasvim originalan referat, razmišljala sam.

Mogla bih uzeti od svakog sudionika po jednu manju ili veću rečenicu te sastaviti izvanredan tekst. Ideja je kao stvorena za nešto što se općenito naslovljuje kao Interdiskurzivnost. Kad sam se odlijepila od hladne ograde shvatila sam da me cijelo vrijeme snimao kameraman iz unutrašnjosti zgrade, onaj isti koji je svoj alat složio u plavu torbu i izašao iz restorana. Ubrzo mi je prišla ona ista novinarka kojoj je malo prije u mikrofonski govornik uštogljeni profesor iz Kanade. Poznavala sam tu ženu iz Vjesnika. Radila je u redakciji kulture, gdje sam ponekad donosila ocjene novih knjiga. Zato se znakovito smješkala, a onda mi je uputila neko pitanje koje je odmah odnio vjetar. No, sve sam razumjela. Zagledala sam se u kameru i samouvjereno rekla:

- In Rovinj ich bin zweite oder dritte Mal, und ich sehr zufrieden mit Angebot. Preise sind billig, kulture sehr viele interessante, und Menschen von Kroatien lieben freunden touristen. Ich glauben ich wieder hier kommen, und wieder in diese schöne Adria baden.(3)

Za televizijske gledatelje ovo će biti pravo čudo: najprije će me vidjeti kao dio međunarodnoga znanstvenoga skupa, a zatim kao nekoga tko je u Rovinj došao na odmor. U dvostrukoj ulozi, dakle, od kojih niti jedna nije prava. Kad se televizijska ekipa poslije povukla, vratila sam se u zgradu i krenula hodnikom prema poprištu Sekcije A. Jednim okom, prije velikoga treptaja, vidjela sam Demidova kako stoji za šankom i ispisiuje razglednice. Sesija je, čini se, počela prije petnaestak minuta i zapravo nije bila odveć posjećena. Govorio je neki mladić iz Švedske i stjecao se dojam da ga nitko nije slušao. Čovjek pokraj kojega sam sjela pisao je pismo. Eto, pomislila sam, sad bih mogla nastaviti pokus: prepisati rečenicu, ali tako da on to ne primijeti. Izvukla sam papir i olovku i čekala pogodan trenutak. Tekst na listu mojega susjeda je rastao, granao se na nekoliko rukavaca, dobivao rupe i ispupčenja, zvjezdice, kružice i trokute. Prema vrhu papira penjali su se ispravci i dopune, a dolje su padale iznenadne ideje. No, možda to nije bilo pismo, nego nešto drugo? Nacrt diskusije ili čak referat? U međuvremenu je Šveđanin zaključio svoje izlaganje i auditorij se počeo vrpeljiti. Neki su se nakašljavali. Pobjerala sam se da moj susjed ne nestane s tekstovnom skulpturom i zato sam brže-bolje prenijela na svoj papir: "Norečia šioje vietoje pareikšti gilia padeka žmonems, kurie mane moke literatūra suprasti ir analizuoti..."(4) Tada je odjeknuo teški pljesak. Učinilo mi se da bi bilo dobro odmah prijeći u drugu dvoranu, gdje se održavala sekcija Čitanje kulture, i uhvatiti rečenicu koja bi se logički nadovezala na postojeću misao. Tiho sam ustala, malo se pograbila i požurila prema vratima. Kad sam htjela zgrabiti kvaku, odnekud je izronio Demidov i teatralno me pustio van. Bio je to trenutak u kojemu nisam stigla osvijestiti činjenicu da mi njegova pojava znači peh. Izašla sam iz dvorane i pomislila kako bih njegovu nezgodnu nazočnost mogla prijaviti

Zvezdani Spengler. Zašto se zovu ljudi koji donose nesreću? Ta mogla bih izbrojati toliko situacija u kojima su mi Demidovljeve urokljive oči izbrisale kvalitetne misli ili pak teatralna ljubaznost skrenula put prema nečemu neizvjesnomu. Mogla bih navesti i ono najprimitivnije – da taj čovjek voli naručiti piće i onda prisiliti nekoga drugoga da plati. Akademkinje Spengler, međutim, nije bilo na vidiku i tako sam krenula sam u pravcu strelice na kojoj je pisalo Sekcija B. Iza strelice bila je velika staklena stijena kroz koju su ulazili kvadrati sunca i na mahove mi se činilo da je put prema drugoj dvorani popločan svjetlom. Sad sam se mogla slobodno okrenuti prema šanku: Demidov je ostao zarobljen u prvoj prostoriji. A šank je mirisao na zrele marelice. Među bocama likera nalazila se Marija, pipničarka kojoj sam pričala kako želim kupiti stan. Međutim, nisam joj se htjela javiti zato što sam se bojala da me ne počne gnjaviti zub. A i ona baš nije odveć razgovorljiva. Možda je k tome i zlobna. Možda je, recimo, ljudima pričala kako joj dolazim samo na stock i onda brbljam o nekakvoj kupovini stana. Kakva glupost! Pa ona isto želi kupiti stan, ali ne ovdje, u Rovinju, nego u Zagrebu, u metropoli. Tamo su puno veće mogućnosti zabave i drukčijega života. Ima puno tvornica, kazališta, novinskih kuća. U neposrednoj blizini je i zračna luka. Kroz željeznički kolodvor dnevno prođe stotinjak vlakova. Djeca mogu studirati na nekom od fakulteta. Ima i kvalitetnih sportskih terena, robnih kuća, velikih skladišta. I tako dalje. Međutim, odjednom mi je palo na pamet, gdje je Apolonija? Čini se da nas dvije nastupamo zadnji dan, i to u istoj sekciji. Netko je, sjećam se, u autobusu, na putu za Rovinj, glasno čitao program. Moje se ime, kao i Apolonijino, čulo sasvim na kraju. Takoreći na popisu sponzora i organizatora. Tješila sam se, naime, da je tako, jer nisam imala hrabrosti uzeti papire i pogledati kako stvari zapravo stoje. Bio bi to sudar s osjećajem prolaznosti, užas nemoći. Možda bi nestala ona čarolija sjećanja na gulaš Liane Frank, gulaš pripremljen u čast stranih sudionika simpozija Kraj stoljeća. Bio je to salonski ili vinski gulaš, koji se radi od plućne ili pisane pečenke. Mjere i postupak isti su kao i kod običnoga gulaša, samo što se ne stavlja ocat, nego 1 dl dobrog bijelog vina. Hoću li se nakon ovih čarobnih misli povući u drugu prostoriju i sročiti prokleti referat? Pred sobom imam vrijeme koje upravo ždere sate. Kao Saturn svoju djecu. Moram se boriti za sekunde! Dok sam gazila po sunčevim kockama netko me zazvao. U prvi tren pomislila sam da se radi o čistoj halucinaciji, o materijaliziranome glasu savjesti, jednostavnoj asocijaciji na Fiat lux i stalnome stresu. Ili je možda nevjerojatni Demidov? Okrenula sam se. U susret mi je trčao hotelski momak s bijelim papirima u ruci.

– Stigao vam je fax...

Gledala sam ga upitno. Da me nije zamijenio s kćerkom akademkinje Spengler?

- Evo, izvolite. Iz Duge Rese - i pružio mi je listove koji su na gornjem rubu imali moje ime i prezime, titulu te broj telefona. Prepoznala sam Mirtina krumpirasta slova. U čelo mi je odmah šiknula vrućina: Bože, je li ona to sprovedla svoj naum? Što ako je u Jutarnji list poslala članak protiv Apolonije Šturman i sad me izvješćuje kako je urednik prihvatio tekst i obećao brzo objavljivanje? A u tekstu se optužuje Apolonija da onemogućuje darovite i vrijedne studente te da im ubija volju za svaki rad na znanstvenome polju, dok s druge strane protežira ispodprosječne i nezainteresirane. Ne, vrisnula sam u sebi, ona to nije učinila! Jer, bio bi to praktički moj kraj! Apolonija bi me okrivila da zapravo ja stojim iza Mirtinih gnjevnih rečenica, ja zavirljivica i zlobnica. Ne, zaboga, pa ja sam Mirti samo rekla da Apolonija protežira svojega mladoga ljubavnika, studenta iz Požege kojemu treba odskočna daska za međunarodnu karijeru... I rekla sam da ću u zgodnome trenutku pokušati saznati može li i Mirta postati znanstveni novak na projektu... Ma ne, na kraju nisam niti to rekla. Nisam uopće ništa rekla. Samo sam razmišljala o tome da bi bilo dobro da Mirta ispuni svoju veliku životnu želju...

Uzela sam papir i čitala:

Teta, sve je u redu. Panda je jučer pojeo dvadeset deka parizera i popio tanjurić mlijeka. Oko pola deset pustila sam ga na balkon...

Ah, mačak je pao u cvjetnjak, pomislila sam. I ona je sad sva u panici. Traži da se hitno vratim, jer misli da je životinja nešto slomila... No, čitala sam dalje:

... pustila sam ga na balkon. Jedan susjed, malo stariji, mislio je da ste to vi i mačku je rekao 'Dobar dan'. Mačak ga je gledao i smijao se. Što se tiče pošte, mislim da nije došlo ništa važno, tek jedan poziv za promociju, pa prospekt nekakvog američkog izdavača, obavijest o stanju tekućega računa u banci i knjiga pjesama mladoga autora. Poslije podne, kad je Panda blaženo spavao, uzela sam program simpozija i zadivljeno gledala mimohod imena i titula. Bože, kako je to nedostižno! Kao da sanjarim o nekim nadnaravnim bićima. Kako izgleda čovjek po imenu Dionis? Kakva je žena Kremena? Je li Edouard iz Francuske debeljuškast? Onda je počeo zvoniti telefon, mislila sam da ste to vi, da me jednostavno provjeravate, pa sam se isključila iz svijeta mašte. Mislim, draga teta, da nikada neću imati prilike obilaziti skupove i upoznavati svjetska duhovna kretanja. Nikada... No, to me ne sprječava u intenzivnome razmišljanju o nekim velikim istinama. Tako sam cijelu noć razmišljala o jednoj temi koju sam nazvala Centar-periferija, a koja problematizira odnos institucionalne svijesti prema individualnoj. Evo, u nastavku Vam prilažem raspravu pod naslovom Centar-periferija...

Fax-poruka imala je sedam stranica. Hotelski momak se tajanstveno nasmiješio. Htjela sam ga pozvati na piće, ali pomisao da je Marija loše volje ili da bi mogao iznenada naići Demidov odmah me odvratila od nauma. Osim toga, počela su mi tiho krčati crijeva i sigurno mi ne bi bilo ugodno da netko sluša te tjelesne muke. Zato sam se isto tako tajanstveno nasmiješila i pokazala prstom crnu točku na terasi:

- Pogledajte, Cigani prodaju kišobrane! Pa to je strašno!

Momak se zagledao van, a ja sam zaokrenula stubama na prvi kat, odakle je dolazilo užurbano kuckanje čaša i tanjura. Na stubištu je vonjalo na sredstvo za čišćenje bazena. Prošla sam još jedne stube i onda napravila dvanaest koraka udesno. Vrata sobe bila su otključana. Oprezno sam ih gurnula, očekujući marljivu sobaricu, no pred očima mi se stvorila Apolonija. Bila je u sivome kostimu, s plavom maramom prebačenom preko ramena. Čudno. Za doručkom sam je vidjela u dugačkoj crnoj suknji i crvenoj vesti. Čak sam je htjela pitati je li to aluzija na Crveno i crno. Na podu je bio rastvoren kovčeg.

- Što je? - zbunila sam se.

- Što bi bilo? - pokušavala se nasmiješiti Apolonija. - Ništa. Tražim neke stvari i ne mogu ih naći.

Iz kovčega su, kao pijani putnici iz bara pretrpanoga broda, izvirivale gomile bijelih gaćica.

- Mogu li ti pomoći?

- Ha, baš si zgodna! - desnom se rukom oslonila na rub postelje, zatim je zagazila u staromodne štikle, koje su stajale uz kovčeg, i jednim je spretnim potezom postavila poklopac na stvari.

- Pa je l' ti nije dobro? - upitala sam.

Ona je zavrtjela glavom.

- Jesi li možda zaboravila badić?

- Ma ne - uzvratila je bezvoljno, želeći očito odvratiti glupu znatiželju - čak imam dva, stari i novi - i pokazala je prstom rub kovčega, gdje je virio komadić crne tkanine.

- Ha, onda ne znam... Nisam dosta pametna. Eto.

Htjela sam reći kako sam primijetila da je odjednom nestala te da sam se prestrašila za nju, pa onda reći kako je prvi referat bio tako zanimljiv da mi je žao što i Mirta nije tu. Mirta tako voli znanost! Potom sam htjela pitati o čemu je ona pisala, no odustala sam pri pomisli da bi mi mogla tutnuti program pod nos i reći da sama pogledam. A pogled na prolaženje vremena ne bih, dakako, mogla podnijeti. O strahu od kazne da i ne govorim. Znala sam, isto tako, da na mojemu noćnomu ormariću leži kutijica andola, međutim, pravila sam se da je ne vidim jer sam se bojala da me ponovno ne počne boliti zub. Radije sam pogled usmjerila na balkon: kroz otvorena vrata vidjelo se kako je morska površina srasla s obzorom. Postala je dio sivoga neba.

- Je l' to današnji Novi list? - prekinula sam mučnu šutnju i pokazala prstom novine na stolu. Apolonija je duboko uzdahnula. Shvatila sam da trebam promijeniti temu razgovora ili izaći van. Zato sam počela pričati kako sam za doručkom vidjela Astrid Boorman, koja je prošle godine na ovome istome mjestu predstavljala knjigu Nestvarnost stvarnoga američkoga profesora Benedettija. Boormanova je rekla da će ta knjiga značiti prekretnicu u svjetskoj slavistici, jer argumentirano i krajnje uvjerljivo integrira sve poetike i prakse slavenskog nadentiteta u jedinstveno iskustvo postojanja. Benedetti je, sjećaš se, sa suzama u očima zahvaljivao finskoj kolegici na lijepim riječima i uvjeravao je da će njen članak o Leonidu Andrejevu dobiti prvu nagradu na natječaju za najbolji rusistički esej, što ga već petnaest godina dodjeljuje časopis kojemu je na čelu. Međutim, stari profesor je početkom zime doživio prometnu nesreću i nije mogao sudjelovati u radu prosudbenoga povjerenstva, pa je nagradu dobio neki nepoznati asistent iz Lavova. Boormanovu je to očito vrlo pogodilo kad neprestano priča da je Nestvarnost stvarnoga najgluplja knjiga koju je ikada imala u rukama. Ta knjiga, rekla je, prije spada u sferu praktičnoga iluzionizma negoli u ozbiljnu znanstvenu literaturu. Mueller i Hughes su se kladili da nakon ovoga Boormanovu više nitko neće zvati na slavističke skupove u Srednjoj Europi. Ali evo, vidiš, ipak...

- Slušaj - oštro me prekinula Apolonija - svaki čas očekujem Zdravkov poziv i jednostavno se moram koncentrirati! Razumiješ?!

Potom je zakoračila prema balkonu i naslonila se na dovratnik. U poluprofilu je pokazala teški podbradak.

- Ha, baš lijepo... - slegnula sam ramenima. - Samo ne znam otkuda tolika nervoza... Zdravko k'o Zdravko...

Apolonija je snažnim zamahom ruke potjerala dim kroz vrata.

- Gledam tako ove vrećice s poklon-knjigama – sjela sam na rub kreveta i nastavila oprezno.
- Jesi li vidjela što su nam dali?

Apolonija je još žešće tjerala dim van.

- Dali su nam, ovako, pazi: Staroslavenska čitanka, znaš već čija, pa Blijede sjene hrvatskoga postmodernizma, isto znaš čije je, pa Mogućnosti teorije prijevoda i tako dalje. Misliš li da to nekoga zanima? Evo, mene prvu uopće ne interesira ovaj izbor, tobože, naše vrhunske znanstvene produkcije...

- Dosta! – vrisnula je naposljetku.

Spustila sam Mirtin fax na noćni ormarić i požurila van. Kad sam uhvatila kvaku naletjela sam na nekakvoga muškarca, koji se našao u hodniku... Nadam se da to nije bio Demidov, pomislila sam, i brzo se spustila kat niže.

U dvorani za blagovanje već su se uvelike odnosili tanjuri na pranje. Sjela sam za stol postarijega Poljaka koji se prezivao Radziwillowicz. Pričalo se da je najbolji poznavatelj suvremenih slavenskih jezika. Izgledao je, međutim, kao lovočuvar iz Zakopana. Dobro uhranjen, crvenih obraza, s lulom među zubima. Pred sobom je imao nekoliko gusto ispisanih notesa i već izdaleka sam se poveselila kako ću u njima naći nešto i za svoj eksperiment.

- Ali ste že imeli referat? – nasmiješio se i rukom mi zaklonio pogled na bilješke.

Ne, pokušala sam mu odgovoriti na nespretnome slovenskom. Ja sam antitalent za jezike.

- O, zelo lepo. Prišel vas bom poslušat. A gdaj nastopate?

Hm, hoće li razumjeti? Objasnila sam mu situaciju s puno ispraznih rečenica.

- Sigurno je vaša tema zelo zanimiva...

Ah, sigurno jest. Interdiskurzivnost.

- O, to je momentalno najzanimivejša tema v naši vedi!

Poljak s borama dobrote polako je govorio, a vrijeme je luđački osvajalo tajanstveni prostor. Sati su se topili, a protiv minuta nisam mogla ništa. Nikakva sjećanja, nikakvi osjećaji nisu to mogli zaustaviti. Pa čak niti onaj vatreni gulaš, poslije kojega je Liana Frank onako ležerno

prešla u drugu prostoriju i složila fascinantant referat o gradovima ispod mora. Ako postoje gradovi ispod mora, a očito postoje, jer ih je Liana opisala, zašto se ja toliko mučim? Zašto ne uzmem gulaš? Pitala sam konobara, koji je slučajno prolazio pokraj našega stola, zašto se poslužuju tako bezlična jela. Vidi ovo: pohani celer, crni rižoto, špageti, juha od gljiva, naravni odrezak s prilogom, kompot od krušaka. Zašto, primjerice, nema gulaša? Molim vas, rekla sam, pitajte kuhara kakav je to ručak... Pa nisam ja ovdje došla gutati hranu za svinje!

Nakon stanovitoga vremena konobar se vratio s uznojenim dugajlijom, koji je brisao mokre ruke u papirnati ubrus. Konobar je imao vrlo dugački, mutni nokat na malome prstu desne ruke.

- Diamo un'ociada al pasto, per veder cosa non va... Prego, mi faccia veder cosa xe venu bene!(5)

Rekla sam da neke kombinacije namirnica dobro djeluju na maštu, stvarajući neslućene svjetove, nevidljive gradove. Poznato je valjda da ljuta paprika tjera mozak na čuda.

- Scusi, ma non capisco... Cosa vuole? Cosa sarebbero ste citta invisibili?(6)

Radziwillowicz me zapanjeno gledao, bore dobrote razvukle su se u izraz nedoumice. I kod njih, u Poljskoj, biljke imaju čudesnu moć: jasika se, primjerice, u puku koristi u magične svrhe. Stvar koju je dodirnuo lopov stavlja se u rascijepanu jasiku i od toga tat dobiva groznicu i vraća ukradeno. A sjećate se Prousta? "Preplavilo me neko divno uživanje, koje se pojavilo bez ikakve veze s bilo čime oko mene, ali mu nisam znao uzroka. Smjesta mi sve životne nedaće postadoše ravnodušne, njegovi mi se porazi učiniše bezopasni, a njegova kratkoća prividnom. Bilo mi je, kao kad čovjeka opije ljubav, koja isto tako ispunja dragocjenim sadržajem; ili, još točnije, taj sadržaj nije bio u meni, on je bio istovetan sa mnom". Kolačići Mala Madeleine. Kao skijaška skakaonica u Zakopanama. Suluda stvar, zaključila sam. To manijakalno evidentiranje prošloga vremena, vremena koje zaogrće neke druge osobe i stanja, besmisleno je. Besmisleno. Treba ići ispod površine. Crta dodira vode i neba vidi se, uostalom, s balkona. Ustala sam, otresla mrvicu s bijele bluze kao mrave s grančice i potegnula za konobarom koji je na kolicima odvezio prljave tanjure prema blindiranim vratima kuhinje. Dok sam ga pratila pogledom, osjetila sam oštru bol iz mjesta na kojemu me prije bolio zub. Postariji austrijski turist iz grupe uniformiranih držao je stolac u zraku i gledao me. Netko je rekao "opa", nastao je muk u kojemu je pljusnuo strašan vodoskok vreline. Kao da sam potonula u jučer, u onaj san s Mirtom, kad je Apolonija slomila nokat a Demidov se urotnički motao oko recepcije. I sve je odjednom dobilo obratan tijek,

onaj gulaš s feferonima poslije Kraja stoljeća došao je poslije referata, smrad nečiste vode hotelskoga bazena uvukao se u bočicu s parfemom, jednoličnost otvaranja i zatvaranja vrata postala je ritam života, a svjetlucanje morske površine navješćivalo je kraj ktonskome gradu. Apolonija, promrmljala sam. Apolonija! Čekaj, molim te, sve ću ti objasniti. Stube su me ponijele do raskršća poslije kojega treba ići desno. Dvanaest koraka. Kao dvanaest vrata Nebeskoga Jeruzalema, zemlje na nebu. Kad sam počela brojati, učinilo mi se da na kraju hodnika stoji jezivi Demidov i gura ključ u bravu. Ako nastavim put, pomislila sam, Demidov će mi predložiti da odemo na piće i poslije će mirno reći kako je zaboravio novčanik. Vrijedi li on jedno piće? Kad bih znala da će saslušati ono što zovem referatom – žrtvovala bih i vrijeme i novac. Međutim, znam da bi sve ispalo drukčije. Demidov je zloduh. Odlučila sam stoga pričekati i vidjeti na koju će stranu – unutra ili van, lijevo ili desno. Kad je nestao s obzora – nastavila sam brojati. Negdje oko desetoga koraka naišla sam na komadiće papira. U prvi mah sam pomislila da su to latice ruže penjačice, smeće koje je zaljubljennoj čistačici opalo iz posude, no kad su se na nekima pokazala slova – dvojbe nije bilo. Ukupno sedam komadića. I još jedan. Osam. Uokolo nije bilo nikakvoga smeća. Sastavila sam papiriće kao dijelove krojnoga arka i dobila tijelo pisma:

Draga <nedostaje komadić papira>,

nikad neću zaboraviti noć prevedena s Tobom, onaj dah orijentalizma i egzotike <nerazgovjetno>. Nažalost, Gertruda se večeras vraća iz Triesta, nije uspjela naći ove prijatelje, tako da <nerazgovjetno> diskutirati o Tvojim temi referata. Istinito mi je žao zbog toga, ali, vjeruj mi da će se naći netko tko pomoći oko toga, na primjer <nedostaje komadić papira>.

Ovo je netko možda i namjerno bacio na simpozijски koridor, kombinirala sam, jer nedostajala su dva najvažnija elementa – primatelj i zaključak s potpisom. Mnogi su ovdje loše govorili hrvatski, mnogi ga uopće nisu govorili, a mnogi isto tako – nisu ništa govorili. Ipak, posumnjala sam na Williamsa. Možda je taj čovjek jednostavno poslao neku tajnu poruku? Na primjer: umjetnine koje smo pokupili Gertruda nije uspjela prodati u Trstu, pa ćemo morati smisliti neki drugi kanal. Ili: pazi, ako se na hodniku pojavi Demidov – nemoj čitati referat, jer će se Radziwillowicz javiti za riječ i popljuvati te. Međutim, tada me ponovno počeo trgati nesretni zub i morala sam papiriće gurnuti u torbu. Jedan mi je pritom odletio prema stubama, odakle je dolazila zračna struja. Nisam ga podizala, jer mi je svaka kretnja pojačavala bol. Isto tako, kad uđem u sobu, zaključila sam – ne smijem pogledati program. Ako ga pogledam – bol nikada neće stati. I nikad neću uspjeti sastaviti tekst

izlaganja. A Demidov će reći da je to oduvijek znao. Uхватила sam kvaku. Istovremeno je unutra zazvonio i telefon. Zaustavila sam dah. Je li me netko gledao dok sam skupljala odlomke tajanstvene poruke? Možda želi natrag svoj mamac? Je li to Williams? Ili je možda Zdravko? Williams je, bila sam sigurna. Sto posto je Williams. Pa sam je rekao da je od djetinjstva naginjao nedefiniranim stanjima. Apolonija i on proveli su noć zajedno i on joj je za inat namrvio poruku pred vrata. A ona za inat spava i ne želi se javiti. Telefon je i dalje zvonio. Gurnula sam vrata i oštro zakoračila u tijesno predsoblje nalik na turističku podmornicu. Iz kupaonice je dimio miris skupoga parfema. Soba je bila prazna, teška bijela zavjesa njihala se pod naletom posoljenoga vjetra. Izvana je pokušavao ući slabašni miris jasmína. Na stolu je ležao izgužvani Novi list. Naslovi su vrištali na sve strane. Kao da je netko u bijesu čitanja želio slijepiti divlje nogometne navijače s nezadovoljnim radnicima, pijane bicikliste s razočaranim inovatorima, podle političare s lakomislenim kraljicama ljepote. U ušima mi je zujalo kolo raznovrsnih senzacija. Uzela sam andol, progutala ga i ispružila se na krevet. Bol u zubu jasno sam vidjela kao prometni krkljanac u gradu. Ulice pune automobila, uski kanali puni brodica, pothodnici puni pješaka. Tvornički dimnjaci dime, vatrogasne sirene bjesomučno zavijaju, padobrancí vježbaju desant. Pročelja spomenika kulture bljuju masne grafite, travnjaci izbacuju pseći izmet, trgovi tonu u zelenkastu pljuvačku. Jednom sam rekla da ću te zanimljive osjete voditi kao snove, kao priče koje nešto znače, jer gradovi u kojima živimo nisu ništa drugo do projekcija unutarnjih senzacija. U slici trgajućega zuba razaznavale su se otomanske sile koje su grčevito nastojale izbiti van, na Zapad, no gradske zidine bile su jake i nisu popuštale. Onda je naišao nekakvi plimni val i kaos u gradu se sredio. Na površini se začulo kucanje sata. Primila sam Mirtin fax nadajući se da će me on posve smiriti. Centar – periferija, zvuči tako poznato. Prije dosta godina s ovakvim sam naslovom sastavila tekst o stanju u domaćoj znanosti, nalazeći da su ključne pozicije u društvu, dakle centar, zauzele osobe koje su dugo egzistirale na periferiji, u zoni nekompetentne misli, koju karakterizira čvrsta veza s visokom politikom. Povod mi je pružila Apolonija Šturman, koja je primljena na mjesto koje sam ja oduvijek željela. Ona je, kako sam pisala, oličenje novoga vremena, suženoga vidokruga, nedoučenosti i isključivosti. Poslije sam dobila bolje mjesto i odmah sam prestala s takvim razmišljanjima. Danas tako nešto niti u ludilu ne bih obznanjivala. Apolonija Šturman kao metafora jednostavno je izgubila moć. Mirta je očito obradila neki svoj sindrom centra i periferije, možda uspješnice pop-glazbe ili reciklažu hitova iz šezdesetih. A možda je komparirala različite dijelove grada – centar s ruralnom kulturom i periferiju s urbanim sadržajima. Uspjela sam, međutim, pročitati tek naslov, kad su se otvorila vrata i u sobu je ušao čovjek koji je neobično dojmljivo diskutirao nakon projekcije slova na ekranu.

- Oh, oprostite - zalijepio se u uskoj podmornici predsoblja kad me spazio. Oči ispod naočala narasle su u dva znatijelna periskopa.

Ustala sam i uskočila u cipele, koje su se provjetravale ispod kreveta.

- Izvolite, izvolite...

Koraci su, međutim, žurno okrenuli prema van. Potrčala sam za čovjekom.

- Gospodine!

Muškarac je zastao i usiljeno se nasmiješio.

- Oprostite što ovako upadam - rekao je tiho. - Htio sam samo nešto pitati kolegicu Šturman...

- Uđite, kolega - pomaknula sam praznu torbu prema ormaru i ponudila mu da sjedne.

- Ja sam Marko Loss iz Bochuma - rekao je plivajući u crvenilu.

- Sjednite, molim vas - ponovila sam i pokazivala prstom prazan stolac.

- Hvala, hvala - uzmicao je. Tada se na vratima pojavila Apolonija.

- Marko? - značajno je podigla lijevu obrvu.

- Došao sam se oprostiti - rekao je Loss ravnodušno.

- Oprostiti?

- Pa eto, predomislio sam se - usmjerio je periskope u pod. - Ne idem sutra, kako sam planirao, nego za pola sata. Walter i Konrad idu autom do Muenstera, pa ću s njima...

- Kako sad odjednom Walter i Konrad idu u Muenster? - Apolonija se izazovno naslonila na zid. - Zar se nismo dogovorili nešto drugo?

- Strašno mi je žao, ali pojma nisam imao da bi se mogla ukazati i ovakva mogućnost - slegnuo je ramenima muškarac i počeo je gurati ruke u džep izlizanih tamnih hlača.

Vani se spustila kišica. Gledala sam kako drhtava površina mora prelazi u tmurno nebo. Razgovor Apolonije i Marka Lossa postajao je sve besmisleniji: jesi li primijetio kako dani postaju sve dulji? Da, dani postaju sve dulji. I nekako je prohladno za ovo doba godine. Da,

imaš pravo, prohladno je. To je zato što se klima na Zemlji potpuno poremetila od raznih kemijskih pokusa. Da, tako je, ali i od industrije. Znanstveni progres će nas uništiti. Mi ćemo se uništiti. Zubobolja mi je nekim čudom potpuno prestala, no zato me hvatao očaj zbog referata. Zašto ovi kreteni ne pričaju nešto korisno? Zašto ne kažu: on njoj – autodijegetički pripovjedni tekst je podvrsta homodijegetičkih tekstova u kojoj je pripovjedač ujedno i glavni lik. Ona njemu: metafikcija je ogranak postmoderne proze koji problematizira vlastitu fikcionalnost. On njoj: redundancija znači višak stilskih figura. Ona njemu: izokronija je podudarnost između pripovjednoga i pripovijedanoga vremena. On: signal je intendirani indeks. I tako dalje. Baš kao san u kojemu nas progone čudovišta! Neobično je da progoniteljima nikad ne možemo pobjeći, jer nas u tome sprječava neobjašnjiv umor, ali isto tako nas niti čudovišta ne uspijevaju uhvatiti. Njima pak uvijek smeta neobjašnjiva nespretnost. Tako sam i sada osjećala nemoć pred najezdom minuta i sekundi, koje su proždирale sve oko sebe, ugrožavajući ono posljednje za što sam se držala – gradove ispod mora. Tamo, jedino tamo dani su postajali sve dulji. Kao u Bochumu. I putovi u stvarnost su bolji. Kao cesta za Muenster. Zato idem u knjižnicu Matija Vlačić Ilirik. U jedini normalan komad postojanja. No, vani je, kako sam primijetila, padala kiša i morala sam uzeti kišobran iz torbe koja je ležala između kreveta i ormara. A taj razgovor Apolonije i Marka, raširen po cijeloj sobi, bio je toliko materijalan da sam morala odustati od ambrele i izaći samo s novčanikom. Morala sam odustati čak i od pozdrava, jer su se ti nestrpljivi ljudi ubrzo spojili u nešto sivo, u masu nalik na moju crta obzora i namreškane površinu mora.

Na stubištu je bilo vrlo živo, grupice raznih boja i veličina neprestano su strujale gore-dolje, vješajući glasove o slanu vlagu koja se lijepila između katova. Sišla sam u prizemlje i spazila Ciganku s kišobranima. Odmah je navalila da kupim jedan. Tobože, jeftini su. Kao jedan ručak, jedna autobusna karta do Trsta ili jedna boca slovenskoga pjenušca. Nije me trebala dugo nagovarati.

- Evo, ovaj ću – pokazala sam prstom zamotuljak taman kao olujno nebo nad ustreptalim Rovinjom.

- Pedeset kuna – rekla je.

Pružila sam joj sto.

- Pa šta nemaš sitni? – počela je prevrtati džepove. Niječno sam odmahнула glavom. – Ali, da nađeš? – inzistirala je. Ponovno sam odmahнула glavom. – Vidi, nemam sitni – i izvukla je van svoje duboke džepove pune metalnih mrvica. – Pa da pitaj onaj čovek, možda on ima sitni... –

i uprla je svoj ružičasti kišobran prema pojavi koja je s približavanjem sve više ličila Demidovu. Dobro, promrmljala sam, vratit ćeš mi tih pedeset kuna kad promijeniš novčanicu. Ma daj pitaj onaj čovek, pokazivala je i dalje prema tipu u zelenome puloveru koji se rapidno približavao. Zaista je bio Demidov. Čuj... – zgrabila sam mračni kišobran i pojurila van. Ciganka je dobacila da će mi svakako vratiti ostatak. Nemoj da brineš, ima ti vratim jedan plavi novac!

Kad sam izašla na terasu, s koje su stube vodile na prometnu ulicu, kiša je prestala i uokolo su letjele samo kapljice s borova. Jedna od njih je bila guste bijele boje. Dolazila je od neke ptice i navješćivala je sreću. Tada mi je palo na pamet da će za sat ili dva prestati djelovati tableta za ublažavanje boli te da će to biti strašan šok za mene. Osjetit ću kako se moji gradovi ruše, kako pneumatske bušilice razaraju tlo. Kako se prekrajaju cijele četvrti: tamo gdje je prije bilo raskršće s puno automobila – sada će osvanuti košarkaško igralište. Negdašnji park s vodoskokom pretvorit će se u skladište staroga željeza. Na tvorničkim će dimnjacima vrijedne rode sviti gruba gnijezda, vatrogasne će sirene svirati svadbeni marš, padobranci će igrati stolni tenis. Bol u biblioteci bit će nepodnošljiva. Tako se čovjek u očaju hvata iracionalnoga prostora: siječe šumu, gazi ljude, baca papire. Posred uske ceste stajao je automobil s njemačkim registracijskim pločicama. Na stražnjemu sjedalu bio je udobno zavaljen visoki starac sijede kose s pramenovima narančaste boje. Razmišljao je nad cestovnom kartom Europe. Lica sam se sjećala s one projekcije slova na zidu.

– Za mene je gotovo simpozij – nasmiješio se kad je spazio moje turobno lice s druge strane stakla, i zaklopio je kartu sa spletom žilica. – Sutra počinje novi život...

– Ah, a mene tek očekuje nastup – uzdahnula sam. – Interdiskurzivnost. Što mislite o tome?

Nijemac je zakolutao očima:

– Ja sam zaklopio knjigu od znanosti. Mislila sam već u Muensteru, slažem sasvim druga građevina. Priča. Glavni personaž je moj prijatelj Loss, koji se zaljubi u nekakva lakoumna žena. Radi se o jednome skup, možda rođendan, na koji je ta žena došla nepozvana, bez dara i bez pratnje, i on je izvlači. Ha, ha, ha, ha, neću dalje pričati... Gle, gle, ide Walter! Zamislite, Walter je naučio nekoliko riječi hrvatski!

Nevoljko sam se vratila u predvorje hotela i sjela u meki naslonjač. Hoće li me opet boljeti zub? Hoću li stići do nove tablete? Kad sam zažmirila – svijet je dobio sasvim drukčiju dimenziju. Bila sam posve blizu svojim gradovima ispod mora. Zvukovima. Čak i andolu, koji

mi se smješkao iz hrpe događaja u Novome listu.

- Ah, tu ste - odjednom se iz tamne mrlje udaljenih ljudi izvukla krupna pojava Zvezdane Spengler, glavne osobe simpozija. Oko nje se plelo nekoliko nepoznatih djevojaka, vjerojatno studentica koje su pomagale u organizacijskim poslovima. - Dakle, ovako - izvukla je išarani papir iz plavoga fascikla - križamo Barillija, a ostale pomičemo za jedno mjesto naprijed... Recite Apoloniji, molim vas, da nema Barillija. Javio je da ima visoku temperaturu.

Nema Barillija? Jednim potezom olovke izgubila sam, dakle, pola sata života. Gdje sam sada? Kako ide redosljed? Ne, ne smijem se dovesti u situaciju da pogledam program. Cijela čarolija se može srušiti. Radije bih se pozabavila nevjerojatnim pothvatom Liane Frank s paprenim gulašem, ali me svijest o jakim mirodijama suočila s mogućnošću razbuktavanja boli u zubu. S požarom u gradu. Najbolje bi bilo sve odbaciti i otići u pravi grad, u kojemu me nitko ne poznaje. Marija! - zamalo sam vrisnula. Ali ne, tamo je stajao prokleti Demidov. Jedini put kojim se moglo nesmetano prolaziti bile su stube s mirisom bazena. Pokušala sam se oraspoložiti nekim vedrim sjećanjem; čak sam nešto prije vidjela Violetu Meletinsku kako s plastičnom vrećicom, na kojoj je bio znak hotela i natpis Rublje za pranje, obilazi stolove i uzima ostatke hrane. Robert Spark je izašao u grad u šlapama. Ne. Nisam se mogla opustiti. Tištilo me proketo prolaženje vremena. Ti sati, te minute. Sekunde. Prestala sam se opterećivati tek kad mi se učinilo da za mnom ide cijela gomila ljudi na čelu s akademkinjom Spengler, i više: još naprijed, još naprijed! Ili da su se ti glasovi, koji su uglavnom dolazili s recepcije, kovitali u zamalo materijalni osjećaj pritiska na tijelo. Prije negoli sam se upustila u brojenje koraka - bacila sam pogled na usku cesticu: automobil s Nijemcima je upravo kretao. Kroz otvoren prozor nezgrapno je mlatarala nečija ruka, a Walter, koji je naučio nekoliko hrvatskih riječi, radosno je vikao:

- Guzica! Guzicaaa!

Tako i godišnja doba dolaze i odlaze. I gradovi. I obzori koji se vide kroz prozor. No, slutim da niti Apolonija nema referata. Sve ove igre - od Williamsova pisma do napetoga opraštanja s Lossom govorila su o njenome očaju. Da je napisala referat sad bi sigurno sjedila dolje kod Marije i važno dijelila savjete kolegama iz tranzicijskih zemalja. I mene bi vrlo prepotentno pitala gdje ću objaviti tekst. Hoćeš li slati u Partisan Review ili si već našla vezu za Open City? Ovako, čini se, ispada da nam je vrijeme objema veliki neprijatelj. A iznad svega akademkinja Spengler, jer ona upravo ždere te naše krhke minute i sekunde. Krenula sam gore, u nebeski Jeruzalem.

Nije trebalo brojati nikakve korake. Gurnula sam vrata nogom i uletjela u sobu: Apolonija, sjetila sam se kako ćemo zaustaviti akademkinju Spengler! Pogledaj Novi list! Pogledaj, molim te, naslove i nadnaslove članaka! Što vidiš? Opljačkane crkve u Rovinju, Provala u Zavičajni muzej, Nepoznati lopov odnio vrijednu skulpturu. Tako je. A znaš li tko je to učinio? Ne znaš? E, a ja znam! Učinio je to veliki slavist Williams! Da, Roger Williams! Čovjek mi je sam pričao o svojim tajanstvenim aktivnostima na našoj obali. Sve znam. Mogu ti nabrojiti čak i naslove slika koje je pokupio. Sve ti mogu otkriti. Evo, a sad ćemo nazvati policiju, ispričati da je naš kolega pljačkaš i tako dobiti cijeli jedan dan za pisanje referata! Znaš li što je jedan dan?!

Apolonija je u očaju nekud potonula. Možda na dno svojega tajanstvenoga grada. Na njenoj postelji bile su dvije smotane deke. Vani je zalazilo krvavo sunce. Pazi, nema mjesta panici, rekla sam. Ako optužimo Williamsa – dobit ćemo cijeli jedan dan za pisanje referata. Znaš li što znači cijeli jedan dan? To znači zrakoplovom prevaliti put od Zagreba do Moskve i natrag. To je trijumf osvajanja. Liana Frank je za dva sata skuhalo divan gulaš i onda za još pet sati napisala tekst za pamćenje. A Roger Williams ionako ide u penziju i više neće biti zanimljiv kolegama. I, što je najvažnije, on je hulja kakve nema: sjećaš se kako je izmislio ženin povratak iz Trsta samo da ti ne mora pomoći u sastavljanju izlaganja? Kasnije je poderao pismo pred vratima ne bi li te dodatno kompromitirao. Zar mu takav postupak možeš zaboraviti? Zar je tvoja egzotika tako jeftina? Evo, odmah me počeo trgati zub od uzrujavanja! Zbog tebe, Apolonija. Zbog tebe. Samo zbog tebe. Moj zub!

Izula sam cipele i ispružila se na krevet. Žao mi je što nisam negdje drugdje, na primjer – u svome stanu na obali, u nepoznatome gradu. S užitkom bih pisala roman o ženi koja ostavlja posao u Institutu, otkazuje luksuzni stan u metropoli i počinje živjeti od nule. U prostoru s drukčijim iracionalnostima. Tada je, kao u mnogim nezgodnim trenucima prije toga, zazvonio telefon. Netko je sigurno tražio Apoloniju, pomislila sam. Ali, nisam htjela uznemiravati svoje ulice pune automobila, uske kanale s tihim brodicama i pothodnike sa sanjivim pješacima. Neka tvornički dimnjaci dime, neka vatrogasne sirene bjesomučno zavijaju u zoru i neka nespretni padobrancii vježbaju desant. Kad se i drugi i treći put čulo prodorno zvono zvrre netko je tražio Apoloniju. Međutim, ona se nije javljala. Ona nije bila u centru. Nalazila se u svome gradu ispod mora. Poslušala je moj savjet. Bila sam, dakle, sama. Mogla sam čitati išarana pročelja spomenika kulture, šetati sa psom po rosnome travnjaku ili pecati u zelenkastoj pljuvački glavnoga trga. Ustala sam i uključila televizor. Na prvome kanalu talijanske televizije bio je kviz. Nijemci su davali vijesti o ratu u Jugoslaviji. Na francuskoj državnoj televiziji bio je nogomet. Na MTV-u je nastupala Annie Lennox. Oči

su mi se sklapale od očaja, no nisam se mogla otisnuti u san. Posvuda mi se sklizalo. Kao da me progonio fatalni Demidov. Zato sam se pitala: što ako uopće ne uspijem zaspiti i u jutro ustanem s nedovršenim danom? Annie je imala crvenu haljinu i pjevala je velike svjetske hitove. Sa Sweet Dreams uvukla me u jedno polje koje nije bilo ni san ni java.

- Dosta! Nosi se! - derao se histerični ženski glas.

- Kako sada dosta?! - šaptao je muški glas. - Pa stalno si govorila da mi se diviš, da si oduševljena mojim znanjem...

- Ama zašto mi onda ne kažeš ono što te pitam?!

- Ali, rekao sam ti sto puta da ne postoji jedinstveno mišljenje! Jedan kaže jedno, drugi drugo, a treći treće!

- Pusti me, budalo! Nemoj me dirati!

Onda su se otvorila vrata i u sobu je načas ušlo svjetlo s hodnika.

- Pizdolizac! - prosktala je Apolonija i nataknila cipelu s visokom petom, zaljuljala se i odbacila torbicu na zgužvani pokrivač. Iz unutrašnjosti su izletjeli ključevi, ruž, češalj, novčanik i nekakvi bijeli bomboni. Na ekranu je pjevala Annie Lennox, Why.

- Što to gledaš? - zaškiljila je naposljetku.

Poželjela sam da me zaboli zub i da zajedno s holom potonem ispod mora. Apolonija je pričala kako je prošle godine sanjala cijeli jedan film. Nećeš vjerovati, rekla je, ali vidjela sam sve što ima klasičan film - od onoga dosadnoga natpisa starring, co-starring i featuring, pa do najsitnijih pojedinosti priče. Čak se sjećam da je u sceni pijane vožnje gradskim ulicama netko bacio zgužvani papir kroz prozor nebodera. Na papiru je pisalo... - Apolonija se usred priče strovalila u postelju i zaspala.

Jutro je osvanulo kišovito. Iz tamne površine mora izranjale su svakojake optičke senzacije: dinosauri, pijavice, sirene i gusarski brodovi. Pomislila sam da bi bilo krasno da je dan kasnije, to jest da je sve završilo. Kad sam jezikom dodirnula užareno područje oko zuba, otkrila sam da je zadebljanje nestalo i da je sve u redu. Čak niti poslije, kad sam četkicom prolazila tim područjem nisam nailazila na tragove havarije. Pritisak i velika vlažnost zraka stvarali su mi dojam kao da sam cijelu noć prostajala u nekom tijesnom hodniku. Čak sam sanjala da je netko bacio nepotpisani papirić kroz prozor poslovnoga nebodera.

- Mmm – odjednom je oživjela Apolonija. – Koliko je sati?

Nisam stigla odgovoriti jer se u trenu okrenula na drugu stranu. Na brzinu sam se obukla i spustila niza stube. Možda se odgodi današnji dio, razmišljala sam, jer je ionako većina sudionika otišla kućama. Kad bi barem Marija mogla zaustaviti protjecanje... Kad bi udesila da umjesto vremena teče stock... Marija, nemojte gledati, molim vas, nemojte ništa raditi. Postanite odbljesak sa čaše, postanite svjetlo. Pipničarka je obrisala ruke u ružičasti ubrus i smješkala se:

- Još ste tu? Čujem da su mnogi već otputovali...

Htjela sam je pitati tko joj se najviše dopao, koga smatra najpametnijim, tko ju je tražio adresu i kome je dala besplatno piće, kad mi se odjednom počelo zijeovati i misli su mi se jednostavno rasplinule. Pliik! – jedna, pliiik! – druga, pliiik! – treća. Kao mjehurići od jeftinoga sapuna. Nisam bila u stanju čak niti običan vic ispričati. Nisam rekla niti dobar dan. Pojmovi su mi se izmicali. Ono što je bilo jučer – postalo je danas, i obratno. Popila sam jedan stock i poželjela da me zaboli zub, i to tako luđački da se uvučem u rupu boli kao u tajanstveni grad ispod mora. Međutim, bol je odselila zajedno sa zadebljanjem.

- Jeste li onda našli stan? – pipničarka je neshvatljivo navaljivala na razgovor.

Odmahnula sam glavom i osjetila mlaz vreloga crvenila u obrazima. Marija se smijala kako nespretno ronim za svojim gradovima, no ja sam hrabro naručila još dva pića. Evo, htjela sam joj reći, dok se ti smiješ – ja usporavam vrijeme. Još malo i bit ću dolje. Sve mi se okreće pred očima, odbljesci opranih čaša, kapljice što navaljuju na spužvu u sudoperu, sve se okreće samo da bi nestalo. A ona se pravila da ništa ne shvaća i ponovno me pitala jesam li našla stan. Jesam li našla stan? Ženo draga, trebala sam reći, pa ja stanujem ispod mora, tamo je moj grad, tamo su svi moji gradovi! Ovdje bi vam bilo izvrsno, nastavila je. Mogli biste cijeli dan pisati učene rasprave. I uvijek biste imali posla. Samo u našem hotelu održava se jedanaest znanstvenih skupova mjesečno. Neke prikazuju i na televiziji. No, tada sam na stubama, na mojim dragim stubama, koje su mirisale na ustajalu vodu, na ulice pune automobila i trgove potonule u zelenkastu pljuvačku, pokazao Demidov i morala sam požuriti u dvoranu. Unutra je bilo zagušljivo, kao prvoga dana, kad sam se čudila slovima na zidu, ali vrućina koju sam donijela s Marijinim pićem nije uspjela pokrenuti alarm u gradovima ispod mora. Ljudi kao da su jedva dočekali da netko upadne na predstavu: skočili su, svi do jednoga, zgrabili me za ruke i viknuli: a sada ti! Čitaj referat! Čitaj! I tako sam, da spasim život, čitala.

Il n'est pas possible de saisir toute la singularité des poèmes qu'on va lire ici sans être quelque peu informé de l'évolution de la poésie russe au XX siècle. Au moins sur un point formel particulier: le vers libre y est resté jusqu'à nos jours assez marginal et la novation technique s'y est exercée essentiellement sur la rime, toujours plus étendue de la droite vers la gauche et considérablement assouplie, ainsi que sur la recherche d'effets rythmiques dus à la modulation ou à la syncope des mètres antérieurement pratiqués.(7)

Utilizamos nuestro cuerpo de manera esencialmente diferente en la vida cotidiana y en las situaciones de "representación". En el nivel cotidiano tenemos una técnica del cuerpo condicionada por nuestra cultura, por nuestro estado social, por nuestro oficio. Pero en situación de "representación" existe una utilización del cuerpo, una técnica del cuerpo, que es totalmente diferente. Se puede distinguir, pues, una técnica cotidiana de una técnica extracotidiana.(8)

Poljak s dobrim borama cijelo je vrijeme klimao glavom u znak potpore. Da, da, tako je, bravo, izvanredno. A onda je ustao, nakašljao se i rekao:

- Vy jste tady predvedla pravy konceptualni happening, což je snad dukaž, že se veda stala natolik pružnou, že se může do ní vše zahrnout. No dobře, trocha rozmaru neuškodí. Mam jednoho přítele básníka, který kdysy přečetl v televizi svůj nákupní listek a všichni to přijali jako umelecké dílo...(9)

Za dugačkim stolom sjedilo je desetak glava. Nakon nekoliko sekundi tišine ustao je neki bradonja i počeo govoriti kako slova imaju tvoračku moć. Nitko dosad nije otkrio pravu simboliku i poredak glasovnih znakova, rekao je, tako da svi koji redaju a,b,c i tako dalje – grade pojedinačne svjetove, vlastite kataloge, unikate. Netko je nakon toga kihnuo, jedna žena neodredljivih godina ustala je i počela pričati kako je kao mlada asistentica osjećala strahopoštovanje prema velikim imenima, osobito onima stranoga podrijetla. Za mene je to bio susret s tajnom, rekla je, s kulturama koje nisam poznavala. Jer, jedni ljudi su kroz ime nosili klasičnu civilizaciju, drugi su otkrivali bogatstvo pučkoga stvaralaštva, treći su upućivali na egzotičnu mitologiju. Zato sam se, velim, bojala raznih Leopolda, Viktorija i Augusta. Evo, danas, recimo, znam da se ime Apolon, odnosno Apolonija, povezuje sa simbolikom broja sedam... Nakon kraće tišine izlio se mlaki pljesak. Potom je netko zvecknuo ključem po praznoj čaši i rekao: Apolonija Šturman. Apolonija Šturman? Apolonija Šturman! Žena koja se polako dizala sa stolca nije bila Apolonija Šturman, barem ne ona Apolonija koju sam ja znala. Ova osoba imala je isti mlohavi podbradak, istu crnu kosu skupljenu u složenu pundžu, iste usne nalik na tek zametnute krastavce kornišone, ali nije imala onu

samouvjerenost i oštrinu kojom je Apolonija Šturman tako lako osvajala prostor oko sebe. Ova je bila nesigurna, kao mala gimnazijalka, neprestano je provjeravala jesu li sva puceta na bluzi dobro zakopčana, histerično je bacala pogled na sat, koji je plivao na labavome remenčiću te se glupavo smješkala nekoj neodređenoj točki u prostoru. Nekom svom Demidovu. Glas joj je bio spleten od mnoštva uskovitlanih zvukova, koji su pokušavali silom iščupati nerazumljiv sadržaj iz gomile drhtavih papira:

- Centar je apsolutna zbilja. Apsolutna zbilja je Bog. Bog je kugla čije je središte posvuda, a obodnica nigdje. Zbog toga se centar prema periferiji odnosi kao živa tvar prema neživoj...

Sjetila sam se, dok je ta mala gimnazijalka čitala svoj referat, kako sam svojedobno, prije četrdesetak godina, naložila dvorišnoj djeci da donesu nešto za jelo. Jedan je donio jabuku, drugi komad kruha, treći pola suhe kobasice i tako dalje. Ja, dakako, nisam donijela ništa, jer mi nije bilo zanimljivo jesti ono što imam kod kuće. A i bila sam veliki, veliki šef. Zato sam pomno pregledala ponuđene namirnice i uzela komad sira, koji je donio Bojan. Eto, prijatelji, jedite to što ste donijeli, rekla sam, a ti, Bojane, slušaj. Bila jednom jedna djevojčica, koja nije imala ni tople sobice ni krevetića ni kaputića da se zaštiti od hladnoće. Nosila je tek komad kruha koji joj je dao neki samilosni čovjek. Uzdajući se u Boga krenula je u svijet i putem naišla na nekoga siromaha. Daj mi štogod jesti, gladan sam. Djevojčica mu je dala kruh koji je nosila u ruci. Siromah je zahvalio i otišao. Potom je djevojčica naišla na jedno dijete i darovala mu posljednje što je imala - haljinicu. U međuvremenu se smračilo, djevojčica se našla u gustoj šumi i gledala je kako padaju zvijezde s neba. Bili su to sve sami zlatni dukati. Djevojčica ih je skupila i bila bogata cijeli život. Dvorišna djeca su pojela svoju hranu i čekala nastavak igre. Jedino je Bojan tražio svoj komad sira. Objasnila sam mu da ga je djevojčica iz priče darovala nekom siromahu te da pokuša navečer hvatati zvijezde.

- Institucionalizirani centar funkcionira na načelu odbacivanja Drugog - čitala je Apolonija Šturman - to jest, on po svojoj naravi, po definiciji, ne prima procese s periferije. Zbog te autarkičnosti tvar centra se vrlo brzo izrođuje, deformira i naposljetku atrofira, dok se materijal periferije neprestano giba, osvježuje novim praksama i osnažuje željom za afirmacijom u adekvatnome arealu. Primjer za ovu tvrdnju nalazimo u našoj znanosti. Naša znanost, natrula u institucionaliziranim obrascima, pokazuje tendenciju...

Apolonijin glas postao je nadnaravno visok, riječi su prestizale jedna drugu i na kraju se sve stopilo s cvrkutom vrabaca, koji je neobjašnjivo uletio u polumračnu dvoranu. U pauzi, koja je ostavljena za diskusiju, nitko se nije javio za riječ. Mislila sam da će onaj Poljak, lovac iz Zakopana, Radziwillowicz, dignuti ruku i reći nešto duhovito. Kao, hvala na predstavi, draga

Apolonija, takve stvari postoje i u Poljskoj. Ali, Poljaka više nije bilo. Njegovo mjesto za stolom bilo je prazno. Nisam vidjela niti Zvezdanu Spengler.

Eto vidiš, kako je sve bilo jednostavno! Ovo moramo proslaviti! – rekla je Apolonija, ona Apolonija koju sam znala, za vrijeme pauze. – Dođi, popit ćemo stock, ja častim.

Ustala sam i zgrabila prema vratima, sigurna da su oni skriveni gradovi u međuvremenu sasvim isplivali na površinu. I doista. Pogled mi je doticao različite, zanimljive građevine. Apolonija ih je odmah prepoznala. Pogledaj, vrištala je, krumpirasti Kaiser Friedrich-Museum u Berlinu, crno-bijele stepenice ispred katedrale u Composteli, zgrčeni Sultanov dvor u Carigradu, kipovi na portalu katedrale u Magdeburgu, kockasta vijećnica u Oslu, čipke male palače sportova u Rimu, Louvre kao takav! ... Znaš, rekla sam kad sam se nekako pribrala od dojmova, htjela sam ti pričati o svojoj nećakinji Mirti, ali uvijek me nešto spriječilo. Ne moraš se truditi, nasmiješila se Apolonija, sve ti piše na licu. Bolio te zub, zar ne? Htjela si ostaviti posao u Institutu, otkazati luksuzni stan u središtu i postati netko drugi u mirnome gradu na obali mora. Tako je. Ali, Mirta... Da, Mirta, Apolonija je sad pripalila cigaretu, Mirta ti mora čuvati mačka. To je ono što ti cijelo vrijeme govorim: zašto se ne udaš? Zašto ne pustiš nekog tipa u svoj život? Pa bilo bi ti neusporedivo ljepše da te svako malo nazove poznati glas i izgovori nešto lijepo, nešto životno. Osjećala bi se tako sigurno i dobro u ovome svijetu. I nikada te ne bi bolio zub. Bol je, vjeruj mi, bijeg od stvarnosti. No, dobro, kako bilo da bilo, vodim te na piće!

– Ne! – stala sam kao ukopana. – Bježimo!

Apolonija se naslonila na zid. Iz fascikla joj je počeo curiti nekakav list.

– Apolonija, molim te, bježimo!

– Što je?

– Zar ne vidiš? – prošaptala sam. – Zar ne vidiš tko nam ide u susret?

– Ne... – zbunjeno se ogledavala. U predvorju je lelujalo mnoštvo turista.

– Pa Demidov! – dreknula sam. – Demidov!

– Koji Demidov? – upitala je ona.

– Kako: koji Demidov?! Postoji samo jedan Demidov na svijetu: onaj nesretnik Andrej

Demidov! – udarila sam potpeticom o ulašteni parket.

- Demidov? – zinula je Apolonija. – A gdje to vidiš Demidova?

- Pa tamo je, vidiš, ide prema šanku! – pokazala sam drhtavim kažiprstom prema čovjeku koji se stapao s tamnim bojama interijera.

- Misliš na onoga u zelenome puloveru?

- Da, da, na njega! – potvrdila sam. Bio je to jedini čovjek u zelenome puloveru, jedini čovjek u predvorju hotela. Jedini čovjek s urokljivim očima. Velim, jedini čovjek. Povukla sam Apoloniju stubama prema vrhu, gdje je mirisalo na morsku vodu i ocvale alge. Gdje su raskopani trгови plivali u zelenkasto pljuvački. Gdje se sve dimilo od velikih količina stocka. Htjela sam nastaviti priču o Mirti, priču o tome kako je dobila prvu nagradu na nagradnome natječaju Nedjeljnoga Vjesnika, putovanje u Španjolsku za dvije osobe naime, ali okolnosti mi jednostavno nisu išle u prilog. Gubila sam dah i mogla sam izgovarati samo kratke istine. Dvaput sam izustila Mirta i jednom Španjolska.

- Ne, to nije Demidov – zastala je Apolonija odjednom nasred stubišta. – To je muž one debele žene koja je govorila o slikovnosti pisma...

I izgovorila je njeno ime kao da se radi o nečemu neživome, perifernome. Zatim smo se nastavile penjati stubama i Apolonija je rekla kako su ovakvi skupovi korisni za razmjenu stručnih informacija, ali da istodobno u ljudima raspiruju neke nevjerojatne strahove. Strah od vrućine, strah od boli, strah od nijemosti, strah od nesnalaženja, strah od iznenadnoga sljepila, strah od gubitka identiteta. I nabijaju razne komplekse: kompleks manje vrijednosti, kompleks prevelike vrijednosti, kompleks nesretnoga djetinjstva, kompleks gomilanja blaga, kompleks gubitka pamćenja, kompleks neadekvatnoga mjesta u svijetu. Počela sam se gubiti u vrtlogu različitih fenomena površinskoga života. Zastala sam i u mislima istrusila nešto žestoko.

- Pratiš? – upitala me strogo.

Da, da, kimnula sam, slažem se, tako je, imaš pravo. More stocka bilo je toliko primamljivo da mi se činilo kako ne treba postojati više ništa na svijetu.

- Eto, i opet ti kažem: nemoj spustiti nos kad te pitam zašto se ne udaješ... Nemaš pojma kako je krasno kad sva slomljena isplivaš u stvarnost i čuješ nešto lijepo od svojega životnoga partnera...

Približavale smo se našoj sobi. U jednome trenutku učinilo mi se da čujem telefon. Htjela sam to reći Apoloniji, no ona se sagnula za komadićem papira.

- Gle! - ispravila se i pružila mi laticu bijeloga papira na kojoj je pisalo samo Zvezdana. Onda me gurnula prema vratima. - Brzo, otključavaj!

Obje smo u istome trenutku pojurile u prostoriju iz koje se vidjela čarobna crta mora. Zvonjava aparata priječila je dodir s beskrajem. Sjela sam na postelju i podigla slušalicu:

- Srce - rekao je bukteći muški glas - ljubim te u podstavu gaćica...

Međutim, tada se crta površine mora naglo uzburkala. Apolonija je poletjela prema krevetu, istrgnula slušalicu iz mlitave, uznojene, ruke i počela se histerično smijati. Pa da, pa da, to je krasno, vikala je. To je jednostavno krasno! Izašla sam van. Nedostaje još jedan papirić, pomislila sam. Još jedna latica onoga tajanstvenoga cvijeta. Tamo je potpis. Ali, sve su ruže sretna i svaka je nesretna na svoj način!

- Zamisli - rekla mi je kasnije, dok smo šetale na autobusnoj stanici - jučer je na televiziji bio Rovinj. Zdravko kaže da su pokazali samo tebe i da si rekla kako je kulturna ponuda vrlo dobra...

- Samo to? - začudila sam se.

- Ha, možda si još dodala da ti je bilo ludo i nezaboravno, ali on to nije čuo...

Zrak je intenzivno mirisao na duhan. U blizini je bila tvornica, utemeljena još 1872. godine. U njoj su se proizvodile poznate cigarete. Uz obalu, na mjestu gdje se ljeti prodaju plastični suveniri i razglednice, Apolonija je uočila tipa koji je prodavao naše poklon-knjige: Staroslavensku čitanku, Blijede sjene hrvatskoga postmodernizma, Mogućnosti teorije čitanja i još neke monografije. Tip ju je podsjećao na poznatoga filmskoga glumca, no molila sam je da prestane govoriti o sličnostima. Kraj čovjeka su stajala domaća djeca i jeftino nudila namreškane kućice školjaka. U jednome trenutku rekla sam da ćemo sigurno cijelo poslijepodne provesti same, kao na ukletome brodu, jer smo izabrale pogrešan prijevoz, međutim, baš tada se na nauljeni plato popeo luksuzni audi crne boje. Unutra je treštala glazba, čuli su se basovi od kojih je podrhtavao lim. Tko bi u tuđemu gradu mogao doći po vas u veselome automobilu? Tko bi u tuđemu gradu uopće mogao doći po vas? Tko bi uopće mogao doći u tuđi grad? Nitko. Nisam u ovakvoj situaciji mogla zamisliti niti luckaste Nijemce, koji su na putu za Muenster vjerojatno složno ponavljali "guzica, guzica". A ne bi

se mogao naći niti Demidov. Jer, Demidov kao takav uopće ne postoji. Čovjek kojega sam se bojala zvao se Spengler. Na njemačkome: limar. Sjetila sam se da mi je na noćnome ormariću ostala prazna bilježnica, u koju sam kanila zapisivati dojmove za Mirtu. Ali, hotelski momak ne bi mi je donio. Pamtio je da mu nisam ništa dala za onaj fax. U automobilu je mogla biti jedino Ciganka. I ona je zaista polako izašla iz buke, pazeći da se ne posklizne na debelome, uljanome tragu perona. Bila je bosa.

- A, evo te, vidiš... U hotel su mi rekli da si otišla. Moram ti vratim pedeset kuna. Uzmi, evo - i pružila mi je plavu novčanicu s blaženo nasmiješenim likom Ivana Gundulića. - Ne bi mogla mirno da spavam, dece mi - i pokazala je rukom prema automobilu, u čijoj su se unutrašnjosti micala dječje glavice kao nemirni mačići. - Evo, i oni su sa menom, svi... Ljuljeta, Zipka, Traktor, Revolt, Sanela i Nemo.

Posljednji, Nemo, učinio mi se posebno interesantnim.

KRVAVI MJESEC NAD POMPEJIMA

Sve je ovo istina, uzdahnula je Ursula Levinska, jer samo je istina neuhvatljiva. I onda su joj ponovno, kad je zažmirila, pred očima projurili netom viđeni krajolici olimpijskih Zakopana: asfaltirana cesta koju su na svakih pedeset metara presijecale crne smolaste crte, zatim drvene kapelice sa svijetlim daščanim krovom u obliku gljive sunčanice, biciklisti s pretrpanim torbama, zeleni sagovi skijaških skakaonica, pročelje hotela Imperial... Kad je autobus stao, kad se još mnogo toga moglo i rukom, takoreći, dotaknuti – čarolija kao da je nestala. Sve je postalo obično, kao da je sa sobom donijela svoju crkvu, zdenac i brezu. Zato je svaki put kad su se negdje odmarali pitala svoju novu znanicu gdje su i što će raditi, a ova je, nekakva Leanila Jaskevič iz Bjelarusi, iz Bjelorusije, strpljivo i znalački objašnjavala sve što ju je zanimalo. Leanila je nevjerojatno sličila njenoj prijateljici iz instituta Anastaziji, bila je riđokosa i nasmijana. Imala je referat o teatru apsurda u državama ZND. Ursula se duboko u sebi bojala da se Leanila ne uvrijedi, da ne ode, jer neprestano je gledala za grupicama ljudi koji su se gurali oko improviziranoga štanda s dugopisima, šarenim olovkama za koje su neki govorili da su zapravo bugarski nacionalni suveniri. Kao da je i ona došla iz mjesta u kojemu se za mnogih desetljeća boljševičke vlasti moglo samo sanjariti o nekakvom međunarodnom slavističkom kongresu...

Kad se vratila s izleta, a bila je zamalo ponoć, zatekla je cimericu u dubokome snu. Cimerica je bila Bugarka i na izletu je bila dan ranije, s grupom koja je išla u Oswiecim. U sobi je bio mrak, a kroz poluotvoreni prozor prodiralo je jarko svjetlo s obližnjega gradilišta te je s pomoću zavjesa od bijele čipke lijepilo mjehuriće po zidu. Dolje, ispod roja nebrojenih prozirnih bobica, teško je disala Rumjana. Sanja, zaključila je Ursula. Vjerojatno se penje uz neko brdo ili nosi teški teret. No, čudno je da se tako rano isključila iz stvarnosti. Cijeli Zaczek je još bio na nogama. Čak se moglo i večerati, ali ona, iako je bila gladna, odlučila je sačuvati jedan od tri bloka – *sniadanie*, *obiad* i *kolacja* – i pokazati ih svojim učenicima. Jedan suvenir je već imala: bile su to novine koje je neki Amerikanac zaboravio na stolu velike slastičarnice u Zakopanama. Na naslovnici se smješкао postariji muškarac s naočalama. Cornell Chronicle. Ne, sad nema smisla listati na komadiću svjetla koje je lijevalo kroz rupu na zavjesama: sve bi ispalo naopako. Sutra. Jer, i sutra je dan. A do lijepoga potonuća u san može se polako prebrati po sjećanju svaki detalj čudesnoga izleta sa slavistima iz cijeloga svijeta. U tišini koja je uvlačila u novu stvarnost odjednom je odjeknuo prodoran krik: aaau! Rumjana se trgnula, kao da je puknula plastična nit na kojoj je vukla

golemu ribu, i onda se, iscrpljena, s olakšanjem, stisnula sasvim uza zid i definitivno udaljila.

Kad je ujutro sišla u dvoranu za blagovanje, Ursula je primijetila da su mnogi stolovi bili prazni, s uredno nategnutim stolnjakom i kiticom plastičnih ljubičica u maloj crnoj vazi. Mirisalo je na toplu zašećerenu tekućinu, tvrdi crni kruh i svježi kravlji sir. Ovako nekako izgledala je i blagovaonica Doma pisaca u Peredelkinu. Jednom davno tamo je dovela čak na izlet... Gle! – Ursula je nehotice pogledala na veliku zidu uru. Za koju minutu početak će drugi sat u njihovoj školi i Ljuda Polonska, koja je već treći dan zamjenjuje, sigurno je izgubila živce od stalnih dobacivanja iz zadnje klupe. Ali neka, neka vidi što znači imati posla s neoblikovanim ljudskim materijalom. Godinama je ta svojeglava žena govorila kako je lako ponavljati stalno istu građu, sad neka vidi što znači prijeći iz mira školske biblioteke u grotlo nastave... Onda je među malobrojnim posjetiteljima počela razaznavati neka lica. Spazila je i Leanilu Jaskevič. Imala je sivu bluzu sa čipkanim ovratnikom i marljivo je razmazivala sir po mekoj kriški bijelog kruha. Leanila ju je vjerojatno prije vidjela, ali se nije javljala. Uživala je u besmislenom poslu. Kao da to nije bila njena znanica koja je pričala o odluci Zapada da uskrati vize bjeloruskim diplomatima zbog Lukašenkovih nedemokratskih metoda vladanja. Potom je spazila da joj sučelice sjedi dvoje mlađih ljudi i priča. Muškarac je govorio kako je toga jutra vojska pucala iz tenkova na studente i da je pritom stradala njegova djevojka Eva. Tramvaji do Trga Slovačkog narodnog ustanka nisu vozili i on je pješice krenuo prema središtu grada. Shvatila je da se prisjećaju upada sovjetske vojske u Čehoslovačku. Kad su otišli, u prvi plan je izbio razgovor dvojice postarijih ljudi. Visoki sjedi čovjek hvalio se kako je prije dva dana učinio smiješnim nekoga iz Jugoslavije tko je tvrdio da je književnost Dubrovačke republike dio srpskoga kulturnoga korpusa. Očito Hrvat. Za stolom do njega stajale su četiri tamnoplave torbe sa znakom kongresa. I četiri tamne vestice, svaka na jednome naslonu stolca. Kad su Hrvati ustali i polako se uputili prema izlazu, ponovno se ukazala Leanila i Ursula joj je htjela mahnuti. Međutim, Leanila je zamišljeno gledala kako grudice sira pod pritiskom noža tonu u kruhu. Tada je kraj nje sjela Rumjana, još mokre kose od tuširanja i s nekim mirisom koji je podsjećao na davni sovjetski parfem *snežnaja baba*.

– Vidjela sam na stolu Cornell Chronicle – rekla je zadihano. – Otuda ti?

Ursula se lagano zacrvnila: zaboga! Zar je netko tražio izgubljene novine? Je li je netko vidio kako ih uzimam u slastičarnici u Zakopanama? Strašno! No... Slegnula je ramenima i nespretno preokrenula očima.

– Zanimljivo, zanimljivo u svakom slučaju – kimnula je Rumjana. – Baš čitam da je u Americi povećan federalni proračun za visoko obrazovanje... Onda piše da nekakva Crnkinja nakon

dvije i pol godine odlazi s pravnoga fakulteta...

- Kojega pravnoga fakulteta?

- Pa tamošnjega, na Cornellu - uzvratila je Rumjana.

Aha, kimnula je Ursula. Nitko nije vidio da je uzela novine u slastičarnici.

- I piše da se Mieke Bal vraća na Cornell.

- Zanimljivo.

- Da, zanimljivo - potvrdila je Rumjana i uputila se prema oknu gdje se dijelio doručak. Ma ne, u tome nije bilo nikakve zlobe, umirivala se Ursula. I ona je očito fascinirana svime što je okružuje. Pa prvoga dana, kad su se našle zajedno u sobi ona je priznala da joj je ovo prvi boravak u inozemstvu. Krakow. Možda je zato i imala tako nemiran san. Jer je i ona prve noći, kad je stigla, sanjala neki čudan san: Pompeje, grad zatrpan lavom podivljalog vulkana. Međutim, iznutra, iz sna, nije mogla ocijeniti kako je nosila slike - da li ih je samo prepričavala ili je nepomično ležala na leđima kao oni zatrpani građani. Tamo dalje je Leanila ustala, otresla mrvice sa sive bluze i sive suknje i ogledavala se za nekim nepoznatim osobama. Očito se nešto ljuti, zaključila je Ursula. Jer, nije moguće da nije primijetila svoju znanicu. Ursula je ustala i požurila za Rumjanom. U redu za doručak stajala je nekolicina starijih ljudi, muškaraca i žena, koji su komunicirali kratkim smješkanjem. Na njihovim je identifikacijskim pločicama pisalo W. Schulz (Niemcy), G. Beneš (Czechy), F. Rosenberg (Szwajcaria), P. Kang (Korea Pld) i E. Holzer (Belgia). Valjda su sve velika imena. Stoga je pomislila da bi bilo bolje stati negdje po strani i pustiti ih da u miru napune poslužavnike, jer ona svoju pločicu nije stavila na prsa i možda bi netko pomislio da je pomoćno osoblje. Kad su se pomaknuli dovoljno daleko namjestila je na svoj poslužavnik tanjurić sa sirom i salamom, dva blijeda peciva, nekakvo povrće nalik na papriku i, na kraju, šalicu iz koje se izdašno pušila bijela kava. Pomislila je da bi bilo najbolje prići Leanili s leđa i sjesti za njen stol, na brzinu pojesti i onda joj predložiti kratku šetnju parkom iza jednoga od fakulteta. Tada bi uvijeno zamolila Bjeloruskinju da ispita sastav ruske delegacije i ako se pokaže da nema niti jednoga predstavnika rubnih sveučilišta - mogla bi staviti svoju identifikacijsku pločicu U. Levinska (Rosja) i hvaliti se kako dolazi sa sveučilišta u Dnjezpropetrovsku. Međutim, kad je došla do stola za kojim se prije gnijezdila Leanila Jaskevič - dočekale su je samo mrvice i ljuške od jaja. Tada je morala pričekati da se smiri uzburkana površina bijele kave i onda je produžila za svoj stol. Okolina je sad bila nešto

drukčija nego kad je krenula po hranu: susjedne su stolove zaposjele osobe vrlo egzotičnoga izgleda. Jezik im je bio nerazumljiv, nije mogla odgonetnuti niti jednu riječ, čak niti gestu, no, srećom, vrlo su malo razmjenjivali poruke.

- Ursula - rekla je Rumjana - upoznaj Alisu Auerbach iz New Yorka...

Ursula nije odmah reagirala. Učinilo joj se da su riječi doletjele sa stolova egzotične manjine i da je napokon shvatila neke pojmove. Auerbach? Mimesis? Ne, ne može biti! Tu knjigu zelenih korica dobila je od roditelja 1976. godine kao nagradu za uspješno završen studij na pedagoškome institutu. Izdala ju je znamenita moskovska izdavačka kuća Progress.

- Ursula - Rumjana ju je potom pažljivo uhvatila za ruku - upoznaj, molim te...

I opet je izgovorila Auerbach. Pa da, zato je onako nemirno spavala. Bila je uzbuđena zbog susreta s ovakvom znamenitošću. Gle, sada se ponaša kao da su zajedno odrasle u sivome socijalizmu. Ursula se bojažljivo nasmiješila i pružila je simpatičnoj ženi srednjih godina ruku koja se u desetinki sekunde oznojila.

- Alisa danas slavi rođendan - važno je rekla Rumjana.

- Čestitam - promucala je Ursula.

- Hvala - nasmiješila se žena. Ovakva su se lica krajem 80-ih godina počela pojavljivati na naslovnim stranicama tjednika Ogonjok. Prozapadne frizure, lijepi zubi, čist pogled, samosvijest. Razne glumice i pjevačice iz metropole. Znaci perestrojke. - Dođite i vi, bit će mi drago...

- Čuješ? - zamalo grubo rekla je Rumjana. - Alisa te pozvala na rođendan!

Alisa je nešto načrčkala na komadić papira, popravila broš na debeloj vesti te se uz osmijeh i neki nerazumljivi pozdrav polako udaljila od stola. Ursula je gledala kako joj figura polako nestaje na tamnoj pozadini nadolazeće velike grupe ljudi. Kao pahuljica prvoga snijega na asfaltnoj stazi pred njihovom skromnom školom.

- Evo, vidiš - Rumjana je razmotala papirić i okrenula ga prema Ursuli - soba broj 138, Alisa Auerbach. - Onda je ustala. - A sad idem, kao što sam rekla, u Jagiellonsku biblioteku. Tražit ću da mi fotokopiraju knjigu koju sam vidjela u četvrtak, znaš... A ti?

Ursula je upitno stisnula usne.

- Idem na predavanje.

Rumjana je mahnula s tri prsta i izašla van. U blagovaonici se stvorila gužva. Na Rumjanino mjesto najprije se uvalila nečija torba, a onda i žena koja nije prekidala razgovor s muškarcem za susjednim stolom, koji je pripadao nekoj kompaktnoj delegaciji. Ursula je znala točan raspored izlaganja i namjeravala je u pauzi između dvije sesije obaviti neku kupovinu. Ali, Alisin rođendan! Odmah je izvukla novčanik i prebrojila zlote: nepoznatoj ženi bi mogla kupiti neku zgodnu drvenu ptičicu, privjesak za ključeve ili knjigu, no tako zvučnome imenu ostali će sigurno donijeti bogati dar. Ursula je na brzinu strpala u usta komad mortadele s maslinom i meku kožicu od tamnozelene paprike, zatim je glasno srknula ohlađenu kavu i požurila van. Dok je izvlačila torbu koja joj je zapela za nekakvu šipku – gurnula je stol i dvije žene, koje su sjedile kraj nje, prestrašeno su vrisnule i odmaknule se u stranu. Ništa se, srećom, nije ni prolilo ni razbilo.

Vani je bio težak zrak, mirisalo je na obilnu kišu. Ursula je izašla na ulicu Zygmunta Krasinskog, jer se iz nje najbolje snalazila, i uputila se na drugu stranu, kroz ulicu Krupnicza, gdje se u jednoj neuglednoj sivoj zgradi, obrubljenoj grmovima jorgovana, nalazilo središte kongresa, pa ravno preko nekakvoga čudno popločenoga trga do velike pješačke površine u četvrti zvanoj Stare Miasto. Tamo je sve bilo puno šarenih štandova, svako malo promicale su raskošno urešene kočije s turistima i slikovito obučeni gradski stražari. Kome kupiti dar: svojoj Salomeji ili čuvenoj Alisi Auerbach?

Navečer, kad se probudila nakon kraćega sna, Ursula je shvatila da je u međuvremenu bio kraći pljusak, jer je asfalt samo ispod golemih kestenova bio suh. U daljini su jednolično gukale grlice. Soba je mirisala na jabuke. Rumjanin krevet bio je na brzinu složen, nekakve knjige, kojih prije nije bilo gurnute su u kut, a na stolu je ležala hrpa ispisanih razglednica. Ursula je znatiželjno okrenula jednu po jednu, ali niti jedan naslovnik nije joj bio poznat. Svi su nosili bugarska prezimena. Onda joj je pogled slučajno zapeo za paketić koji je donijela s glavnoga trga i užasnula se: rođendan! Rođendan velike teoretičarke Anfise, ne nego Alise Auerbach! Soba 138! Hoće li stići? Na svečani početak neće, ali na nekakvu treću ili četvrtu zdravicu sigurno hoće. A i što izabrati? Sa sobom je donijela tek najnužniju odjeću – cvjetni kostim, crnu haljinu posuđenu od Klavdije Aleksandrovne, smeđu vesticu kupljenu u GUM-u, crnu suknju, bijelu bluzu sa čipkastim ovratnikom, dolcevitu, ljetnu majicu s otisnutim natpisom Gorky Park. Crnu haljinu je imala prvoga dana na svečanome primanju u predvorju kina Kijow, crna suknja i bijela bluza bile su za prva predavanja... Dakle, cvjetni kostim!

Prije negoli je pokucala, zastala je pred vratima: unutra je bilo dosta ljudi, pretezali su

ženski glasovi, čule su se i posve nerazumljive riječi... Pokucala je, nježno gurnula vrata i zakoračila u tamni prostor. Ambijent ju je podsjećao na Kijevski kolodvor rano ujutro, kad brojni beskućnici trgaju san ne bi li preduhitрили nemilosrdne čistače. Da nije pogriješila? Tako je izgledala recepcija studentskoga doma Zaczek kad je stigla u srijedu navečer, sve puno bezličih putnih torbi i zijevanja. I nekih faca koje su začuđeno motrile sve oko sebe.

- Ja, oprostite... - nespretno se naklonila između dvije poluprazne putne torbe.

- Pst! - Rumjana joj je prstom dala znak da sjedne. Sjela je na krevet koji je propao. Sjeo na dno mora. Sve oči bile su uprte u ženu srednjih godina, s naočalama, koja je pripovijedala:

- Tada mi se činilo da ću cijeli život držati vježbe za prvu godinu. Teorija odraza, objektivni korelativ, pozitivni junak i tako dalje. A šef je istodobno samo mijenjao gradove: čas je gostovao u Washingtonu, čas je išao na simpozij u Napulj, pa na promociju knjige u Pariz. I kad sam već, kao što rekoh, pomislila da će zauvijek ostati ta neravnoteža, nesklad i nepravda, šef je neočekivano rekao: čuj, Magda, jesi li zainteresirana za sudjelovanje na jednome simpoziju iduće godine? Helsinki... Mislila sam da sanjam: Helsinki, simpozij, ja! Šef je još jednom pitao: onda, Magda, jesi li zainteresirana ili nisi? Odgovorila sam da jesam, svakako jesam, ne samo zainteresirana nego i zatečena, počašćena, zbunjena. Onda dobro. Ići ćeš umjesto mene, ali, znaš, trebalo bi prije toga nešto obaviti. Trebala bi napisati recenziju na najnoviju knjigu profesora Hellmana. I pružio mi je knjigu s posve nerazumljivim naslovom. Ali, ja ne znam finski! - vrisnula sam. Za godinu dana možeš usvojiti upravo toliko da napišeš recenziju. Finski ima dosta elemenata iz baltičkih i njemačkih jezika, a česte su i posuđenice iz ruskoga. Vidjet ćeš, veli, tu raznolikost i obilje vokala, vokalnu harmoniju i bogatu deklinaciju, svidjet će ti se. Tako sam upisala tečaj finskoga jezika na našem sveučilištu i prepustila se stihiji, jednoj posve nepoznatoj kulturi...

- Je l' ključ kod tebe? - mahnula je Rumjana kao da tjera komarce uz Maricu. - Ursula!

Ursula nije htjela prekidati zanimljivu priču: žena koja se zove Magda naučila je finski jezik, pročitala knjigu utjecajnoga profesora Hellmana i potom se našla na velikome znanstvenome skupu u Helsinkiju. Netko je dobacio da stoga nije čudno što mnogi eksponirani svjetski slavisti vladaju egzotičnim jezicima. U komadu tišine Ursula je ustala i pružila domaćici dar.

- Oh, što je to? - uzmaknula je Alisa plašljivo dodirujući vršcima prstiju paketić kao da je pun trnja.

- Za sretan rođendan - promucala je Ursula.

Iz pozadine je odjeknuo pljesak.

- Evo, konačno si dobila i dar! - viknuo je visoki muškarac koji je ispod bijele košulje nosio još dvije ili tri ljetne majice. - Sad imaš pravi rođendan!

Velika Auerbach, zadovoljno se nasmiješila Ursula. I tada joj je došlo žao što nije ponijela svoj dobri stari fotoaparat Kiev kako bi snimila ovo izvanredno društvo. Rumjana je, recimo, mogla škljocnuti baš u trenutku kad zapanjenoj Alisi iz zemlje čudesa predaje rođendanski dar. Ali, ona se sramila stare kamere, bojala se da je netko ne zafrkava kako nosi *ruski* aparat...

- Što je to? - javio se muški glas koji je Ursula već jednom čula.

- Parfem! - dobacila je poznavateljica finskoga jezika.

- Ma, ti si parfem! Pa vidiš kako je to velik omot! Kao knjiga! - rekla je neka pogrbljena žena, koju su stisnuli između dva oznojena muškarca.

- Onda je neka kapa, šal, rukavice...

Alisa je za to vrijeme nespretno odljepljivala komadiće selotejpa.

- Alisa, podigni visoko, da svi možemo vidjeti!

Alisa je naposljetku strgala papir i podigla ruku s darom visoko iznad glave, gdje je visio kvadrat mraka. Kao Malevičev teški, opsesivni motiv.

- Bravo! - zapljeskao je visoki muškarac.

Alisa je spustila ruku i prizemljila dar u jednu od širom otvorenih putnih torba što su stajale uza zid. Društvo oko stola, dvije žene i jedan muškarac, punilo je čašice nekakvim aromatičnim pićem. Vrlo mlada djevojka kratke plave kose nespretno je rezala komade torte od maka.

- Ovo je iz Litve - šapnula je Rumjana prinoseći zamalo praznu čašu ustima. - Algirdas kaže da se od toga mrtvi bude iz vječnoga sna...

- Litva je zanimljiva - nastavio je priču neki nosati tip koji je sjedio uz Magdu. - Ima samo tri

i pol milijuna stanovnika, ali vrlo širok etnički sastav. Najbrojniji su, dakako, Litvanci, onda dolaze Rusi, potom Poljaci, Bjelorusi... Zemlja ima više od četiri tisuće jezera i preko sedamesto rijeka.

- O, ti si dobro upućen - zadivljeno je rekao Algirdas. - Evo, tvoja će čašica zato biti najbogatija!

- Pa ja znam čak i vaše praznike - pohvalio se čovjek.

- Da?

- Slušaj, trinaestoga siječnja je Dan obrane litvanske slobode od sovjetskoga upada devedeset prve, potom jedanaesti ožujak dolazi kao Dan uspostave litvanske neovisnosti, zatim je Usrks, pa četrnaestoga lipnja Dan žalosti i nade za deportirane u Sibir, dvadeset trećega lipnja je Dan ustanka, šestoga srpnja Dan državnosti, dvadeset trećega kolovoza Dan crne vrpce kao znak obilježavanja pakta Molotov-Ribbentrop, osmoga rujna je Nacionalni dan, dvadeset trećega rujna je Dan žrtava holokausta, prvi studeni je Dan mrtvih i onda su tu još Božić i Nova godina.

- O, ti sigurno imaš referat o nekoj litvanskoj znamenitosti!

- Točno - rekao je čovjek. - Govorit ću o Jonasu Jablonskisu, autoru prve litvanske deskriptivne gramatike.

- Da? - zastao je Algirdas. - Jablonskisov lik je na novčanici od pet litasa.

- Što se može kupiti za pet litasa? - živo se uplela Amerikanka.

- Litasa, dušo, litasa - pokroviteljski ju je ispravio njen pratilac.

- Ah, to je oko dolar i još nešto, računajte...

Algirdas je zadovoljno nalijevao tekućinu u čaše i kad se našao na udaru svjetla s noćnoga ormarića njegovo se blijedo lice pretvorilo u masku Vladimira Visockog. Na trenutak se činilo kao da se izgubio u vremenu i prostoru. Netko je potom kihnuo i Litvanac je naposljetku Ursuli natio čašu.

- Litvo ti si ko zdravlje, o moj rodni kraju - govorio je. - Koliko te cijenit treba, to oni tek znaju, što izgubiš tebe. Sad čari sve tvoje vidim, o njima pišem snagom čežnje svoje...
Adam Mickiewicz. By Adam Mickiewicz.

Netko je diskretno zapljeskao.

- A sada priča o meni - ustala je Alisa s jednog od spojenih kreveta.

- Tišina!

Dok su se glasovi uvlačili pod stvari, Ursula je odvažno otpila gutljaj čudotvornoga litvanskoga balzama. Ako se doista od toga bude mrtvi, pomislila je, tko zna koja će se Ursula pojaviti na ovoj neobičnoj predstavi... Bio je to onaj isti okus koji ju je opčinio u drugoj baltičkoj republici, Latviji, u Rigi, kad joj se činilo da je povukla ekstrakt ponajboljih životnih sokova. Ali, o tome je najbolje šutjeti. Otpila je još jednom. Za trinaesti siječanj.

- Dakle, svi znate da sam rođena u Slovačkoj pedeset i još neke godine. Počela sam studirati političke znanosti, ali me pobjeda na natjecanju za Miss odvela u sasvim druge vode. Naime, na završnoj priredbi, koju je prenosila i Intervizija, upoznala sam znamenitoga poljskoga redatelja koji se upravo spremao emigrirati na Zapad. On me, dok smo pripiti razgledavali stari dvorac Wawel, nagovorio da idem s njim i da će od mene napraviti veliku zvijezdu... Čak sam tamo gore, u onome tornju punome strmih drvenih stuba, dotaknula znamenito zvono koje ispunjava sve želje i zamislila si da moram na Zapad...

- Evo, vidiš, Lucy, wawelsko zvono je uistinu čarobno - upao je visoki Amerikanac. - Alisi se želja ispunila!

- Da, ali ja sam se poželjela vjenčati u crkvi svetoga Petra u Rimu...

Netko se u mraku podrugljivo nakašljao. Ursula je, dok se uokolo mreškao smijeh, otpila još jedan veliki gutljaj balzama. Ovaj put u čast 11. ožujka.

- Eh - nasmijala se Alisa - ali moja zvjezdana karijera nije dugo trajala. Snimila sam dva filma, koprodukcije, reklamirala hidratantne kreme i onda upisala slavistiku kod Birnbauma...

Ursula je za vrijeme priče neprimjetno tonula još dublje u meki krevet, pomislila je čak da putuje kat niže, ali se na spomen Birnbaumova imena trgnula. Kao da je s pomoću lijane obavila nekakvi inicijacijski skok na tvrdo tlo. Znala je tu kombinaciju glasova. Štoviše, držala ju je znamenitom. Ali, Auerbach! To je još slavnije!

- I onda te čovjek ostavio na svom Departmentu...

- Dobro zvuči, ali nije tako. Postala sam lektor za strance.

- A otac? - prošaptala je Ursula jedva čujnim glasom. - A otac?

Pitanje je stvorilo neugodan muk. Čulo se kako je vani počela kiša. Debele kapi sve su žešće udarale u limeni štitnik prozora. S hodnika je dopiralo zviždanje i nerazgovjetni šapat. Taj pritisak zvukova tjerao je Ursulu još dublje među tajanstvene opruge kreveta da bi naposljetku osjetila olakšanje: tako se vjerojatno osjećao i kozmonaut German Stepanovič Titov u svemirskome brodu Vostok-2 kad je brzinom od 28.000 km obilazio Zemlju. Matica koja nosi, crno platno prostora, instrumenti koji ravnomjerno izbacuju tajanstvene šifre. Onda se sve smirilo, mrak je progutao svemir i ona se našla u Rusiji. Ne ovoj, aktualnoj, punoj velikih bankrota, mafijaša, političkih ubojstava i pranja novca, nego Rusiji koju je netko drukčije opisao. Onda je htjela tonuti još dublje, još dublje. Činilo joj se da ne putuje samo jednobojnim prostorom, nego i vremenom. Kao u nekom križu, bez posade...

Ujutro se svega sjećala, svakog detalja, jedino nije znala je li to bio san ili neko nadnaravno iskustvo. Vjerojatno nije bio san, jer njeni su snovi uvijek bili kratki, kao neki citati iz tuđih tekstova. *Zaporošci pišu pismo turskome sultanu, Sadko u podvodnome carstvu, Procesija u Kurskoj guberniji, Gogolj spaljuje rukopis "Mrtvih duša" i Rastjerivanje demonstranata.* Rjepinove slike. Slike ruskoga života. Ne, ovo nije bio san, jer se istovremeno nalazila i unutra i vani. Prvo je shvatila da leži u postelji, da je oko nje iz tko zna kojih razloga mrak, iako ne zna koje je vrijeme. Potom je rukom dotaknula odjeću na sebi: imala je cvjetni kostim. Onda se nakašljala i jasno je čula kako je hrapavi zvuk otišao prema stropu. Progutala je i slinu, i sve je bilo u redu. Na kraju se uvjerila da i zvukovi iz blizine imaju poznati izvor. Rumjana. Rumjana je na nečije pitanje odgovorila tihim glasom:

- Ma ne, to je jednostavno takvo piće. Nećemo zvati nikakvoga liječnika, jer sve će proći samo od sebe...

- Znači da spava - razaznala je potom glas sličan Leanilinom. No, to sigurno nije bila neobična žena iz Minska, profesorica na sveučilištu, jer je ona zbog nečega bila uvrijeđena. Nije joj se javljala.

- Čuj - rekla je Rumjana - pa je l' bi onda ti htjela govoriti o mojoj knjizi? Evo, u uvodu ti sve piše. Možeš si prepisati na neki papir i onda govoriti kao da je tvoje...

- Ne, nemoj mene... Pitaj Alisu. Ona je, uostalom, glumica, ljepotica. Pola kongresa doći će samo zbog nje.

- Ali, ja bih željela da promotor budeš ti!
- Ne, rekle smo da je Alisa kao stvorena za predstavu...
- Ne bih Alisu, znaš. Uza sve poštovanje prema njezinome glumačkome daru... Sigurno nisi bila na njenoj sekciji...
- Ne.
- E, vidiš, neka baba iz Italije ju je tako sočno popljuvala da to nije za vjerovati. Nekakva La Bionda. Doris La Bionda.
- Ma hajde?
- Pa da. Očito neka iracionalnost.
- Ha, onda nije zgodno da se žene ponovno zakvače na predstavljanju tvoje knjige. Jer, priznaj, to je prilika koju si čekala cijeli život!

Potom se čulo tajanstveno šuškanje, koraci i vrata. Život se izlio na hodnik. Tamo se širilo škripanje kotačića i buka usisavača za prašinu. Onda se iz vrtloga mehaničkoga šuma stvorio muški glas, otvorila su se vrata i buka je ušla u sobu.

- Možda onaj Ito iz Japana...
- Ma kakvi, njemu su jučer ukrali dokumente u krčmi... Andrews je kao stvoren za predstavljanje jedne tako egzotične knjige.
- Ali, ja s njime ne razgovaram!
- Pa nema veze! Nećete razmjenjivati intimne tajne, nego...
- Pogledajte program: on u to vrijeme nastupa s Egebergom iz Norveške i Rudom iz Ukrajine.

Razgovor je odjednom skliznuo pod iritirajuću buku pneumatske bušilice s gradilišta. Ursuli se činilo da su se kulise počele naglo rušiti. Od straha je utonula u san. Slike je nisu pohodile nikakve, tek Ljermontovljevi stihovi: Sam u noći idem prema drumu, što kroz maglu ljeska se u gori...

Kad je ustala - osjetila je glad i glavobolju. U sobi je bilo zagušljivo, osjećao se miris kakav

skrivaju hodnici javnih zahoda, no Ursula nije htjela otvarati prozor zato što je s gradilišta dolazila nepodnošljiva buka. Na stolu je ležalo nekoliko novih, ispisanih razglednica, komad bijele čokolade i papirić na kojemu je krasopisom blistalo: "Otišli smo na Wawel. Pridruži nam se." Po sjeni koju su bacali kesteni i betonski blokovi zaključila je da je poslije podne, ali nije znala koji je dan. Od mnoštva slika koje su joj prošle kroz glavu samo neke su bile stvarne. One zvučne, poglavito. Netko je pokucao na vrata.

- Da? - zastala je u razmišljanju.

Vrata su se polako otvorila i u sobu je ušla nasmijana djevojka neobično crvenih obraza. Jednom ju je vidjela za doručkom, trpala je brdo paprike na tanjur.

- Rumjana nije tu?

- Nije - uzvratila je Ursula. Sada je postala svjesna da nosi cvjetni kostim.

- Aha - ustuknula je nepoznata i pogledala na sat. - A ne znate kad će biti promocija?

Tada je Ursula pokušala povezati neke ulomke razgovora od malo prije. Leanila da ili ne. Alisa da. Alisa zapravo ne. Doris La Bionda ne. Ito ne. Andrews ne. Dakle, Alisa. Još je netko bio u igri, ali je cijela konstrukcija neobjašljivo završila vani.

- A vi? - upitala je Ursula sa smiješkom. - Što vi mislite o knjizi?

- Mislim da je izvrsna - oduševljeno je rekla djevojka. Imala je ravnu crnu kosu s modrim preljevima, kao Rumjana. Ili bolje, kao vratarka školske rukometne vrste Nina. - Nitko u Bugarskoj nije u stanju smisliti nešto tako originalno. Zamislite samo, Antologija ruske disidentske drame! Pa to nemaju niti Rusi! Ako me pitate što će biti s Rumjanom, odgovorit ću vam ono što svi misle: ona će se proslaviti! Postat će zvijezda!

- Uđite - tiho je rekla Ursula.

Tada se u hodniku pojavila buka i Bugarka je u hipu nestala. Ona će se proslaviti, postat će zvijezda, odjekivalo je još dugo u Ursulinoj glavi. Motiv zvijezde ju je nehotice vratio na kraj 70-ih godina, kad je u njihov gradić po kazni došao novi učitelj. Bio je šutljiv čovjek, djeci je predavao crtanje, no direktor i razne prosvjetne inspekcije, koje su dotad zaobilazili njihovu školu, odjednom su počeli dolaziti na satove likovnoga odgoja i poslije prigovarati učitelju: znate, Jura, neobično je da djeca tako često rišu sjekire i noževe, zašto im dopuštate da crtaju vojnike, opet su kod vas radili avione od papira i tako dalje. A taj zamišljeni čovjek,

koji je ličio na muškarca s pretrpljenim trećim ljubavnim razočaranjem, samo je šutio i gutao gnjev.

Kad se razodjenula – shvatila je što je bilo izvorište neugodna mirisa u sobi. Brzo se presvukla u crnu suknju i smeđu vesticu, stavila je i nekakav smiješni broš te popravila pramen iznad očiju i uputila se van. "Otišli smo na Wawel. Pridruži nam se" – strpala je u džep. Bila je sigurna da će za godinu-dvije s ponosom pokazivati ovaj papirić đacima. Pogledajte, reći će, znamenita Rumjana iz Bugarske, čija je Antologija ruske disidentske drame pobjedonosni svjetski pohod započela baš u sobi koju smo dijelile. Isto je tako nedavno pokazivala papirić što joj ga je prije puno godina poslao onaj kažnjeni učitelj, znameniti disident Jurij Pljušč, pravozaštitnik. I svi su bili zadivljeni. Govorili su: eto vidite, kako je naša škola bila liberalna u vrijeme Brežnjevljeva zastoja, doveli smo Pljušča da uči djecu demokraciji, a direktor je za nagradu, prvih godina perestrojke, postavljen za urednika strane literature u velikome moskovskome časopisu. Jednom je k nama čak došla i televizija, snimali su djecu kako rišu breze i potoke, a komentator je rekao da je to bio idealan ambijent za jednoga intelektualca europskih obzora. Taj je Pljušč, doduše, bio ponekad neugodan, znao je peckati. Ali, bio je disident. Tako se i njoj rugao zato što je čitala Viktora Koneckog. Uštedjeli ste novac, drugarice, govorio je, jer čitajući njegove pomorske pustolovine sigurno niste poželjeli pohoditi naša znamenita turistička mjesta. Ona je za uzvrat, zbog odbojnosti koju je gajila prema tome čudaku, nerealiziranome slikaru, stekla veliku naklonost pretpostavljenih, osobito sekretara školske partijske organizacije. I tu su veze s davnim danima prestale. Ursula se sjetila Alise Auerbach i njene priče o čarobnome zvonu na wawelskome tornju. Svakako mora ići tamo i poželjeti nešto! Štoviše, odlučila je obuti Rumjanine nove cipele koje su bile skrivene ispod kreveta i zablistati u najvećemu sjaju. Da želja bude sjajnija, a realizacija čvršća. Otvorila je vrata i oprezno izašla na hodnik. Pod je mirisao na laštilo, iz jedne sobe se čula suha glazba s tranzistora, negdje u prizemlju škripavo su se klatila loše pričvršćena vrata. Ursula je odlučila sići duljim putem – prvo hodnikom lijevo, pa ravno i onda stubama do dvorišta, umjesto mračnim stubama koje su takoreći ravno iz sobe vodile do kuhinje i blagovaonice u prizemlju. Ovaj drugi put koristio se samo u slučaju žurbe. Ovuda se nije prolazilo. Dok je nesigurno koračala hodnikom palo joj je na pamet da Rumjana ovo sa cipelama ne bi mogla shvatiti kao šalu, već bi se uvrijedila, jer možda je dugo štedjela za ovako lijepe cipele, koje želi pokazati na prezentaciji svojega životnoga djela. Sada se našla pokraj kupaonice koja je mirisala na hotelsku kuhinju, kuhani krumpir i rijetku juhu. Iz njene unutrašnjosti izletjela je žena u bijelim gaćicama i gornjem dijelu pidžame, mokre kose.

- Ursula?

- Magda?

Magdin se pogled nehotice zalijepio za cipele:

- Kamo ideš?

- Ja? - zbunila se Ursula. Iz Magdine plastične torbice zamirisala je poluotvorena pasta za zube.

- Imaš lijepe cipele...

Ursulu je oblilo vrelo rumenilo: shvatila je da nešto nije u redu. Je li ova rekla je da su cipele na prijevaru izvedene van? Ma, valjda nije. Treba se praviti kao da je sve u redu. Treba pričati. Međutim, baš kad je htjela promijeniti temu razgovora, Magda ju je grčevito uhvatila za podlakticu i povukla unutra, na mokre pločice, gdje se sa svih strana slijevala voda.

- Ide Doris La Bionda - šapnula je. - Nemoj gledati... Znaš, tako je popljuvala Alisu! Alisa je govorila o fenomenu citatnosti, a ova je odjednom dreknula da ponavlja Bahtinovo učenje o polifoniji samo drugim sredstvima. Strašno!

Ursula je zaustavila dah, zatim je napravila nekoliko koraka prema stupovima koji su obilježavali ulaz i oprezno se navirila u pravcu koraka koji su se gubili prema kraju hodnika. Strašna Doris La Bionda!

- Ja to ne bih podnijela, to omalovažavanje - nastavila je Magda.- Rekla bih joj da je nekritički podlegla bahtinomaniji. Ubila bih je!

Njene sive oči podsjećale su na vrijeme socijalizma i crno-bijele filmove Sergeja Ejzenštejna. Slike revolucije, kaosa, novoga života. Potom je ričala kako je prije nekoliko godina, dok je izlagala o tipološkim srodnostima između romana Ivana Turgenjeva Dim i Eleka Goszdua Magla neki neodgovorni...

Ursula je izvirila na hodnik: vraća li se Doris La Bionda? Čuješ korake? Ili je to učinak perspektive? Ursula se nehotice pogledom zalijepila za Magdine debele noge i toga trenu kao da je izgubila svaku volju za mogućom pustolovinom. Bilo je nešto neugodno u toj masi mesa, ali nije znala što. Takve noge, *zimske*, imala je i njena sestrlična Marfa, koju je veoma voljela i kojoj je često pisala razglednice u daleki Barnaul, veliko prometno čvorište između

Novosibirska i Semipalatinska. Magda je dala znak da nešto nije u redu, zatreptala je kratkovidnim očima i oprezno krenula niz hodnik.

- Gospođa Levinska? - začuo se izdaleka svileni ženski glas.

Magda je kimnula i prstom je pozvala da priđe. Pred njima je stajala djevojka s recepcije, plavokosa, koju je uvijek pratio mladić s naušnicom na lijevome uhu. Ursula je u prvi tren pomislila da je to opet neko prokletstvo debelih nogu, no ipak se hrabro nasmijala. Magda je znatiželjno gledala djevojku. Kao da pita: a ja?

- Gospođo Levinska, traže vas iz organizacijskoga odbora - rekla je djevojka. - Evo vam broj telefona i, budite dobri, javite se - i pružila je neravno istrgnut list iz staroga kalendara. Ursuli su zatitrala plava slova pred očima: isti takav rukopis imao je šutljivi učitelj Pljušč! Djevojka se ljubazno naklonila i brzo izgubila u pravcu pomoćnih stuba. Ne, ne, zaboga, samo to ne, strujalo je Ursuli kroz glavu! Bio bi to moj kraj! Smrt! No, onda ju je malo umirio sretan svršetak priče od prije dvadeset godina, iz vremena najvećega progona disidenata, kad je Pljušč ostavio na stolu, u prepunoj zbornici, istrgnuti list iz kalendara za 1937. godinu, s porukom koju su svi mogli pročitati: "Pozivamo Vas, draga Ursula Ivanovna, danas u devet navečer u svoj stan. Održat ćemo sastanak Demokratske stranke". Drugoga dana sazvan je sastanak uprave škole i Ursuli je uručen trenutačni otkaz. Međutim, još istoga dana je došlo do obrata, sekretar partijskoga oblasnoga komiteta zaprijetio je direktoru skandalom, jer Ursula je kao predstavnica Komsomola godine 1969. predala cvijeće drugu Brežnjev. Pljušč je pak rekao da se samo šalio, da u Sovjetskome Savezu ne postoji nikakva Demokratska stranka niti će u sljedećih dvjesto godina postojati, te da je samo htio napisati uvjerljivu priču na temu nepočinjenoga grijeha. Osim toga, dodao je, bila bi velika šteta da jedna divna žena poput drugarice Levinske trpi represiju evidentno humanoga društva. I sad je opet kalendar u igri, pomislila je. Ne sa krvavom trideset sedmom, možda s četrdeset osmom. Ali, možda je i nešto drugo. Stisnula je papir u oznojenoj ruci i požurila prema svojoj sobi. Dok je nervozno otključavala vrata čula je kako hrapavi muški glas s pomoćnoga stubišta nekome dovikuje da upravo nastupaju Rumunji, veseli Octavian Manolescu i brbljavi Constantin Paleologu. Naslućivala je zbog čega je traže iz orgkomiteta: otkrili su da je prijevarom došla u Krakow. Neka šifra u kompjutoru očito je bila sumnjiva ili pogrešna. I već je vidjela kako će sve završiti: predsjednik Međunarodnoga slavističkoga komiteta pozvat će u svoj ured cijelo rusko izaslanstvo i objasniti im da u svojim redovima imaju uljeza, točnije učiteljicu Levinsku, koja je tko zna čijom nepažnjom stavljena na popis najistaknutijih ruskih slavista, pa sad ona remeti tijek kongresa, jer nitko ne zna kud bi s njom. Ni v pizdu, ni v

krasnuju armiju, kako bi rekao disident Pljušč. Rusi će se zgroziti, osuditi takav čin i distancirati se od nesretne učiteljice iz provincije, a posebna brošurica pod naslovom Biuletyn informacyjny objavit će da je Levinska, Ursula Ivanovna (Rosja) greškom uvedena u popis sudionika kongresa. Što će se pak dogoditi u Rusiji – ne treba niti spominjati! Literaturnaja gazeta već će iduće srijede donijeti reportažu o reliktima real-socijalizma, praksi negativne selekcije znanstvenoga kadra – s podnaslovom Vrhunski stručnjaci čame kod kuće – hohštapleri troše državni novac i promiču dno ruske znanosti. Bit će to mala osveta za njeno pismo čitatelja iz 1985. godine, kad se požalila da ne može dobiti na prevođenje Arthura Koestlera samo zato što nije član Saveza pisaca. Evo, sad je odgovor – da nestručnjacima ne treba dati nikakve poslove u kulturi i znanosti niti u jednome sustavu. I to je kraj. Nema više dopisivanja, nema ničega. Ona je jednostavno mala, glupa, ništavna. Zar, uostalom, takva spodoba može obavijestiti javnost da se na skupu slavista našla zato što je faks iz Krakowa greškom osvanuo u njihovoj školi? Poziv je bio upućen nekome u Kemerovo, poznato sveučilišno središte, ali je, eto završio na sasvim drugome kraju zemlje. I ona zapravo nije počinila nikakav grijeh – samo je popunila prijavnicu i poslala je u Krakow. Možda bi stoga bilo najbolje otići do Magde i predložiti joj izlet u neki bliži grad. Ona dobro poznaje Poljsku. Recimo, mogle bi otići u Gliwice, Bielsko-Bialu, Sosnowiec, Katowice ili Nowu Hutu. Sigurno bi se imalo što vidjeti. Pa da, što prije! Ursula je izula Rumjanine paradne cipele i strpala ih u vrećicu s reklamom za Zywiec piwo – bit će to krasan dar za Salomeju. Cipele su nenošene, očito su skupe i u njihovoj oblasti ih vjerojatno nitko nema. Obula je nakon toga teške sandale koje je početkom perestrojke dobila kao nagradu na velikoj kolhoznoj tomboli u čast tisućite obljetnice prihvaćanja kršćanstva u Rusiji. Pop Aleksij ih je blagoslovio. Potom je polako, bez nervoze, krenula prema Magdinoj sobi. Negdje na pola puta okrenula se prema mjestu gdje je posljednji put čula korake Doris La Bionda, a onda je hrabro pokucala. Reći će joj da život prolazi u trenu i da treba nešto napraviti na njegovu poboljšanju. S druge strane vrata bila je tišina. U jednoj od susjednih soba čuli su se teški uzdasi, koji su ritmički izvirali iz dna postelje. Prije nekoga vremena otuda su dopirali veseli zvuci iz tranzistora. Ursula je snažno zalupala, no nikakvih pomicanja u prostoru nije bilo. Tada je dolje, na slamnatome otiraču, primijetila komadić papira: bila je to poruka cimerici iz Grčke da se vraća za sat vremena i da je ključ na recepciji. Što sad? Da pričeka jedan sat? Ne, to je cijela vječnost. Za to vrijeme može se proživjeti cijeli jedan život. Popiti čaj, pojesti šči, umiriti i ponovno se roditi. Krenula je natrag prema svojoj sobi i u trenutku kad je šiljkom ključa doticala okvir brave – pred nju je s pomoćnih stuba izletjela djevojka s recepcije. Ona plava, velikih očiju. Ljubazna.

– Gospođo Levinska! – mahnula je.

Evo, zažmirila je Ursula, ovo je moj kraj. Nehotice je složila ruke iza leđa kao da očekuje teške lisičine. Ili batine.

- Gospođo Levinska - djevojka je ubrzano disala - mole vas iz organizacijskoga odbora da sutra poslije podne predsjedate tematskoj konferenciji o budućnosti slavistike. Profesor Hartman kaže da svakako moraju imati ruskoga predstavnika. Ribakov i Ksenija Zelinska, koji su trebali voditi skup, iznenada su otputovali u Njemačku...

Ursuli se činilo da sanja. Hoćete li sve ovo još jednom ponoviti, djevojko? - došlo joj je da kaže. Hoćete li reći da me profesor Hartman želi vidjeti u budućnosti svjetske slavistike? Pa to znači da će se ime otisnuti u specijalnome biltenu! Odluka stručnjaka da baš ona predsjedava... Ne! To je jednostavno izvan dosega njene mašte! Na takvo nešto nije naletio niti German Titov za svoje znamenite svemirske odiseje! Vjerojatno niti slavni Okudžava, nitko, nitko... No, prije negoli je sredila misli u eksploziji oduševljenja, revoluciji novih mogućnosti, gurnula je ključ u tajanstvenu kombinaciju izbočina i udubina, i ruka je poletjela beskrajno daleko, u svemirsku tamu kao German Stepanovič, i više je ništa nije moglo zaustaviti.

Ursula plovi među zvijezde! Ursula, medvjedica nepreglednih ruskih stepa! Došla je napokon na vrh svijeta i otuda je gledala svoje dotadašnje idole Alu Pugačovu, Radmilu Karaklajić i Štirlica iz serije Sedamnaest trenutaka proljeća... Dugo je tako plovila u tišini, a onda se brod naglo zaustavio. Svemirski se prostor ispunio komadima nečijih govora. "Ništa nije zaboravljeno, nitko nije zaboravljen", sjetila se parole s velikoga panoa na krovu zadružnoga dućana. Potom joj je pao na pamet mjesni jurodivi Kliment Jefimov, koji brundanjem najavljuje kišu, no kasnije, kad su se u mraku počele pokazivati čestice zrcala na zidu, vješalice, prozorska daska i luster, pa sjene kestena i pluća nezavršene građevine na zidu, shvatila je da se klupko odmotava pred vratima. Ursula je zatomila uzbuđenje i prepoznala je glasove Rumjane, Leanile i nekog muškarca koji je govorio talijanski. Pazite što govorite pred njim, došlo joj je da vikne iz svega glasa, on vas može otkucati onoj vještici La Bionda. On je, kako bi rekao Pljušč, *mudozvon*. Sve će izlajati Doris. Doris La Bionda. Rumjana je rekla kako je ovo što su napravili fenomenalno rješenje, jer će tako izbjeći napade iz bugarskoga tabora. Možda je mislila: talijanskoga? Ne, ne, baš bugarskoga, njeni su opasniji od Doris. Leanilin performance je, valjda, kao stvoren za opčinjavanje publike. Talijan je šutio, očito je pamtio što treba prenijeti La Biondi. Na kraju se otkrilo i nešto Alisina glasa. Iza toga je Rumjana bučno upala u sobu i viknula:

- Pobjeda!

Ursula je bojažljivo izvukla glavu ispod snopa bodljikavoga svjetla.

- Molim?

- Počeli su raskapati mauzolej Georgi Dimitrova u Sofiji! Zar to nije krasno?

Bila je noć, no ona nije znala je li rano ili kasno. Sve joj se skupilo u točku očekivanja novoga dana. Jedino je mjesec, podliven tamnom disidentskom krvlju, čudnovato sjao u prozoru. Kao motiv jednoga Ejzenštejnova filma.

Ujutro je ustala rano, noćna vlaga šumno se cijedila s usnulih krošnji kestena. U dvorištu su se mačke lijeno izvlačile iz kabine napola raspadnutoga ZIL-a, čekajući da netko od osoblja opere zdjelice i ulije svježije mlijeko. Na recepciji je nekoliko starijih ljudi čekalo red za telefon. Kakva šteta što se ne može telefonirati kući! - pomislila je Ursula. Ovo bi bila vijest za cijelo mjesto! Ursula Levinska predsjeda budućnosti slavistike! Pravi grom iz vedra neba! Eto, šteta što baš ovaj tjedan popravljaju telefonsku centralu pa se ne može telefonirati! No, zato će radost biti veća kad stigne pisani dokaz ovoga velikoga uspjeha. A na recepciji je već stajala hrpa knjižica s naslovom Biuletyn informacyjny broj 6, u kojemu su se našle aktualne promjene nastupa sudionika ili mjesta održavanja skupa. Ursula je uzela dva primjerka, za svaki slučaj, pomaknula se u stranu da je netko slučajno ne gurne, i počela je listati. Na prvim stranicama bili su tekstovi o kongresima u Pragu i Bratislavi, potom je izložen popis sudionika koji nastupaju prije ili poslije određenoga termina, zatim su oglašene dvije promjene mjesta održavanja sekcija te obavijest o tematskoj konferenciji... Da, obavijest o tematskoj konferenciji! Ursula je stala, nije htjela tek tako potrošiti radost. Okrenula je zadnju stranicu i počela čitati sponzore: Victoria Models International, Siemens, LOT, Radio Krakow i Omega. Ovo je moj najveći uspjeh u životu! - stisnula je knjižice i vratila se u stvarnost. Dok je prolazila asfaltnom stazicom kroz dvorište, prema dijelu zgrade gdje se nalazila kuhinja i dio studentskih soba, grupa kosookih slavista iz Koreje mahnula joj je u znak pozdrava. Jedan od njih, čovječuljak s naočalama, prvoga se dana, za vrijeme gala-primanja u kinu Kijow, zahvalio organizatoru na izvanredno maštovitome spektaklu otvaranja slavističkoga kongresa. Pozdravila ju je, isto tako, dok se penjala stubama, i šutljiva Hrvatica, rusistica opsjednuta emigrantima. Kad je došla do posljednje stepenice učinilo joj se da je i hodnik sjajio posebnom radošću njoj u čast, kao da je bijeli mjesec, nasukan na šuplja pluća novogradnje, stvarao neki novi život, neko novo carstvo zanosne Aelite. Dolje, na dnu toga nevjerojatnoga života, čuli su se nerazgovjetni glasovi. Možda je trebalo uzeti još jedan primjerak biltena, zastala je pred vratima, ako ova čarolija nestane. Jer, nema smisla imati najveći uspjeh u životu ako čin nije zabilježen. Stvari i djela, ako nisu zabilježena, tamom se pokrivaju i u grob zaborava odlaze, dok zabilježena živa ostaju - kaže

Ivan Bunjin na početku romana Život Arsenjeva. I već je okrenula natrag, kad su se u sunčanome nizu iznenada otvorila vrata.

- Ursula? - začudila se Alisa.

Ursula je držala mali prst na predzadnjoj stranici biltena i kad ju je Alisa zgrabila za ruke najveći se uspjeh izgubio negdje u moru izmjena i dopuna rada kongresa.

- Idemo! - pjevajućim glasom zapovijedila je Alisa. - Danas je naš veliki dan!

Ursula je tada primijetila da je vrata Alisine sobe zaključao visoki Amerikanac, koji je na rođendan bio s Lucindom Hye, mrzovoljnom profesoricom iz St. Louisa. Svi troje krenuli su do Rumjane.

- Zapravo... - zastala je Alisa - mi još nismo doručkovali...

Amerikanac je dvaput kimnuo glavom.

- Evo nas čim to obavimo! - i povukla je svojega pratioca pomoćnim stubama prema dolje. Putem kojim je djevojka s recepcije prije toga nosila najljepšu vijest na svijetu.

Ursuli je tada sinulo da je veliki dan zapravo - Rumjanin dan. Da, oni su mislili na promociju Antologije ruske disidentske drame! Koliko muke za tu veličinu! Koliko tajnih razgovora i planova zbog nečije želje da se dokopa Zapada! A ova - Ursula je čvršće stisnula Biuletyn - ova će osvanuti u novinama kao što je Cornell Chronicle. Kad je otvorila vrata sobe - zatekla je Rumjanu kako čuči i prebire po putnoj torbi.

- Što je?

- Nema mi cipela, eto! - uzvratila je cimerica glasom koji se raspadao od žalosti.

Ursulu je zapljusnuo vreli val crvenila: sigurno je našla svoje cipele u vrećici s reklamom za Zywiec piwo! Kako objasniti da su se njene paradne štikle našle zamotane u vrećici na dnu moje putne torbe? Da sam zabunom noću, za vrijeme nestanka struje, strpala cipele među svoje stvari misleći da se radi o mojim nagradnim sandalama? Bila je oluja i od straha nisam znala što da radim. I onda sam cijeli zamotuljak još pokrila rezervnom dekom, da se ne osjeti neugodan miris fekalija, koji je tko za kako dospio na potplate novih cipela. Možda iz sna, jer blato u snu donosi ljudima sreću. Međutim, Rumjana bi na to rekla: baš svašta, pa cijelu noć smo lunjali gradom, išli smo od krčme do krčme i nikakve oluje nije bilo, niti je igdje nestalo

struje! Vraćaj cipele! Cijeli život sam uložila u njih! Ursula je oprezno bacila pogled na putnu torbu ispod svojega kreveta: sve je bilo kako je ostavila, s dekom preko raskopčanoga trbuha. Nije otkrila tajnu.

- Možda si ih ostavila u nečijoj sobi... - rekla je odsutno.

Rumjana je podigla glavu. Imala je pidžamu na crvene ruže, kakve rastu u vrtovima oko Kazanluka. Preostalo je još malo do povratka kući. Treba nešto učiniti. Teorijski postoji mogućnost da vrati cipele, no tada Salomeja ostaje bez dara. Novac je potrošen na besmisleni rođendanski dar Alisi Auerbach, koja nije ništa velikome Erichu Auerbachu. Rješenje bi bilo da posudi novac od Alise i potom jednostavno nestane, kao što to rade životinje u Krilovljevim basnama. No, kako neprimjetno vratiti cipele i kako izvući novac od Alise Auerbach? Osim toga, ona kao Amerikanka sigurno plaća kreditnim karticama! Rumjana kao da je slutila da se nešto dobro pokrenulo u energiji prostora. Ustala je, popravila kosu, koja joj je stalno padala u oči, okrenula se prema prozoru i tiho rekla:

- Danas je veliki dan za mene, Ursula. Možda najveći u životu. Znaš... - Zatim se okrenula Ursuli koja je sjela na zgužvanu plahtu. - Znaš, mislila sam da na svijetu postoji samo žalost i beznade, da je jedino Julia Kristeva uspjela izaći iz svojega Slivena, no sad sam se uvjerila da i za mene postoji šansa... Slušaš?

Ursula je začuđeno kimnula. Trebalo bi požuriti na doručak, ručak, što li, pomislila je.

- Znaš, cijeli život sam maštala o ugledu i slavi, cijeli život sam htjela biti nešto posebno. Međutim, znaš i sama kako je bilo živjeti u okolnostima realnoga socijalizma. Moje ideje i metode bile su odveć opasne za jedan tako prestrašen svijet. No, kad su počeli puhati neki drugi vjetrovi, shvatila sam da sam i ja dobila priliku... Slušaš?

- Da, da... - Ursula je spremno kimnula glavom. Sve zvuči tako poznato, tako blisko. Najveći dan u životu. I stisnula je Biuletyn još čvršće, kao da se boji da bi ovaj nevjerojatan uspjeh mogao nekim čudom odletjeti. Eto, nije se čak usudila pogledati kad i gdje točno predsjedava budućnosti slavistike. Ti tematski skupovi su zadnji dan, to je otkrila dok je prelistavala Program...

- Predavala sam Povijest ruske kulture, kolegij koji je na Sofijskome sveučilištu uveo znameniti filolog Petar Bicili, ruski emigrant. Čula si za njega, zar ne? Pa da, za vrijeme perestrojke vratila vam se sva izgubljena literatura... No, usporedo sam pokušavala objavljivati znanstvene članke, ali nije išlo, pa sam tekstove slala u Pariz, tamo su Bugari u

emigraciji izdavalu svoj časopis Budešče... To je mjesečnik karakterističnih zelenih korica s podnaslovom "spisanie za politika i kultura", u kojemu su objavljivali disidenti. Tako je Željko Želez, recimo, objelodanio otvoreno pismo glavnome uredniku lista Literaturny front, u svakom su broju tiskani osvrti na pisanje strane periodike o Bugarskoj, satirične pjesmice, obavijesti i slično... I sad već naslućuješ što se dogodilo. Netko od kolega prijavio me policiji i ja sam jednostavno završila na ulici. Moj kolegij je ukinut. Doživjela sam sudbinu svojega predšasnika, nesretnoga Bicilija, no nisam dugo patila, jer je ubrzo došlo do bitnih promjena u bugarskome društvu. Tako sam već nakon godinu dana objavila knjigu Memoari psa bugarske slavistike, u kojoj sam izložila najzanimljivije detalje vezane za moj život u undergroundu. Knjiga je imala veliki odjek u zemlji, no meni to ipak nije donijelo sreću. Ljudi su me još više mrzili. Jer, neki su se ortodoksni komunisti u novim okolnostima jednostavno preobratili u demokrate i smetalo im je da ih netko proziva zbog totalitarizma, da ih se sjeća iz prijašnjega života. Onda je opet došlo do obrata i, što da ti pričam...

Ursula je probljerala: pa s kime to, zaboga, dijelim sobu?! S opasnom bugarskom disidenticom? Što ako netko iz ruske delegacije otkuca organima u Moskvi da je bila u sobi sa psom bugarske slavistike? Tada se može otpisati intervju u povodu najvećega uspjeha! Petja Tihomirov je neće intervjuirati za mjesni list, jer će se bojati za svoju fotelju, a ovi ovdje Rusi, razni profesorčići s moskovskih i petrogradskih pedagoških instituta, mogu čak nešto ubojito napisati u Literaturnuju gazetu... I onda će se ponovno iščeprkati poznati slučaj s Pljuščem, a netko će, naposljetku, i otkriti da joj Pljušč nikada nije uputio nikakvu poruku na listu iz staroga kalendara, jer taj čovjek nije imao političkih ambicija, nego da je ona cijeli slučaj izmislila samo da ga istjera iz škole. Jednom je, naime, u hladno zimsko jutro došla u školu pola sata prije početka nastave, u namjeri da još jednom provjeriti ispravljene kontrolne radove, kad se iznenada pojavio Pljušč, nekako krvavih očiju, kao podliveni mjesec nad Krakowom, i bez riječi je uhvatio za grudi... Pokušao je kasnije još jednom, kad su svi išli gledati milicionera koji je pred školom opao s motora. Pritom se smješkao i govorio da zna sve o njenom tajanstvenom intimnom životu, o Salomeji, tobože, čije je to dijete. Bio je pijan. Ursula je odlučila ušutkati ga zauvijek kompromitirajućim pismom, no vrag je to kasnije vješto iskoristio. Kad je Gorbačov postao generalni sekretar, taj glupi papirić postao je čovjeku moćan dokaz da je u vrijeme zastoja bio opasni disident, te je ubrzo postao veleposlanik Rusije u Švicarskoj konfederaciji.

Rumjana je odavno prestala pričati. Sad je stajala pred oksidiranim zrcalom i tiskala nekakav bijeli prištić, koji joj je izašao na bradi. Stara zrcala su jezera obrasla korisnim algama, rekla je prvoga dana. Ursula je pak oznojenim dlanovima još čvršće stisnula svoj

veliki, najveći dan... Netko je pokucao na vrata, Rumjana je slinom zalila ranicu, u zrcalu su je prekrile alge. Ušao je dugonogi Amerikanac, s okruglim naočalama, kakve su nosili moskovski hipiji s kraja sovjetske civilizacije. S ljetnim majicama ispod košulje.

- E tako, predstava može početi! - zapljeskao je i bacio se na raskopanu postelju. - Što je sad? - namrštio se potom.

- Ništa - suho je uzvratila Rumjana i okrenula se prema prozoru. - Ne mogu naći cipele!

- Ne možeš naći cipele? - nasmijao se Amerikanac. - A što je ovo? - i lagano je, vrhom tenisice, gurnuo jednu prevrnutu salonku na sredinu sobe.

Rumjana je odmahнула rukom.

- Imam još jedne, svečane, koje mi donose sreću...

Bilo bi najbolje otići iz Krakowa, jednostavno zaboraviti sve opasnosti. I nastaviti život kao da se ništa nije dogodilo, razmišljala je Ursula. Prvo iz vrta pokupiti grah i tikvice, potom ciklu i krastavce. Zatim treba pospremiti drva u podrum, kupiti novi kišobran i onda otići u shopping u Tursku. Oni su i dalje pričali o cipelama, bilo je teško slušati, činilo joj se da će joj pozliti, da će umrijeti od stida. I ono zrcalo s algama se stalno ljuljalo, čas na jednu, čas na drugu stranu. Na kraju se ipak sve smotalo u nekakav smijeh, Rumjana je bacila jastuk u zid i Amerikanac je izašao van. Prije negoli je zatvorio vrata - isplazio je jezik.

- Dobro - nasmiješila se Rumjana - sad se možemo urediti i na doručak... Koliko je sati? No, nije važno. Promociju ćemo napraviti za vrijeme Leanilinoga izlaganja u podne. Jučer sam pročitala njen tekst i čini mi se da ga je cijeli život pisala za predstavljanje Antologije ruske disidentske drame. Zanimljivo je da prije Leanile nastupa Svetlana Kostjuk iz Ukrajine s referatom o časopisu Vidnova kao glasilu ukrajinskih emigranata u Njemačkoj. Dalje ćeš vidjeti, neću ti ništa unaprijed otkrivati...

Uzela je potom ručnik, kozmetičku torbicu i fen, te se veselo uputila prema onome strašnome mjestu od kupaonice. Koliko joj treba da se uredi? Deset minuta? - grozničavo joj je pulsiralo u sljepoočicama. Pet? Dvadeset minuta? Za to vrijeme treba izvući cipele iz plastične vrećice s reklamom za pivo i vratiti ih pod njen krevet! Ne! Ne! Znat će da sam ja, jer ako su se iznenada stvorile dok je ona prala zube - znači da sam to jedino ja mogla napraviti, a bila bih kriva i za sve ostale moguće nedostatke. Zato: ne! Najbolje je odjuriti do Alisine sobe, provjeriti je li zaključana, jer Alisa bi trebala biti na doručku, i ako se može ući

- staviti cipele pod njen krevet ili ih zamotati u rezervnu deku. Koliko je to vremena? Minuta i pol. Ursula je izjurila na hodnik: u pravcu pomoćnih stuba nestajali su Alisa Auerbach i pratilac Lucinde Hye iz St. Louisa. Ursula je zaškiljala: doista odlaze. Odlaze! Da, odlaze. Glasovi se kotrljaju ispred njih i nestaju u svemiru. Sad treba pojuriti! Brzo se uputila prema sobi. Buka se taložila u prizemlju i miješala s oštrim mirisima. Prošla je još jednom pokraj Magdine sobe, za svaki slučaj, da se iznenada ne otvore vrata. Na njima je ponovno bila poruka grčkoj cimerici da se vraća za dvadesetak minuta. Išla je po novine, zaključila je Ursula. Po Magyar szo. Kad se našla pred vratima Alisine sobe zaustavila je dah i slušala da li postoje kakvi sumnjivi koraci. Sve je bilo čisto. Ursula je lagano uhvatila kvaku, povukla je prema dolje. Očekivala je da će vrata ostati slijepljena, no ona su lako poletjela i otvorila se u Alisin svijet. Ursula je još malo stajala da se uvjeri kako doista nikoga nema u blizini, a onda je ušla. Da, mogla je i pretpostaviti da će postelja biti u neredu, jastuk na podu, vesta prebačena preko stola, pepeo od cigarete skupljen u praznu kutiju od šibica. Idealno mjesto za cipele, pomislila je poletno i brzo se pokupila van. Na hodnicima je i dalje bilo tiho. Iz mračnoga kupaonskoga trakta čuo se slabašni šum vode. Ursula je požurila u svoju sobu, uzela je vrećicu s reklamom za Zywiec piwo i vratila se natrag. U jednome času uhvatila je šum vode i to joj je dalo sigurnost da napravi ono što je naumila. Otvorila je vrata, ovoga puta energično, kao da ulazi u banju, u novu Rusiju, i zakoračila je, gurnula vrećicu pod krevet te se zagledala se van. S Alisinoga su se prozora vidjeli isti kestenovi kao i s njenoga, no gradilište je ipak bilo drukčije. Ovdje je sve bilo mirno, konstrukciju su počeli zatvarati veliki betonski blokovi, u podnožju su čak postavili nekakve kioske, a i ljudi je bilo nekako više. Sasvim desno, na izlazu iz drvoreda, vidio se komadić vrlo prometne gradske ulice, gdje su vozili crveni autobusi. Ulica Zygmunta Krasinskigo, koja ide od obale Wisle do ulice Adama Mickiewicza. Još malo i nestat će čarolija, zaključila je s uzdahom. Drvoredom će prolaziti neki drugi ljudi po nekom drugom poslu, a iz ove sobe će gledati nezainteresirani studenti, možda se sjećajući svojih malih mjesta i prvih ljubavi. Tako je i ona gledala vladimirski Pedagoški institut, danas je na njemu crna mramorna ploča na kojoj piše da je na njemu studirao ruski književnik Venedikt Jerofejev (1938.-1990.). Zatim se okrenula, bacila jedan pogled pod krevet i uputila se prema vratima. Međutim, kad je htjela uhvatiti kvaku, sledila se: na podu je, naslonjena na zid, sjedila Doris La Bionda! Da, Doris La Bionda, prepoznala je karakterističnu srebrnkastu kosu. Doris sa čvrsto stegnutom maramom preko ustiju, s rukama iza leđa i nogama svezanim plahtom. Doris je vikala očima. Ursula nije mogla suspregnuti krik, a kasnije, kad se malo pribrala u pustome hodniku, pomislila je da je to ipak halucinacija. Jer, činilo joj se da je tu ženu barem deset puta vidjela tijekom jutra, i to svaki put kad se govorilo o velikome danu. Ne, to nije istina. To je fantazija. Ona je očito

priželjkivala da netko zauzda neugodnu Talijanku, ali nikako ovo. Ovo je metafora, nečiji ljudi san. To su živci. Zato se treba smiriti, osvijestiti da su sporne cipele otišle i da je problem riješen. Sjela je za stol i počela listati neku knjigu. Tada je ušla i Rumjana. Bila je mokra, mirisala je na ružin sapun i tuširanje joj je vidno popravilo raspoloženje.

- Preporodila sam se - rekla je. - Tuširanje me svaki put podsjeti na djetinjstvo uz Maricu... Ovoga smo ljeta Cvetan i ja prvi put bili u Varni, bilo nam je, dakako, prekrasno, samo znaš, djetinjstvo je djetinjstvo...

- Idemo na doručak? - Ursula je pokušavala zvučati što je moguće prirodnije.

- Idemo, idemo - potvrdila je Rumjana i povukla se iza ormara.

- Znaš, noćas sam sanjala Pompeje - rekla je. - Bila sam tamo prije dvije godine. Cvetan je išao sa svojom ekipom...

Ursula je uhvatila Biuletyn. Unutra je bio zapisan njen najveći životni uspjeh. Samo da se nešto ne poremeti... Ursula se nije usudila dalje razmišljati. U trenucima velikih uzbuđenja zaboli je glava ili se na neki drugi način makne iz dobroga dijela stvarnosti. U sobi se rasprsnuo jak miris bugarskih ruža. Onda je Rumjana nešto kratko rekla, no Ursuli se činilo da govori kao kroz vodu. Ili kroz zrcalo s korisnim algama. Ništa nije razumjela. Tek je shvatila da je nakon toga izašla van. Popipala je čelo: gorjela je. Ha, to je sjao njen veliki životni uspjeh! Revolucija! Htjela je reći Rumjani da popodne predsjedava budućnosti slavistike. Ja predsjedam... umjesto Ribakova i Ksenije Zelinske, koji su otputovali u Njemačku. Ja predsjedam! Znameniti Ribakov, čiji su udžbenici iz socrealističkih vremena izdržali sve izazove novoga vremena, i Ksenija Zelinska, koja se nakon dvadeset godina vratila u Rusiju da bi postala akademik. Ja predsjedam... Međutim, riječi nisu izlazile. Toliko toga našlo se na putu artikuliranja jednostavne istine. Rumjana je pogledala na sat i pojurila van. Ursula je uzela blokić za doručak, zeleni papirić, i bacila ga kroz prozor među kestene. Krajolik je bio nekako crven, valjda nije do kraja svanulo, ili je to od mjeseca. Onda se našla vani, ali nije shvatila kako je došla u ulicu Romana Ingardena. Do ploče s natpisom Wyzsza Szkoła Pedagogiczna. Prepoznala je potom aulu, koja je imala veliku pozornicu i zastore krvavocrvene boje, kao mjesec prošle noći nad Krakowom. Na pozornici je bio stol s mikrofonom, obavijest s rasporedom sudionika i čaša vode. Zapravo sve što je bilo i prošlih dana. Jedino su sada živci radili, prokleti živci, proizvodili su što ne treba. I prisjetila se jedne sličice iz ranih šezdesetih, kad je nakon pobjede na školskome kvizu pojurila sretnu vijest zapisati u tajnu bilježnicu u podrumu, da, glupo, u podrumu, jer je mama bila na

dobrovoljnome radu. I kad je sjurila dolje, gdje su se nalazile dvije lopate, počela je luđački vrištati i dozivati pomoć: *Netko je u podrumu! Netko je u podrumu!* Djed je potrčao vidjeti što se događa; uzeo je petrolejku i osvijetlio kut s alatom, s lopatama kojima se zimi čistio put do kolhoznoga magazina. Dolje nije bilo nikoga. Ursula, dakako, nije znala objasniti otkud joj vizija strašnoga čovjeka u njihovu podrumu, no kasnije joj je palo na pamet da je to možda njena simbolička reakcija: ona je trebala mamu da joj priopći novost iz škole, jer jedino je mama mogla shvatiti veličinu uspjeha. Mami se samo očima mogla ispričati cijela priča. A mame nije bilo. Zato je u tu prazninu ugurala predstavu. I sad je sjela za stol, zažmirila te odlučila da neće reagirati. Raspored je znala napamet: prva je Svetlana Kostjuk iz Ukrajine, potom Leanila Jaskevič s referatom o Harmsu i teatru apsurdna, pa Alisa Auerbach predstavlja Rumjaninu knjigu života i na kraju je diskusija, jer sudionik iz Francuske Alain Rossignol, nije stigao. Oko stola u gledalištu bilo je dosta zainteresiranih slušača, puno više nego na sekciji koju su dan ranije nosili S. Hvišč iz Slovačke, P. O'Connor iz Australije, B. Levy iz Izraela i G. Ristovski iz Makedonije. Ursula je izmijenila pozdrave s Magdom, koja je glasno brbljala sa svojom grčkom cimericom, onda su tu bile dvije Bugarke, jedna sredovječna dama, koju je naglo uhvatio klimakterij, i jedna bezlična djevojka, neodredljive boje kose i očiju, koja je mogla glumiti nevidljivoga čovjeka. Netko je isprobavao ozvučenje iza tamnocrvenoga zastora, jer je neprestano krčalo. U dubini pozornice bilo je mračno kao u podrumu njenoga djetinjstva.

- Jedan, dva, tri - javljao se muški glas. - Jedan, dva, tri, je l' sad bolje? Khkh, dakle, Svetlana Kostjuk iz Ukrajine izlagala je jučer...

- Ta Svetlana mi je u nedjelju dala izvrstan recept za ljvovski boršč - obratila se starija Bugarka mlađoj. - Ne znam jesam li ti pričala...

- Ne.

- Čuj, nije komplicirano. Uzmeš otprilike kilogram kosti, dvije veće cikle, pet krumpira, dvije do tri hrenovke, dvije glavice luka, dvije velike žlice pirea od rajčice, dvije velike žlice octa, jednu mrkvu, jedan peršin, jednu veliku žlicu maslaca, dva lovorova lista, jednu veliku žlicu peršinova lišća i pola čaše kiselog vrhnja. Jelo se, uglavnom, pripremi na bujonu od kostiju. Cikla se napola skuha s korom, zatim se dolije ocat, pa se očisti, tanko nareže i pirja s pireom od rajčice oko pola sata na maslacu. Mrkva, luk i peršin pirjaju se posebno. U bujon se potom stavi krumpir, onda cikla i ostalo korijenje, te na kraju začini i šećer. Kad je gotovo - dodaju se popržene hrenovke. Mislim da je jelo fenomenalno. Jedva čekam da dođem kući...

Tada je Ursula vidjela da na pozornici već sjedi ridokosa Leanila i smješka se nekome u prvome redu gledališta. Onaj iza zastora tražio joj je glas. U jednome času Leanila je mahnula i Ursula se okrenula: na vratima dvorane stajao je Amerikanac, iza njega dva momka s televizijskim kamerama i mnoštvom žica. Čudno, zbunila se, pa niti jedna sekcija nije snimana. I pomislila je da je nešto pogriješila, ali svi su bili tu kao što je dogovoreno. Amerikanac je potom ušao unutra, stavio na stol nekoliko šarenih knjiga i povukao se prema prozoru.

- Snimat će Krakovska televizija – šapnula je Magda. – Ovo je ipak velik događaj! Za sve nas. Znam jednu staru gospođu koja redovito dolazi na predstavljanje knjiga koje snima televizija. Kamermani je već poznaju i uvijek je uhvate u krupni plan. Ponekad je reporteri i pitaju kako joj se sviđa knjiga ili što misli o piscu, a ona odgovara da je sve oko nje veliki događaj. Stvar je u tome da njezina kći živi u susjednoj državi, u državi, na žalost u kojoj se ne poštuju temeljna ljudska prava, i staroj gospođi su društveni događaji jedina prilika da se slikom i glasom javi svojoj kćeri. Tako ću i ja, kad me uhvati oko kamere, mahnuti svima koji me poznaju.

- Gle, dolazi i dečko s kazetofonom...

Čudno se i dugo namještala ta predstava. Ursula je više puta pomislila kako će sve završiti samo na tim povlačenjima žice, isprobavanjima glasa, kako će netko ustati i vrisnuti: Pa zaboga, sjedimo ovdje već pola sata, a ništa se ne događa! Njoj su, doduše, bile zanimljive osobe, debele i mršave, nosate i guzate, koje su se tiskale oko stola i uza zid, i ona bi cijeli dan mogla tako sjediti i pogađati tko pripada kojemu sveučilištu, tko je poznat a tko nepoznat, tko je imao referat a tko će ga tek imati, tko se s kime sprijateljio itd. Čak joj je i Leanila Jaskevič, s kojom je išla na nezaboravni izlet u Zakopane, izgledala nekako drukčije, veće, značajnije. Možda zato što je svoju blijedu kosu bez forme dotjerala i malo osvježila crvenom kanom. Ovako je djelovala puno bliže Europi. Predsjedavajuća, neka starija žena iz Danske, dugo je na ruskome tumačila Leanili, čak je nešto i crtala na papiru, zatim je marljivi tehničar izašao iza zastora i namjestio mikrofona na stalak. Za to vrijeme uskim asfaltnim putem pokraj zgrade prolazili su pijani Rusi i pjevali "Druže Staljin, vi ste velik znanstvenik"... Dankinja se nasmijala, dala je nekakav znak i Leanila se nakašljala. Alisa je, Ursula je to primijetila tek kad je bljesnuo reflektor televizijske ekipe, sjedila na stolcu ispod pozornice.

- Daniil Harms, ruski pjesnik, dramatičar i prozaik, pripovijest Starica napisao je, kao što je poznato, u vrijeme posvemašnje redukcije literarnoga života...

- Života općenito – šapnula je Magda. Ursula je kimnula.

- Možda najbolji dokaz negiranja živoga života predstavlja prvi prizor, prizor u dvorištu, gdje stoji starica i u rukama drži sat. Citat. Prolazim pokraj starice, zastajem i pitam je: Koliko je sati? Pogledajte, kaže starica. Gledam i vidim da na satu nema kazaljki. Završen citat. Dakle, vidimo posvemašnju dezorijentaciju...

- Meni je pak Leanila dala izvrstan recept – šapnula je mlađa Bugarka starijoj.

- Da?

- Dračena...

- Dracena? To je cvijet, koliko znam – pomalo podrugljivo nasmiješila se starija Bugarka.

- Drač-č-čena – zamalo naglas ponovila je mlađa.- To je jelo od tijesta, što se kaže, malo svečanije. Uzme se jedna čaša raženoga brašna, pola čaše heljdina brašna, tri do četiri žumanjka, jedan bjelanjak, pola čaše kisele mliječne surutke, dvije čaše mlijeka...

- Pst!

Osvjetljivač je prebacio svjetlo na sijedoga čovječuljka s tamnim naočalama. Snimaju i Leanilu, zaključila je Ursula. Valjda i ton, sve. Boje. Mirise. Hoće li se vidjeti da Leanila ima razmaknute zube? Potom je lučonoša obasjao Grkinju, zatim Magdu i naposljetku nju. Dok je kameraman nježno klizio mehaničkim okom čas po separatima što ih je Leanila podijelila prije nastupa, čas po njenim prstima s izgrizanim noktima i prstenu od lažnoga zlata, Ursulu je peckalo crvenilo na nosu: hoće li se iz profila vidjeti podbradak? Je li se kosa zamastila od jučer? Hoće li izroniti bore na čelu? Onda je maknula ruku na koju je naslonila lice, jer cijelo se vrijeme osjećala tako deformirano. Možda se ovo nikada neće ponoviti: ona na televiziji! Čudo! Istovremeno na bezbroj mjesta. I svi mogu vidjeti kako sjedi za stolom s predstavnicima Grčke, Mađarske, Bugarske, Estonije, Amerike, Japana... Kamera je sve izjednačila. No, kad se osvjetljivač sjeo na kup knjiga, Ursula se ukočila: Ne! Samo to ne! To su Memoari psa bugarske slavistike! I stavila je rešetku od prstiju na oči: ja nemam nikakve veze s psom bugarske slavistike. Ja nemam nikakve veze ni s *memoarima*, nikakve veze ni sa *psom*, a još manje *bugarskom slavistikom*!

- Magda! – vrisnula je. – Magda, molim te, maknimo se odavde! Odmah!

Tamo, na pozornici, danska je znanstvenica nekoliko puta udarila olovkom po praznoj čaši i

Leanila je stala. Nastao je muk. Magda je laktom gurnula Ursulu i dala joj znak da se smiri. No, ova je uznemireno gledala knjige koje su kamerman i osvjetljivač trenutak ranije otkrili cijelome svijetu. Svi su vidjeli tko podupire bugarsku oporbu, tko ruši Georgi Dimitrova! Pas bugarske slavistike! Pa još ako su ti pasji memoari objavljeni novčanom potporom Soroseva fonda, onda je propast neizbježna. Svjetlo se odjednom skupilo u crveni bljesak pred očima i njoj se učinilo da je to znak da mora izaći van iz zrakopraznoga prostora i stati na nešto čvrsto. Sve ovo mora imati nekakvoga smisla.

- Magda! - Ursula je grčevito uhvatila susjedu za ruku. - Molim te, molim te, bježimo!

- Pst! - šapnula je Magda. - Vidiš da nas snima...

- Ali, molim te! - zgrabila je i drugu Magdinu ruku. Pogled joj se ponovno nehotice zalijepio za knjige koje su se doimale kao srušeni mauzolej vođi komunističke partije, *memoari, psa, bugarske i slavistike*.

Dankinja se kiselo nasmiješila i još je jednom žestoko udarila olovkom po čaši. Amerikanac je prišao stolu, nagnuo se nad Ursulu i šapnuo joj:

- Znam da ti je dosadno, ali daj se, molim te, strpi još samo malo...

- Seronjo! - prosiktala je Ursula, više dakako zbog neugodnoga duhanskoga dima koji je izašao iz njegovih usta negoli zbog blage opomene. Magda ju je začuđeno pogledala. Leanila je nastavila čitati tekst, ali sporije i opreznije, kao da se boji da će i nju snaći dio nekontrolirane ljutnje.

- Oh, što sam to rekla! - zamalo je zaplakala Ursula. Rekla sam jednome uvaženome profesoru da je seronja!

- Ali on uopće nije profesor - suho je uzvratila Magda.

- Amerikanac?

- Amerikanac nije profesor.

- On nije profesor? - začudila se Ursula.

- Ne, on nije profesor - ponovila je Magda pomalo iznervirano. - On je vlasnik agencije za čuvanje kućnih ljubimaca. To ti je ono, znaš, kad ideš na ljetovanje ili službeni put, ostaviš psa ili mačku u stanu i on ih svaki dan dolazi hraniti.

- Amerikanac?

Magda je kimnula glavom i ponovno joj dala znak da šuti. Ursuli je zatitrao lagani smiješak u kutovima usana. Pas američke slavistike... Leanila je zatim nastavila čitati jednoličnim glasom, dvaput je pročistila grlo, a u međuvremenu je danska predsjedateljica dala znak da se donese svježa voda. Scenski radnik je bučno napunio čašu iz plastične boce, koja je stajala uz razglasne kutije u pozadini pozornice. U kraću tišinu, koja je pomalo zatekla sve nazočne, neprimjetno se uplela žena krupnih tamnih očiju. Zanimljivo je ovo što iznosite, rekla je, no dopustite mi primijetiti da u češkome samizdatu nakon praškoga proljeća Harms uopće ne postoji. Od ruskih su pisaca nelegalno tiskani samo Ana Ahmatova, Marina Cvetajeva, Nikolaj Fjodorov, Maksim Gorki, Osip Mandeljštam, Nadežda Mandeljštam, Vasilij Rozanov, Aleksandar Solženicin, Georgij Vladimov i Aleksandar Zinovjev. Prema tome, zaključila je, smrt ruske, sovjetske je li, književnosti koju vi vidite u smrti Harmsove starice, samo je figura koju treba shvatiti u najširem mogućem kulturnom kontekstu. Hvala, prošaptala je Leanila i nasmiješila se. Primjedba je bila vrlo zanimljiva, a ja osobno nisam znala da je u Češkoj bio toliko razvijen samizdat. Hvala još jednom. Onda je htjela simpatičnu ženu nešto pitati, međutim, k njoj se već prilijepio debeli gospodin u sivome odijelu, koji je najprije nešto šaptao, a onda je i uzeo knjigu bijelih korica na kojima se jedva vidio otisnut naslov. Tada je naglo ustala lijepa Alisa i podigla uvis debelu crvenu knjigu sa crnim rubovima.

- Antologija ruske disidentske drame - rekla je svečanim tonom. Oči televizijske ekipe smjesta su se zalijepile za nju. - Vidjeli smo kako je bujno šarenilo ruske književnosti tridesetih godina nestalo. Grupe i slikoviti pojedinci preko noći su raznim dekretima izbrisani iz javnoga života...

Ursuli je vrelo crvenilo stisnulo sljepoočice. Kamerman je obilazio oko strašne knjige i strašnih riječi. Kad sve ovo vidi ruski veleposlanik u Varšavi... Strahota! Strahota! E, nije trebalo dolaziti ovamo, u pakao slavistike, kad je Biuletyn ionako zabilježio nevjerojatni uspjeh. I kad su je tako krasno prihvatili. Leanila, s kojom je obišla neke značajnije crkve u okolici Zakopana, niti u jednome času nije rekla: draga prijateljice, moj referat će se pretvoriti u pravi spektakl, dođi. Ne. Nije rekla. Niti Rumjana, s kojom je dijelila sobu, nije posebno naglasila da bi joj bilo drago da dođe. Umjesto toga pričala je kako je sanjala Pompeje, antički grad kojega je zatrpao Vezuv. Dvije glavne ulice, Strada di Mercurio i Strada di Nola, javne zgrade grupirane oko foruma i u blizini Stabijanskih vrata. Alisa je govorila o Rumjaninom geniju, o tome da je napravila nešto što dosad nitko nije napravio:

predložila je tipologiju disidentske drame... Leanila je za to vrijeme nešto vatreno objašnjavala danskoj znanstvenici. Tehničar pak, koji se u početku dugo mučio sa čišćenjem tona, sad se posve povukao iz predstave: na ušima je imao slušalice walkmana. Amerikanac je stajao leđima naslonjen na staklenu stijenu uz vrata i zagledao se u neku nevidljivu točku.

- Ovo što je ona napravila, ta Bugarka Rumjana - rekla je žena krupnih tamnih očiju, na čijoj se identifikacijskoj pločici moglo pročitati: L. Havlova (Czechy) - o, zbilja je pothvat kojemu nema premca...

Čovjek koji je sjedio kraj nje smjerno je klimao glavom. Tada je Magda iznenada zgrabila torbicu, ustala i potrčala prema izlazu. Amerikanac joj je otvorio vrata. Ursuli se učinilo da je ona demonstrativno izašla zato što ju je nešto pogodilo, možda konstatacija da je Rumjana velika, no nitko od prisutnih nije niti trepnuo. Pa kamo je izašla? Možda joj nije dobro? Ili joj je utrнула noga? No, kad je pogledom preletjela komad stola na kojemu su prije bile Magdine stvari - mali rokovnik sa znakom MAV, kemijska olovka, naočale i plan grada - naletjela je na prazninu. Jedino su tamo, malo dalje, stajale one nesretne knjige, koje je oko kamere neprestano doticalo. Da barem netko to odnese, pomislila je Ursula. Netko iz dalekoga Japana ili s Novog Zelanda, s Filipina ili iz nekog arapskog šejkata. Netko tko neće znati što čini. Međutim, hrpa je, kako je vidjela kutkom oka, čvrsto stajala i prkosila vatrometu njenih negativnih impulsa. Tada je izvukla iz torbe kišobran i stavila ga na koljena. Premda je cijelo vrijeme nekako jednolično govorila, Alisa se sad uznemirila, skupila je obrve u zabrinut izraz i prikovala pogled za knjige. Ona nije dala da se dira Ideja. Govorila je kako Josif Brodski stvara drame iz pjesama. I onda se hvatala tih pjesama kao da će netko ukrasti razlistale drame, pa se hvatala drama kao da su pjesme nepoznate... Kad je u jednome trenutku podigla Antologiju u zrak, Ursula je kišobranom probila iritirajuću hrpu na stolu i tada je vidjela da to nisu četiri iste knjige o izbacivanju Rumjane sa sofijske slavistike, nego niz naslova koji nema pretjerane veze s bugarskom slavistikom: Memoari Winstona Churchilla, Psaltir, Bugarske crnomorske luke i Problemi paleoslavistike u tranzicijskim zemljama.

- Začuđuje - rekla je Alisa - što jedna takva osoba nije potrebna bugarskoj slavistici...

Rumjana se lagano zacrvenjela i spustila pogled. Televizijska je kamera opet preoravala stol s knjigama. Kostu za psa bugarske slavistike.

- Eto, namjerno smo stali kod mrtve starice Daniila Harmsa, da bismo ukazali na univerzalnost ove pojave... - uplela se Leanila.

- Krasna slika, krasna slika - rekla je Havlova. Čovjek s tankim bijelim brčićima koji je sjedio do nje zanosno je bilježio zapažanja u malu školsku teku. Sitna žena do njega držala je na koljenima četvrtasto ogledalce i jarko crvenim ružem je razmazivala tanke usne u obliku postolarske igle. Sa strane se činilo kao da ovi besmisleni potezi imaju neke veze s kretanjem u prostoru: nitko se nije niti pomaknuo. Kad je žena pospremila neugledno zrcalo, Ursula je osjetila kako joj se desna noga oslobodila ukočenosti. Ustala je i pojurila prema vratima. Amerikanac joj je sa smiješkom otvorio vrata. Gdje je Magda? Ursula je najprije zavirila u sanitarne prostorije, gdje je bučno curila voda i gdje se oko umivaonika nalazila lokva vode. Međutim, nije bilo nikakvih tragova cipela i ona je brzo izašla van. Na ulici je tekao neki drugi život: djeca na biciklima, starci na klupama u hladu, mladi ljudi u automobilima iz kojih trešti glazba. Ursula se pitala hoće li znati sama do studoma? Svi su koristili poprečnu uličicu, jedino ona nije skretala s duljega puta u strahu da ne zakasni na početak sesije ili na ručak. Hrabro se prepustila tijeku staze i na veliko čuđenje začas se našla pred sporednim ulazom u Zaczek. Prepoznala je miris kuhinje. Opet je za ručak bio goveđi jezik u poljskome umaku, fino jelo kojima su vrijedni kuhari dodavali grožđice i badem. Vrata blagovaonice bila su zatvorena. Ursula je izašla iz dvorišta, gdje su uz pune tanjure mlijeka drijemale mačke. Onda je zaokrenula prema recepciji, gdje joj je simpatična djevojka mahnula.

- Gospođo Levinska!

Ursula se raznježila: slatka je. I njen dečko je sladak. Sve je slatko.

- Gospođo Levinska, imam dobru vijest za vas!

Kakva može biti dobra vijest?

- Prije desetak minuta javio se profesor Hartman - rekla je. - Zamolio me da vam prenesem da se odgađa tematska konferencija o budućnosti slavistike. Zahvaljuje vam se na spremnosti da...

No, Ursula nije dalje slušala. Pred očima su joj iskrsnule slike koje odjednom nije mogla povezati. *Memoari, psa, bugarske, slavistike...*

- Eto - zaključila je djevojka - riješili ste se svih obveza... Navečer možete na vlak i kući! Vaši će se sigurno veseliti kad im to javite...

Ursula je gledala pločice sa cvjetnim uzorkom ispod svojih nogu, ali nije bila sigurna je li to

rimski mozaik iz Rumjanina sna ili cvjetni kostim koji je nosila na Alisinom rođendanu. Ili možda najljepši vrt u Kazanluku.

A mala s recepcije se i dalje smješkala. Mladić s naušnicom držao je telefonsku slušalicu i tumačio nešto na francuskom. U njihovom je skromnom domu radio i televizor, no nikoga, očito, nije zanimalo što se događa u drugoj stvarnosti. Ursula se, začudo, lako nasmiješila i čak je povjerovala da se riješila nečega suvišnoga. Zatim je krenula na svoj prvi kat. Gore je pak mirisalo na neku novu kemikaliju za čišćenje i kad je došla do prostora s tuševima, odakle se opet čuo jednoličan šum vode, sjetila se kako je sa strepnjom motrila hoće li se s drugoga kraja pojaviti Doris La Bionda. No, gdje je Doris La Bionda? Talijani, kako je zapazila, nisu kolektivno napustili kongres. Tada se sjetila posljednje slike: Doris La Bionda sjedi na podu Alisine sobe, usta su joj čvrsto stegnuta maramom da ne može vikati, ruke su joj pak bile zavezane iza leđa. No, ona je vrištala, vrištala je očima. Ma ne, ta slika posljedica je temperature, tako nešto nije se moglo dogoditi. I onda joj je u pamćenje sjeo vreli jedan ljetni dan, kad je sa sekretarom oblasnoga komiteta išla na izlet u Komarevo, dvadesetak kilometara od Lenjingrada, brdovito mjestašce na obali mora, gdje je poznato odmaralište Saveza pisaca. Tu je stvarala i Ana Ahmatova, rekao je sekretar. I mnogi znameniti književnici Sovjetskoga Saveza. A kad su se vraćali, u službenome *žiguliju*, njoj se činilo da ovdje na cestama teče blistava voda boje mora. On se smijao i govorio da ovdje na cestama nikad ne teče voda, da je to fatamorgana. I onda je rekao kako godine 1969. drug Brežnjev uopće nije dolazio u njihov rajon te mu ona nije mogla predati cvijeće. No, dobro je zvučalo, uvjerljivo, sovjetski teško i prijeteće. Ona se isto tome smijala i tako su stali na pustome dijelu... *O, dragi, o, daleki sni... još živi taj lik i taj glas... no u to doba smo voljeli svi, a malo su voljeli nas... Jesenjin... Fatamorgana! Nikada kasnije nije čula tu riječ... Tiho, na prstima, prikrala se sobi kako bi se uvjerila da u njoj ne postoji život. Svi su vani. Međutim, kad je naslonila uho na vrata, prepoznala je Magdin glas:*

- Još sto tisuća lira...

Uslijedilo je tiho mumljanje.

- Još sto tisuća lira i pustit ću te... Ja sam jedina vidjela kako su te svezali. Jedina bih mogla svjedočiti. Ali, pazi, ako mi ne daš obećani novac, ja... Molim? ... Čuj, ne zanima me imaš li ili nemaš. To je tvoj problem! Hoću cijeli iznos. Petnaest godina nisam bila na moru. Znaš li što je petnaest godina u čovjekovu životu?

Onda se čulo nekakvo šuškanje i guranje. Sad će se otvoriti vrata... Ne! Opet tišina. Usnula

je jače pritisnula uho na drvo.

- Doris, prije negoli te oslobodim... pazi, moraš znati da ovo nije moja ideja. Ja nikad ne bih došla na to. Sve je ovo Rumjanino djelo. Ona je htjela spektakl. Ona je htjela postati druga Julia Kristeva... Sanjala je o akademskoj karijeri na Sorbonni, već je vidjela pitanja koja joj postavljaju voditelji uglednih emisija iz kulture... A ja ionako za koju godinu idem u mirovinu. Ti znaš što to znači. Bibliotekari su oduvijek imali male plaće... Hajde, Doris, daj mi znak da ću dobiti sav obećani novac! Pozdravi me očima!

U tom trenutku začuli su se koraci i Ursula se hitro udaljila. Počela je otresati suknju, iako nikakve prašine nije bilo. U blizini je školjocnula brava i na hodnik je izletjela djevojka crvenih obraza, Bugarka, koja je jednom tražila Rumjanu u sobi.

- Niste na promociji? - upitala je iznenađeno.

- Izašla sam nešto ranije, jer moram spremiti stvari - nasmiješila se Ursula. - A vi? Vi uopće niste došli, koliko sam primijetila...

Djevojka je teško uzdahnula. U ruci je držala toaletnu torbicu.

- Pa eto - tajanstveno je zatreptala - tako je ispalo...

- Ne razumijem...

- Ah, što ću vam govoriti - odmahнула je rukom - vi ionako ne znate odnose snaga i ljudske naravi u našoj sredini... Smeta me što je ovako ispalo. Mogla sam, da je bilo po nekakvoj pravdi, ja voditi tu promociju, a ne ona kompromitirana Alisa Auerbach. Meni bi to otvorilo vrata za neko od boljih američkih sveučilišta. Mogla bih predavati i suvremenu rusku i suvremenu bugarsku književnost. Isto tako, dobro govorim francuski... Ali ne, Rumjana je izabrala Alisu, tu... Da ne velim što... uostalom, znate čime se sve bave razne misice i glumice u koprodukcijama, čitali ste u novinama. Dospjela je čak na Harvard, tamo se nešto motala po Centru za strane jezike. Kasnije se udala za onog starog redatelja, zaboravila sam kako se zove, eto, prošle godine je umro. Uglavnom, ona se samo motala oko znanosti, nikada nije ništa ozbiljno radila. Bavila se marketingom. To, tobože, nije tako zahtjevno, a opet ima neke veze s kreativnošću. Vidi se da pati na intelektualnome imidžu, valjda zato što je vanbračno dijete jedne čistačice i visokoga partijskoga dužnosnika iz ere Gomulke i Zapotockog... Sigurno znate da joj je pravo prezime...

Ursula dalje nije slušala. Pred oči su joj došle crno-bijele slike socijalističke stvarnosti.

Čehoslovačka. Dubček. Tenkovi na ulicama. Mitinzi na Puškinovu trgu. Uhićenja disidenata. Tito. Che Guevara.

U sobi je bilo puno hladnije nego na hodniku. U gustim se zavjesama zapletalo sunce kao muha u paukovoj mreži. Čuo se i sat. Kao da je iz njegovoga mehanizma nešto zapinjalo za duše granja obješenih po zidu sobe. I baš na mjestu gdje je sunce napravilo najsajnije gnijezdo netko je flomasterom ispisao nešto prosto. Rumjanine stvari bile su razbacane po sobi. Na stolu su ležali separati Michaela Gordona i Astrid Keller, ružino ulje i crvenkaste razglednice. Preko stolca bila je obješena pidžama s uzorcima bugarskih ruža, na postelji se nalazila Kuharica za kućne ljubimce Grega Pollarda. Pravi bugarski lonac: slanina, ovčetina, puno luka, poriluk, mrkva, sol, papar, paprika, krumpir, kajmak, peršin... Imam upravo toliko vremena da nešto kupim Salomeji, zaključila je Ursula. Možda privjesak u obliku dimnjačara ili foto-album Krakowa. Ili... – otvorila je novčanik i iz jednoga od plićih pretinaca ispala je posjetnica: Leanila Jaskevič, umjetnička ravnateljica Kazališta lutaka Svisloč u Minsku. I adresa. Neka smiješna ulica. Zatim je počela skupljati svoje stvari u kovčeg, odjeću, spavaćicu, notes s bilješkama s prvih predavanja, četkicu za zube, ručnik, iglu i konac, češalj, budilicu, sapun, komplet razglednica, kemijsku olovku...

Začudila se kako se već smračilo kad je sišla do recepcije. Ona simpatična djevojka je nešto slavila, bila je dobro raspoložena, crvenilo joj je obrubilo žive oči. Dok je ispisivala slova u formulare pričala je:

– I tako je predstavi došao kraj... Sad ćete se odmoriti kod kuće, srediti dojmove. Bilo je uspješno, zar ne? Barem niste imali nikakvih gubitaka, kao što se to, kako čujem, dogodilo gospođi Auerbach... Baš mi priča žena koja je malo prije otišla da je gospođa Alisa Auerbach uložila veliki novac u promociju Antologije ruske disidentske drame. Htjela je projekt prodati jednome američkome producentu i evo vidite što je na kraju ispalo...

– Što je ispalo? – zinula je Ursula.

– Pa ispalo je, hm... Kazimierz, kako se zove onaj tvoj prijatelj iz Wadowica?

– Karol Wojtyła – rekao je mladić ozbiljno.

– Ma, daj!... Znaš na koga mislim... Ima kožnu jaknu *top gun* i novi Harley Davidson.

– Krzysztof... A što je s njim? – mladić je slagao karte na ekranu kompjutora: kralj, dama, dečko, deset, devet i tako dalje.

- Krzysztof je lijepo ime... asocira na Kolumba - započela je djevojka, no mladić ju je iznenada zgrabio za ruku i povukao prema ekranu. - Onda? Što kažeš?

- O čemu se radi? - zbunila se ona.

- Evo, pogledaj - i pritisnuo je mali prst s prstenom u obliku zmijskoga oka na dno slike. - Složio sam karte za devedeset osam sekundi! Vidiš? Piše: devedeset osam!

- Super - djevojka se nasmiješila i pomilovala ga po kosi. Zatim se pokušala istrgnuti iz njegova zagrljaja i vratiti za pult. No, on ju je zaustavio.

- Čekaj! A oklada?

- Poslije ćemo o tome - naposljetku se djevojka posve oslobodila. Na recepciji se u međuvremenu sabralo desetak znanstvenika s putnim torbama. - Oprostite... - zatreptala je zbunjeno i prihvatila karton s Ursulinim podacima.

Ursula je potom uzela putovnicu i spremila je u torbicu. Zatim je provjerila je li dobro zatvoren kovčeg, pa torba. Učinilo joj se, naime, da je na jednome mjestu izvirio komadić spavaćice, no pokazalo se da je to bio tek učinak loše rastresenoga svjetla. Fatamorgana, kako bi rekao sekretar oblasnoga komiteta. Imala je toliko vremena da odšee do željezničkoga kolodvora i usput kupi mali dar za Salomeju. Nešto, uglavnom, s dvoglavim orlom, što je vidjela na svakom koraku u gradu. Ljudi na recepciji nestrpljivo su šetkali lijevo-desno, zagledavali u susjedne prostorije, kašljucali.

- Eto - simpatična djevojka je izvukla papirić iz računala - sve je u redu, jedino vas molim da platite telefon trideset zlota.

- Telefon? - začudila se Ursula. - Ali ja niti jednom nisam zvala odavde. To je sigurno neka greška!

- Nije greška - djevojka se naglo uozbiljila. - Gospođa Magda je molila da platite njen račun. Rekla je da nema novaca.

- Magda?

- Da, strašno je žurila, inače sam vas htjela pozvati da vidimo što ćemo s njenim računom, jer ipak...

Ursula je izvukla iz novčanika trideset zlota, sve što je imala. Na recepciji se pojačao žamor i

u jednome trenutku joj se učinilo da će je izgurati ako se odmah ne makne. Zato je zgrabila stvari i probila se van.

Oko sporednoga se izlaza počela skupljati mladež. Netko je imao i gitaru. U lokvama se kupalo svjetlo ulične lampe. Na ulici se pak rasvjeta lomila po tramvajskim tračnicama dodirujući nakupine zvijezda na crnome platnu neba. Ursuli se činilo da prolazi gradom koji za one koji ga napuštaju ima poseban dekor ruševina. Išla je ulicom maršala Pilsudskog, u kojoj su bili forum, Apolonov hram i Kuća srebrnoga pira. Kao u Rumjaninu snu. Potom je presjekla Stare Miasto s amfiteatrom i bazilikom, i naposljetku se našla na željezničkome kolodvoru, središtu svijeta. Stanična zgrada nalikovala je mnogim srednjoeuropskim građevinama javne namjene – netko je rekao da takvu istu ima Zagreb, Budimpešta, Bratislava i Brno. Cijeli jedan pravac što s juga vodi prema Moskvi. Sat na kolodvoru pokazivao je da ima još dosta vremena. Nije se htjela opterećivati nikakvim teškim mislima. Na dnu torbe, sjetila se, bilo je deset zlota, koje je spremila za slučaj korištenja gradskoga prijevoza. Obećala je samoj sebi da će za taj novac popiti bocu Zywiec piwa, čija ju je sunčana reklama pratila cijelo vrijeme nevjerojatnoga boravka u Krakowu. Sjela je u poluprazni stanični restoran i naručila piće. Zatim je otvorila kovčeg i gurnula ruku prema dnu. I dok je tako putovala kroz slojeve zapuhnuo ju je neugodan miris i ona je na vrhu ugledala Rumjanine cipele. Izvukla ih je, prepoznajući miris domske kupaonice, a kad ih je okrenula – na potplatima je osvanulo Calzature La Bionda i nešto sitnijim slovima vero cuoio...

Glas preko zvučnika obavještavao je putnike o polasku vlakova. Gužva na kolodvoru postala je sve zamjetnija. Svi stolovi uokolo popunili su se različitim putnicima. Nekoliko stolova uz red golemih puzavaca zaposjeli su nemirni školarci. Netko je recitirao Tuwima. Kao željezničku poeziju. Pogled joj je nehotice zapeo i za invalida koji je išao od stola do stola i nudio buketiće žutih ruža. Kad je prišao njenome stolu primijetila je da ima rupicu na bradi kao drug Salomin, sekretar oblasnoga komiteta, koji joj je na primjeru sovjetskoga života objasnio što znači fatamorgana. Crveni mjesec, pusta cesta, osjećaj vode na asfaltu. Prašina. Prolaženje. Bliskost. Dodir nepoznate sile. S time u svezi ili bez ikakve veze s time prisjetila se okusa prvoga gutljaja piva u rodnome selu: ona, Jefim, Nikolaj i Tamara napravili su indijanski šator od starih vojničkih deka, u čijoj su unutrašnjosti, skriveni od pogleda roditelja, pili nešto što se zvalo Krasnaja zvezda i što je podsjećalo na sapun. Od toga okusa uhvatio ju je strašni smijeh, crveni smijeh kako bi rekao znameniti književnik Leonid Andrejev, u jednome trenutku čak se i srušio improvizirani šator i onda je tata, koji je cijelo vrijeme promatrao orgije skriven iza breze, vidio da tu nema ničega, da djeca zapravo nisu

radila ništa nedolično. Sve loše zbilo se u njegovoj glavi. Da li od rušenja tih kulisa ili pak nečega drugoga, nije važno – no, ostao je gorak okus u ustima. I sada ga je osjećala, premda nije bilo ničega... Zatim je misli pokušala prebaciti na Leanilin referat, no pojedinosti su joj neprestano izmicale i na površini se plela samo starica koja je ušla u Harmsovu sobu i neočekivano umrla u naslonjaču. Harms je neko vrijeme uzrujano šetao, a onda je izašao van s namjerom da nešto kupi u trgovini. U trgovini je bila gužva, pred blagajnom se stvorio dugačak red, no on se pravio da ništa ne primjećuje, samo da se ne bi morao vratiti u sobu s lešom. On je očekivao čudo. Tada mu je prišla neka zgodna ženska i uvukla ga u prigodni razgovor.

ZGODNA ŽENSKA: Znadete li što se tamo događa?

HARMS: Oprostite, ali stvarno ne znam.

ZGODNA ŽENSKA: Pa da li biste otišli tamo i pogledali što se događa?

HARMS: Oprostite, ali mene to uopće ne zanima.

ZGODNA ŽENSKA: Ali, kako vas ne zanima? I vi se zbog toga zadržavate u redu... Pa da, muškarac i ne bi trebao stajati u redu za kruh. Baš mi vas je žao. Prisiljeni ste ovdje stajati. Vi ste sigurno neženja?

HARMS: Da, ja sam neženja.

ZGODNA ŽENSKA: Dajte da vam kupim što vam treba, a vi me pričekajte vani.

HARMS: Hvala vam. To je vrlo lijepo od vas, a zapravo bih mogao i sam.

ZGODNA ŽENSKA: Ne, ne, samo vi idite van. Što ste htjeli kupiti?

HARMS: Znate, htio sam kupiti pola kile crnoga kruha, jeftinijega. To najviše volim.

ZGODNA ŽENSKA: U redu. Sad idite. Ja ću kupiti, a vi ćete mi poslije vratiti novac.

Doris La Bionda, odjednom se trgnula Ursula: jedan scampolo za tebe: malo ruma, malo coca-cole, malo sode, nekoliko višanja iz kompota, tri kockice leda. Nazdravi mi samo očima! Kao psu buduće bugarske slavistike!

ZGODNA ŽENSKA: Vi pušite lulu?

HARMS: O, beskrajno sam vam zahvalan.

ZGODNA ŽENSKA: A vi pušite lulu! To mi se jako sviđa... Znači, sami kupujete kruh?

HARMS: I ne samo kruh. Sve sam kupujem.

ZGODNA ŽENSKA: A gdje jedete?

HARMS: Obično sam kuham ručak. Ponekad jedem i u pivnici.

ZGODNA ŽENSKA: Volite pivo?

HARMS: Ne, više volim votku.

ZGODNA ŽENSKA: I ja volim votku.

HARMS: Volite votku? Kako je to lijepo! Volio bih da jednom nešto zajedno popijemo.

ZGODNA ŽENSKA: I ja bih voljela s vama popiti votku.

HARMS: Oprostite, mogu li vas nešto pitati?

ZGODNA ŽENSKA: Pitajte, dakako.

HARMS: Dobro, pitat ću vas. Vjerujete li u Boga?

ZGODNA ŽENSKA: U Boga? Svakako.

HARMS: A što mislite, da kupimo sad votku i idemo k meni? Stanujem u blizini.

ZGODNA ŽENSKA: Vrijedi, slažem se.

HARMS: Onda idemo.

Međutim, iznenada mu je na pamet palo da u sobi drži mrtvu staricu te da ne može nikoga pozvati k sebi, te je brzo iskoristio trenutak oslabljene pažnje i pojurio kući. U sobi je mrtva starica već zaudarala. Tada je shvatio da je jedino rješenje strpati staričine ostatke u kovčeg i otputovati do neke udaljene točke, možda močvare, i riješiti se tereta. I tako se našao na putu... Ursula je otpila posljednji gutljaj *najhladnijega piva pod suncem*, kako glasi reklama. Kazaljke na velikome satu nekako su živnule i ona je shvatila da mora ići. Platila je piće i sjetila se da postoji još nešto što nosi kući: Biuletyn. Tamo je zabilježen njen najveći uspjeh. Imala je još toliko vremena da otvori torbicu, izvuče brošuricu i udahne čaroliju. Čudilo ju je

kako je uopće mogla tako dugo izdržati a da ne gleda svoje ime i uživa u njemu, taj trag zvjezdanoga postojanja što se naposljetku simbolički lomi po tramvajskim tračnicama Krakowa. Kao što bi rekao Mickiewicz, *trag izrazit, al lagan; žurno, kretnjom gipkom, pogađaš, nogom malom otisnut je tako od nekoga što zemlju jedva tiče lako*. Kad je prije petnaestak godina u beznačajnome žurnalu Sovetskaja ženščina njeno ime osvanulo na popisu nagrađenih učiteljica – kupila je deset primjeraka časopisa i donijela ih u zbornicu. Svakome kolegi po jedan. Sutradan je tajanstveno nestala šalica iz koje je pila čaj. Što bi sad moglo nestati? Ursula je otvorila i potražila zadnju stranicu – no, zadnje stranice nije bilo. Netko ju je istrgnuo.

Sve je odjednom postalo tako lako, kao prašina koja je pokrila grad. Jedino je mjesec, krvav kao Krasnaja zvezda, izgledao kao da će početi padati u velikim krpama i Ursula je zato požurila na vlak. Za Pompeje, kako su najavili loše udešeni zvučnici.

KUĆA OD MRTVIH OSA

Možda je sve ovo glupo. No, pozornost mi se uzburkala kad sam u hrpi pisama zapazila omotnicu bez ikakve oznake pošiljatelja. Odmah se prisjetila mlade žene vatreno crvene boje kose, koju sam dan ranije vidjela na pošti kako zajedno sa svežnjem pisama sa žigom poznatoga odvjetnika gura i veći broj plavih omotnica u koje je, dok je čekala red na šalteru, stavljala fotokopirana tzv. pisma sreće. Evo, i danas, 24. travnja 1998. godine, njena je poruka stigla k meni. U poruci se kaže da tekst moram umnožiti u dvadeset primeraka i poslati dalje, inače će me zadesiti nesreća. I onda se navode primjeri kako je jedna američka tipkačica ostala bez posla zato što je čarobno pismo bacila u koš, a neki Nijemac je dan-dva kasnije umro zato što također nije htio proslijediti sreću. S druge pak strane svećenik iz Venezuele dobio je za nagradu glavni zgoditak na lutriji. Možda sam i ja nehotice željela izbjeći nesreću kad sam zapisivala svoje sretne dane i slala ih ljudima iz bliže i dalje okoline. Od početka pučke škole. Sve. Evo dokaza. Okrenula sam sasvim nedavnu prošlost, 21. ožujak 1998. godine:

Prijepodne je bilo hladno i burno, s masnim oblacima iz kojih je povremeno padao snijeg. Htjela sam popodne provesti na raskršćanju vrta, no oštar vjetar nije mi dopuštao dulji boravak na otvorenome prostoru. Susjedi kažu da ove godine možda neće zakupiti vrt. Obrada zahtijeva puno slobodnoga vremena, a to si malo tko danas može priuštiti. No, s druge strane, vrt je ono što su nekad bila nedjeljna popodneva. U nedjeljno popodne ranih šezdesetih obvezatno su se nosili kolači susjedima, na tanjuriću, pokriveni ubrusom, "za probu". Potom se išlo u šetnju. Žene i djevojčice mazale su sandale nečim bijelim, jer se van izlazilo svečano obučen. Ulice su bile pune šetača: ljudi iz gornjih kvartova tekli su prema dolje, prema AMD-u, dok smo mi iz donjih dijelova išli prema gore, prema kupalištu i stadionu. I tada smo mama i ja, i poneka od njenih brojnih prijateljica, nailazile na "bolje" slojeve: općinske službenike, liječnike, nastavnike. Kad smo išle putem kroz park, obvezatno smo nailazile na gospođu Sivek, ženu legendarnoga tvorničkoga inženjera. Ona je uvijek šetala sama i rado je pričala s mamom. Bila je to vjerojatno posljednja dugoreška dama. Mama je izvanredno studirala ekonomiju i morala je položiti njemački, a gospođa Sivek je vrlo dobro govorila taj jezik. Mama je od nje posuđivala knjige i poslije su na njemačkome izmjenjivale dojmove. Dugo sam mislila da su od te lijepe i dobrodržeće žene mještani zazirali zbog priča da je za vrijeme Drugoga svjetskoga rata priređivala zabave za njemačke oficire, no poslije se pokazalo da je razlog nešto drugo. Ta žena je čitala posebne knjige u

mjesnoj čitaonici, kupovala je časopise koje nitko nije tražio i jednostavno nije imala s kime razgovarati. Kad je mama naučila njemački, postale su dobre znanice. Ona se izdaleka smiješila kad joj je mama dolazila u susret.

Nedjeljom je pak tata bio u ribolovu.

Vrtovi su danas kolači i šetnje nedjeljom. Rekla sam susjedi da svakako zadrži taj komadić zemlje.

Sjedila sam u kafiću i razmišljala o raznim papirima koje sam držala u fasciklu. Htjela sam ih razvući preko stola, no tada je počela treštati glazba. Zvukovi su se poput agresivnih cvjetnih uzoraka lijepili za zidove i poticali različita priviđenja. Recimo: Okrugli akcent Vasilija Kandinskog, Puškina Oresta Kiprenskog, Most straha Paula Kleea, spiljsku sliku iz Lascauxa, Veneru iz Vulkanove kovačnice Le Naina i Doručak u atelieru Edouarda Maneta. Konobarica je nosila voćni čaj i simpatičnu čokoladicu na bijelome tanjuriću.

- Ovo mi je veliko osvježenje - rekla je slažući jednostavni pribor po rubu stola. Tanjurić, žličicu i posudicu sa šećerom, naime. - Preko tjedna vodim proizvodnju u tvornici Atlantida, a subotom i nedjeljom radim u kafiću.

Znala sam je iz viđenja. Zvala se Jadranka Mateša, završila je gimnaziju i bavila se sportom. Mjesni je list više puta spominjao njezine uspjehe u stolnome tenisu. Netko joj je čak prorokao svjetsku slavu. Međutim, ona je ubrzo odustala od primamljivih mogućnosti i prepustila se životnoj stihiji.

- Zanimljivo, vidite - javio se neki čovjek u baloneru za susjednim stolom. - Rekli ste: Atlantida.

Konobarica se sa čuđenjem nalaktila: rekla sam da. Atlantida, da. I nemoj sad početi gnjaviti, jer nisam ja izmislila to ime. Gazda je, poput Platona projicirao svoje snove i razmišljanja o političkom i društvenom uređenju u kojemu neće biti greške. *Kad je pao mrak i kad su se ohladile žrtvene vatre, svi su odjenuli lijepe tamnoplave halje i posjedali na tlo u pepeo svojih obrednih žrtava. I tad, u noći, kad su oko svetišta pogasili sva svjetla, sudili su ih i primali osudu, ako bi jedan od njih optužio drugoga da je počinio neki prekršaj. Pošto je pravda zadovoljena, i kad je nastupio dan, urezali su osude u zlatni stol, koji su u znak sjećanja zajedno s haljinama posvetili.* Da se mene pitalo, ja bih sigurno izabrala nešto poetsko: Jorgovan, Đurđica, Slavuj ili Srnica.

- Kad čovjek daje ime - ulaže veliku energiju - govorio je čovjek. - U ime se ugrađuje želja da stvar bude uspješna... Ime neke stvari jest zvuk što ga proizvodi djelovanje pokretačkih sila koje ga tvore. Stoga izgovoriti ime neke stvari zapravo znači stvoriti tu stvar. Stvoriti, razumijete?

Ah, uzdahnula je konobarica. Kud bismo došli kad bismo baš o svemu vodili računa?! Poludjeli bismo. Tako je jednom došao neki poznati književnik. Pisao je priče... No, kako se ono zvao?

Ne, konobarica se nije mogla sjetiti imena. Pamtila je samo štos kojim ju je čovjek osvojio: bila je to priča na slovo p. Svaka riječ počinjala je tim slovom. *Polako pogledajmo plave pupoljke. Prije posljednjega pljuska pojavilo [se] pravo proljeće.*

- A vi? - obratio se potom čovjek meni. - Oprostite što se miješam, ali pretpostavljam da vas muče pjege na licu... Mogao bih vam ponuditi rješenje.

- Gospodine! - strogo je viknula konobarica. - Kakav je to način?!

- Što je? Pa samo sam htio...

Čovjek je potom povukao glavu u razvučene novine. Nastupio je neugodan muk. Na zidu su, među svakojakim slikarijama iz svjetske umjetnosti, po inerciji percepcije zalepršali njegovi brčići. I poneko masno otisnuto slovo iz novina.

- Kako se zovete, zanimljiva ženo? - upitala sam konobaricu kad je ponovno prolazila pored mogega stola. Očekivala sam da će reći: Mateša. Jadranka Mateša. A ja da ću se iznenaditi: Mateša? O, pa mi smo išle u istu školu! Sjećam se, sjećam.

- Glorija - rekla je tiho. - Jednom sam imala prometnu nesreću pred vašom kućom.

Pogledala sam Gloriju: bila je na svoj način lijepa žena. Imala je tamnosmeđu kosu s dobro pogođenim crvenim preljevima, oči boje riječnoga modroga leptira i nešto jači donji dio lica, koji su skladno ispunjavale pune usne bez traga šminke.

U tom trenutku u kafić su uletjela tri muškarca, od kojih je jedan bio najglasniji.

- Eto! - vikao je i kružio prstom po prostoru koji smo mi ispunjavali. - Tu su svjedoci! Pazi što si rekao!

- Ma dobro - pokušavao je smiriti strasti najviši. - Možda se Marko samo šalio...

- Ne, nisam se šalio - rekao je najmanji - rekao sam da ću platiti cijelome gradu...

- Viski! - kratko je odrezao čovjek koji se prvi javio.

- Viski! - potvrdio je najmanji. - Plaćam viski cijelome gradu ako pobijedi Hajduk!

Osoba za koju sam mislila da se zove Jadranka (Mateša) samo je prevrnula očima i izgubila se u prolazu između glazbenoga automata. Između uzoraka iz svjetske umjetničke baštine.

- Popodne je utakmica - javio se ponovno onaj čovjek s receptom protiv pjega. - Igraju Hajduk i Croatia.

Pa dobro, kiselo sam se nasmiješila. Igraju Hajduk i Croatia. Bit će napeto. Iz nekih stanova sigurno će se i pucati u zrak. Ulice će biti prazne. Valjda će netko doći i na književni susret u Karlovac. Uхватила me panika: a što ako ne dođe? Što ako ne bude niti televizijskih reportera?

- Glorija - rekla sam nesigurno. Nekako mi, naime, nije išlo u glavu da se ona ne zove Jadranka. Žena je izašla iz mračnoga kuta.

- Da?

Ah, pa ne bih je trebala gnjaviti, pomislila sam. Lijepo je rekla da subotom i nedjeljom radi u kafiću i da joj je to pravo osvježanje u odnosu na svakodnevni posao. Kada dođe, dat ću joj svoje *pismo sreće* i tako joj prebaciti pozornost na druge životne sadržaje.

- Izvolite - sjela je pokraj mene. Diskretni osmijeh razotkrio je komad zelenkastoga zuba u usnoj spilji.

- Što radite popodne? - ipak mi se otelo pitanje.

- Hm, što radim popodne? - nasmiješila se i pogledala u strop. - Imam slobodno od šesnaest do osamnaest, što neki put ne iskoristim, a neki put idem kući. Kako kada.

Čovjek za susjednim stolom pogledao je na sat, zatim je ustao, ostavio nešto na stolu i uputio se prema izlazu. Iza njega su, ponovno po inerciji percepcije, lepršali brčići, pepeljara i novine.

- Popodne je predstavljanje romana Gorana Tribusona u karlovačkoj biblioteci. Eto, mislila sam...

- Sjajno! - oduševila se. - Mogu doći?

- Pa da - zbunila me njena spremnost.

Uхватила sam papir s formulom sreće, ali ona više nije gledala u moje stvari, nekud se izgubila. Možda je tako i bolje, pomislila sam. Znam čovjeka kojemu je sreća potrebna. Martin Babić, simultani prevoditelj, koji se prošli mjesec mučno rastao od duševno poremećene žene. Vidjela sam ga kako pijan, s naramkom prezrelih jorgovana, odustao prelazi cestu i ne reagira na moje mahanje. Eto, njemu ću dati *pismo sreće*, iako mu je napor za očuvanjem očajnoga braka u najmanju ruku besmislen. Žena ga ne voli, otišla je iz njegovoga stana, nisu imali ni djece ni kućnih ljubimaca, a on plače. Malo plače, malo pije. Je l' mu neugodno što je ostao sam? Možda jest. Jer ljudi mu više ne govore "pozdravite Katicu", nego šute. Sad će dobiti *sreću*. Ljudi će ga pitati "Kako tvoja sreća?". Eto, i tako sam napisala na omotnicu njegovu jednostavnu adresu, gurnula papir s formulom unutra i pomislila kako sam gotova. Čaj sam popila, okus zauvijek pohranila u pamćenje i krenula prema izlazu. Dok sam gledala sunce koje je kroz staklene površine vrata ulazilo unutra, prostor mi se zatamnio i činilo mi se da sam čula glas onoga tipa s lijekom protiv pjega kako govori konobarici "Gloriji":

- Nemojte ići u Karlovac na promociju, anđele.

- Ali, zašto? - začudila se Glorija.

- Znaite zašto? - čovjek je povjerljivo prišao konobarici, no u tom trenutku za staklenu površinu vrata zaljepili su se najprije ružičasti dlanovi neke djevojčice, a onda i srebrnkasti jezik. Čovjek je gurnuo ruke u džep i prošaptao: - Napisat ću vam na papirić.

I nestao je u mračnome kutu iza posljednjega stola.

Kad sam se našla na ulici učinilo mi se kao da sam stupila u grad koji ne poznajem. Anđeoska tvrđava, Eiffelov toranj, Kremlj. Tekstovi koje sam nosila u glavi pomiješali su mi se tako da sam jednoj znanici umjesto pozdravom uzvratila pričom o tome kako sam se slučajno zatekla u ljekarni jedne subotnje kišne večeri, kad je mladić zakrvavljenih očiju nasrnuo džepnim nožićem na farmaceutkinju:

- Daj heptanon!

Žena je spustila pogled i pravila se da nešto traži u poluotvorenoj ladici.

- Heptanon ili ću te zaklati! - vikao je luđak i udarao šakom po staklenoj pregradi.

No, žena nije gubila prisebnost. Otvorila je ladicu do kraja, izvukla nekakve papire i na ponovljenu prijetnju ravnodušno odgovorila:

- Nemamo heptanona...

Mladić je izjurio van. Farmaceutkinja me potom pozvala da sjednem u kancelariji i onda mi je, kad se sve smirilo, čitala svoje pjesme iz tajnoga notesa. Mislim da je jedna od njih zvučala ovako:

Kapsule, sirup, sirup "forte", injekcije

1 kapsula sadrži 250 mg odnosno 500 mg ampicilina

1 žličica (5 ml) pripremljenoga sirupa sadrži 125 mg ampicilina

1 žličica (5 ml) pripremljenoga sirupa "forte" sadrži 250 mg ampicilina

1 bočica sadrži 250 mg, 500 mg odnosno 1 g ampicilina u obliku natrijeve soli

A čovjek zakrvavljenih očiju? Nekako instinktivno povezala sam ga sa čovjekom koji zna lijek protiv sunčanih pjega. No, pustimo sad to.

Kad sam ušla u dvorište, susjedi su čeličnom četkom prali kante za smeće.

- Evo je! - povikao je Mario. - Stiže kao naručena! Hajde, pridruži nam se!

Zaklonila sam lice fasciklom kao štitom. Kao: prestanite! Sve ću vas strpati u memoare! Napisat ću da ste me desetljećima zlostavljali. Cijeli život ti su ljudi neprijateljski raspoloženi prema meni. U djetinjstvu su me tjerali iz podruma. A tamo sam imala svoje tajne. Tamo sam zamišljala kako režiram filmove i pišem knjige. Susjedi su me tjerali van, govoreći da drvarnica nije mjesto za dječju igru. Ja se, ponavljam, nisam igrala, nego sam stvarala idealne svjetove za svoj kasniji život. Jednom mi je tako za sanjarenja filma Bonnie i Clyde Mirna ubacila kamenčić u sandalu i cijeli pothvat je pao u vodu. Nekoliko godina kasnije ta ista Mirna propala je u školi zbog čestoga izostajanja s nastave. Kad sam išla u gimnaziju, zadirkivali su me zbog slabih ocjena iz fizike i kemije, a za vrijeme studija roditelji su mi govorili da nikad neću naći posla kao srednjoškolski profesor. I to se obistinilo. Jer, posao učiteljice nikada nisam niti tražila.

Kanta koju su prali susjedi smrdila je na njihovo neprijateljstvo, na zavist zbog upućenosti u fenomen paralelnih svjetova.

Oni su još nešto govorili, svatko je dodavao neku svoju priču, no ja sam u mislima već hvatala Karlovac, promociju romana. Nova knjiga Gorana Tribusona Stieglerovi spisi, rekla sam, zaokružuje autorov ciklus povijesnih romana. No, to i nije povijesni roman. To je zapis o "nađenome tekstu". Nešto sasvim deseto. U svakom slučaju, nije u pitanju stvarnost u kojoj sudjeluju i vaše čelične četke.

A Glorija? Mogla sam je zamisliti kako je već stigla kući u svoju tavansku sobicu. Možda je zatekla mamu kako suši kosu fenom i usput prevrće razglednice koje je ona dobila od raznih tipova, gostiju Atlantide. Zbog zujanja maloga aparata mama nije čula pozdrav, pa je Glorija produžila do prozora. Na prozorskoj dasci stajalo je neugledno kućno cvijeće. Pogledala je kroz lišće prema dolje. Na ulici je bio gospodin iz kafića, stajao je u redu ispred telefonske govornice i plašljivo se ogledavao lijevo i desno. Kako je lud, mogao bi me i nazvati, pomislila je i odmaknula se korak-dva u dubinu sobe, odakle više nije bila na udaru znatiželjnih pogleda odozdo. Možda ju je taj čovjek mjesecima pratio i tek sada se, zahvaljujući meni, našao u prigodi obratiti joj se. A možda joj je svojedobno bio i ljubavnik, pa je sad želi vratiti... Meni je pak u ušima neprestano zvonilo: *Nemojte ići u Karlovac na promociju, anđele*. Nije ona tek tako njegov anđeo!

Dok je mama sušila kosu, Glorija je sjela za svoj mali pisaći stol i udubila se u papire. Bilo je tu svakojakih poruka, bilježnica, fascikala i kartončića. Na njima je bio sustav tajnoga jezika, na kojemu je radila više od dvadeset godina. Da, bila je još dijete kad joj je palo na pamet da svojoj prijateljici Uršuli napiše razglednicu iz Pule šifriranim znakovima: *Krokodili su krknuli Krku*. To je značilo – *zaljubila sam se u Zorana*. Otada je naučila napamet nekoliko desetaka tisuća riječi i mogla je u bilo koje doba dana i noći prevesti poznate pojmove na svoj jezik. Riječi na a značenjski su se realizirale u arealu zvuka s. Na primjer:

A : Sol
Abeceda : Solitaire
Advokat :Solus
Alat : Speranza
Alfa : Suton
Ali : Splav
Alt : Skok
Anđeo : Spis
Anis : Spot
Aura : Soda

Automobil : Stan

Ili, recimo, riječi koje počinju s glasom i tumačenje nalaze u sferi zvuka š:

Igra : Šlag

Imati : Ševar

Ime : Šuga

Inat : Šišak

Ivančica : Štap

Jedna jednostavna rečenica na a – *Advokat ima auru*, u prijevodu bi zvučala, dakle, ovako: *Solus ševi sodu*.

Možda ne bi trebalo pridavati veću pozornost Glorijinome tajnome jeziku, jer je krug primjene ovih egzotičnih otkrića vrlo uzak. Primjerice, na području tekstilne tehnologije, koje ima vrlo razvijen metajezik konvencionalnoga tipa, dodatno šifriranje samo bi unijelo zbrku. A-ovi u s-ovima, i-ovi u š-ovima, k-ovi u z-ovima... Strahota! No, da li je sve to znao Čovjek za susjednim stolom? Čovjek, naime, koji je mojoj novoj znanci uputio one drske riječi: *Nemojte ići u Karlovac na promociju, anđele*. Je li, ponavljam, svjestan njene egzistencije u dva jezička sustava? Ili je možda je mene htio uništiti? Jer, kad se prebacim na glorijansku razinu – anđeo je spis, a Karlovac je nešto na z... U jednome trenutku čak sam pomislila da je sve toliko ludo da je najbolje da odustanem od predstavljanja knjige, da ne idem u Karlovac. Telefonirat ću u knjižnicu deset minuta prije početka i reći da sam se polila nekakvom štetnom tekućinom.

Tada mi se pogled nehotice ponovno zalijepio za *pismo sreće*. Zaboga, poslat ću ga nesretnoj Gloriji! Već mi je svega dosta. Ne znam što mi je bilo da tu ženu izvlačim iz kolotečine. I, uostalom, što je to kolotečina? Mjesto gdje teku kola ili mjesto gdje se k-ovi prebacuju u z-ove? Ustala sam od stola, prišla prozoru i zagledala se van. Ulica se sklizala u suncu. Asfalt je tekao prema Zapadu, ulijevao se u blagi zavoj i onda nastavljao put kao siva crta što ulazi u željeznički nasip. Nisam znala koliko je sati, a nije me niti zanimalo. Bio je 24. travanj. Zabavljalo me da s vremena na vrijeme osjetim miris riječne ribe ili da mi se učini kako u daljini, tamo daleko-daleko iza kuća, pada snijeg. Sjetila sam se i kako sam jednom davno, zaista davno, ovuda prolazila s maškarama i kako me nitko nije prepoznao. I u tom zamalo tajnome krajoliku odnekud se stvorila crvena astra. Došla je kao anđeo. Netko je zatrubio. Prodorno. Pokušala sam zamisliti kako bi se prevela astra. Bila bi to kombinacija sa s. Da se upustim u pogađanje? Ne. Privlačnijom mi se činila spoznaja da je astra došla od zvijezde, a

da je z prešlo u k. Od ovih se glasova potom mogu rojiti riječi, od riječi granati rečenice, a od rečenica stvarati tekstovi, koji naposljetku mogu ispasti nečiji beskrajni životi. Ubrzo su se otvorila vrata automobila i na slobodan prostor je izašla polovica glave Glorije M. iz kafića. Idemo! – mahnula je. Idemo, ponovila sam u sebi, ali u mislima nisam napuštala svoj poznati prostor. Nisam se sjetila čak niti *pisma sreće*. Jedini poticaj davala mi je spoznaja da ću, ako ostanem, morati prati kante za smeće. Pričat ćemo, dakle, kada dođem dolje, odlučila sam. Evo me! Na brzinu sam stavila ruž, dvije kapi cvjetnoga mirisa i uzela torbu koju sam dva tjedna ranije kupila u Beču. U trgovini poznatih poljskih emigranata. Onda sam još jednom provjerila pred zrcalom da mi se nije razmazao ruž ili napravio neki čuperak iznad uha. I provjerila sam da li je astra uistinu čekala mene. A kao s, možda kao Stieglerovi spisi. Kao neka obveza, dakle. Kao bijeg od mogućega dodira sa smećem. Dok sam silazila stubama učinilo da sam u desetinki sekunde vidjela Čovjeka s lijekom protiv pjega kako stoji iza grma i gleda vozačicu astre.

- Idemo – rekla sam i nervozno zalupila vratima.- Dajte gas, molim vas, sigurna sam da sam vidjela onog čovjeka, znate kojeg...

Bilo mi je, međutim, jasno koliko je glupo bježati pred neznancem iz kafića, jer on joj je na vrijeme uspio uvaliti tajnu poruku.

- A ja sam, dok sam vas čekala, vidjela čovjeka koji mu prošli tjedan uvjeravao da će za dva dana biti devalvacija...

- I?

- I ništa – nasmiješila se Glorija.- Nije bilo devalvacije.

Mogla sam i ja pričati kako sam srela jednoga tipa koji je tvrdio da će doći do Smaka svijeta a da se ništa nije dogodilo, no priče s takvom tematikom smatrala sam nekako neozbiljnima. Zato sam radije šutjela. Automobil je ravnomjerno rezao uznojenu asfaltnu cestu. Na trenutke su se vibracije materijala tako uskladile da je najglasnija buka dolazila od našega disanja. Na dlanu ravne ceste listale su se reklame za mineralnu vodu, cipele i deodorant. Krajolici vješto umetnuti u jednobojnu stvarnost. Unutrašnje se vrijeme opiralo vanjskome. Unutrašnje vrijeme? Da, to su staze sjećanja. Glorija je pričala svoju životnu priču. Govor joj se stapao s vibracijama. Neki glasovi su propadali, kao primjerice s i z, jer je njihova brzina najviše odgovarala šumu motora.

Do tiuču devetto edamdeete živjeli mo u Generalkom Tolu, gdje je djed imao gotionicu. Tata

je radio na željeznici, a mama je bila učiteljica. Onda u e roditelji ratali i mama me jednoga jutro ukrkala na vlak i polala tati u Dugu Reu...

S vremenom su se i c, ž i š stopili sa šumom, tako da je priča postala još lakša:

... i jećam e kako je taj put od Generalkog Tola do Duge Ree bio bekrajno dugačak. Ve e i njega upetljalo, moja jećanja, like koje u promiale a trane, uputnii, koji u neto brbljali...

Nakon toga rastopili su se i č, t i f, pa je pripovijedanje malo živnulo:

... pa je ako dola i Duga Rea, ania, poljunea ied grade, a poudana vijeja, a mojega ae nigdje... Umjeo njega ajala je ea Ljubia, koja mi je hladno pruila ruku...

... i iala me ali u Generalom Olu aa ia ie une... Ne am o am ogorila, a li em noe...

... a... oi... i... ei... ii... i ...

Glasovi su se spleli u klupko koje mi se gnijezdilo na ulazu u jednjak. Pokušala sam ga pogurnuti slinom, ali nije išlo. Tada sam se sjetila čovjeka koji nas je iza grma motrio dok smo odlazile u Karlovac. Tip s lijekom protiv pjega i tajanstvenom porukom na papiriću. Gledala sam u retrovizor: grm se nije micao. Onda je automobil naglo stao i svi pogubljeni suglasnici kao da su se vratili u pripadajuće riječi.

- Što je? - upitala sam začuđeno.

Ispred nas se nalazila velika siva kocka kamionske prikolice, a na drugoj polovici izronio je policajac. Čovjek je izgledao kao nekakvi Golubić, koji je prije trideset godina išao sa mnom u gimnaziju. Ne skroz, nego samo, mislim, u prvi razred. Kasnije se ispisao iz naše stroge škole i prešao u Ogulin. To sam rekla Gloriji. Golubić je u Ogulinu završio srednju školu. Pa pitajte ga, uzvratila je, pitajte ga, da, pitajte da li se zove Golubić. Možda nas prije propusti do Karlovca. No, kad sam otvorila usta, čovjek je krenuo prema vozilima koja su stajala iza nas.

- Pitajte ga, pitajte - navaljivala je Glorija. - Možda nas uputi na zaobilazni put ako će ovo potrajati...

Zagledala sam se u jezero retrovizora: čovjek više nije plivao na cesti. Ispao je iz priče. Glorija je isključila motor. Iz polja su izletjeli glasovi cvrčaka. Od njihovoga se bučanja činilo da jurimo brže nego kad smo u tišini klizile glatkom cestom. Oni su nas uveli u astralni

prostor.

Jednom davno, prije tridesetak godina, kad je ovaj komad ceste bio sastavljen od granitnih kocki, nekakva Greta Lisac i ja vraćale smo se kući biciklima iz Karlovca. Ona je vozila ispred mene i stalno je nešto prigovarala. A meni je išlo na živce što joj se nije sviđao moj sat i osobito što joj nije bilo po volji piće koje nam je platio moj ujak, pa sam u sebi često ponavljala: ah, da barem sleti u grabu, da barem sleti u grabu, da barem sleti u grabu i ubije se. Greta je začudo kotačem spretno hvatala rub uske ceste i nije se dala smesti. Onda sam se ja pokušala jače koncentrirati: da barem sleti u jarak, da barem sleti u jarak, da barem sleti u jarak. I tako sto puta. Pritom sam pritvorila očne kapke i pratila je kao tamnu mrlju u procijepu dviju ploha: čas se širila, čas stiskala, ovisno o tome jesam li joj se približavala ili sam je puštala da se udalji. No, dogodilo se da je u jednome trenutku jednostavno nestala. Sletjela je niz nasip. A ja sam mirno nastavila vožnju. Zamislila sam kako je udarila prednjim kotačem u neki veliki kamen i raspala se na komade, na G, R, E, T i A. Kako je više nema. Čak sam zamislila ljude iz okolnih kuća kako skupljaju njene stvari po livadi – kako podižu prsten, novčanik, ukosnicu i broš. Bilo je to ipak previše. Stala sam, oprezno se okrenula i kroz poluotvorene očne kapke vidjela sam nešto tamno što se miče. Ali, još se nisam usuđivala suočiti s realnošću. Zažmirila sam i onda mi se učinilo da razjarena gomila posustaje. Stoga sam oči držala čvrsto zatvorene. I u tom prostoru gledala sam stvari koje su me zanimale: modnu reviju Yvesa Saint-Laurenta, svirku Dubrovačkih trubadura na Stradunu, studentske prosvjede u Parizu, da bi se onda iz daljine začuo poznati glas:

- O čemu razmišljaš?

Otvorila sam oči: preda mnom je stajala Greta i nervozno lupkala prstima po ručici kočnice:

- Onda, hoćeš li mi reći o čemu razmišljaš?

Danas bih se vjerojatno susrela s tajnom porukom koju ne bih znala odgonetnuti.

- Koliko je sati? - upitala je Glorija.

Pogledala sam na sat: plastični poklopac bio je još uvijek orošen. Prije polaska sam, čini se, gurnula ruku u akvarij i nekoliko kapljica vode prodrlo je u napravu za pokazivanje vremena. Tamna mrlja nalazila se na donjoj desnoj polovici kruga. Dakle, oko pet. A u pet bismo trebale biti u knjižnici i koncentrirati se na Stieglerove spise. Kolona ispred nas stalno se punila novim vozilima, i zato se nitko nije micao. U prostor između kamiona i naše astre stisnuo se motorist. Gloriji je u početku očito bilo zabavno gledati šarene natpise po

motociklistovu kombinezonu – *nolan, polini, honda*, a onda se naljutila, i rekla ozbiljno:

– Pa koliko dugo ćemo ovdje stajati? Već smo mogle skočiti do Zagreba i natrag... Dajte, pitajte toga Golubića!

Otvorila sam vrata i izašla van. Bol od nepravilnoga sjedenja pružila se od vrata prema zdjelici. Kolona u kojoj smo stajale protezala se između dva velika zavoja. Između automobila šetale su žene i djeca, neki su izvodili i pse, mladi ljudi su pušili, a policajca Golubića nije bilo. Neki su se okretali i vraćali natrag.

– Mogle bismo u Karlovac i sporednom cestom – rekla je Glorija. – Prvo se trebamo vratiti u Dugu Resu, a onda od raskrižja idemo desno. Uostalom, sve piše.

U redu, idemo, složila sam se. Sve negdje piše. Glorija je spretno izvukla automobil iz kolone i trebala ga u drugu traku. Pojurile smo u Karlovac zaobilaznim putem, tj. krenule smo najprije u Dugu Resu. Pogledala sam na sat. Opet neka nejasna slika vremena. Na televiziji su već počeli prenositi nogometnu utakmicu, jer uz kuće nije bilo niti žive duše. Onda smo još jednom skrenule za Dugu Resu. Na benzinskoj crpki bila je gužva: automobili su u lancu od dvije kolone obilazili zgradu motela. Na autobusnome stajalištu čučao je vojnik u maskirnoj odori i nervozno pušio cigaretu.

– Prekinuo nas je zastoj – rekla je Glorija i lagano se nakašljala. – Moja životna priča, čini se, počinje tek po dolasku u Dugu Resu...

I onda je nastavila pričati o tome kako je tata često dovodio kući ljubavnice, lake žene koje su najčešće dolazile noću a odlazile pred jutro. No, neke su pokušavale i ostati. Tako joj se osobito u sjećanje uvukla nekakva Vilma D., učiteljica u selu Kolovratu. Ona je k tati dolazila tobože po pomoć – jednom da joj promijeni gumicu na pipi, drugi put da namjesti antenu, treći put da postavi novu bravu na vrata i tako dalje. A on se svaki put vraćao kući nekako pripit...

Kad smo prolazili pored moje zgrade načas sam se iskrala iz pripovijedanja da provjerim jesam li spustila roletu na sobnome prozoru. Jesam. Pogledala sam i prema grmu u kojemu se krio čovjek s lijekom protiv sunčanih pjega. Tamo nije bilo nikoga. Što bi rekao Josif Brodski, golo granje kao pluća na školskome dijagramu. I kante za smeće blistale su kao interkontinentalne letjelice. Cesta je potom tekla ravno, kao bujica od iznenadnoga ljetnoga pljuska. Glorija je ručicu mjenjača prebacila u treću i vibracije od rada motora počele su se hvatati glasova b i r. Glorija je pričala:

- Vilma se s vemenom takoeći peselila kod nas. U podne je dolazila na ućak koji je tata pipemio, naveće je gledala televiziju... Ja sam za to vrijeme moala pisati zadaću, a kad nje nije ilo - mogla sam pogledati film na televiziji. Ono što mi je ilo najćudnije - ona je nepestando pićala o djeci koja znaju ovo ili ono, hvalila je ućenike koji lijepo pjevaju, a mene uopće nije pimjećivala. Pokušavala sam je zadiviti pjesmom, ali ništa. Ona se samo tajanstveno nasmiješila i zo je otišla u sou, gdje ju je ćekao tata. Tamo su satima nešto pićali i smijali se...

Kod drugoga raskršća skrenule smo prema mostu. Cesta je postala uža i krivudavija, gubila se u zelenome tkivu brda. Glorija je sad rućicu mjenjaća gurnula u drugu brzinu. Tu se njena prića nastavila bez novih skupina suglasnika:

- A jenoga ana ošla je mama. Ekla je a mi je oćenan i a želi azgovaati s tatom... Vilma je sjeila za stolom, nalijevala u ćaše nekakvo piće i stalno prigovaala: gle, kako se ćaše zaćas zaprljaju od minealne vode, gle kako on anašnji etećenti ništa ne valjaju... A ja sam u svojoj sobi astezala malu jećju harmoniku i pokušavala ih zaglućiti nekakvom esmislenom pjesmom...

- Pazi, sijeno! - vrisnula sam kad smo iza oštroga zavoja pojurile na crvenu krp u koja je vijorila s traktorske prikolice. Od nagloga koćenja puknuo mi je zlatni lanćić i spuznuo niz prsa i trbuh. Pokušala sam ga napipati, ali bez uspjeha. Glorija me upitno pogledala.

- Stat ćemo ovdje naćas...

I dok smo stajale uz cestu prešao nas je onaj traktor sa sijenom. I neki pijani biciklist, kojemu je stražnji kotać krivudao kao da će otpasti. Ćovjek srednjih godina, koji je teškom mukom gurao pedale, najprije je mahnuo, onda je nešto doviknuo. Glorija je rekla da je to onaj policajac iz zastoja, a ja tako nešto nisam držala vjerojatnim. Golubić koji je sa mnom išao u prvi razred gimnazije nije pio, a mislim da je sredinom 70-ih otišao u inozemstvo. Ovaj pak ćovjek je veselo mahao. Da, mahao je i onda se neoćekivano, zajedno s biciklom, strovalio niz obronak. Glorija je prestrašeno zinula. Ode ćovjek!

- Nemojte, Glorija - uhvatila sam je za rukav. - Sve je u redu.

- Kako je u redu kad je ćovjek stradao?! - viknula je. - Zar niste vidjeli da je sletio niz obronak?!

I htjela je ustati, no uspjela sam je vratiti na mjesto.

- Previše se uživljujete - rekla sam. - Nije ono što mislite. Vidjet ćete... Koliko je kod vas sati?

- Pet i dvadeset - uzvratila je suho. No, njen zabrinut pogled je govorio retrovizoru: ode čovjek!

- Ha, ništa - uzdahnula sam. - Promocija će proteći bez nas... Nego, znadete li da je prvi automobil prošao ulicama Karlovca 1901. godine? U njemu je bio guverner Rijeke grof Szapary.

Ovo nisam od tebe očekivala, kao da je govorla dalje. Čovjek se ubio, a ti ništa. Još tvrdiš da je sve u redu. Prebacuješ se u neke druge svjetove. U bajke u kojima ljudi ostaju živi. Kao ona Greta što je biciklom promašila cestu.

- Znate li gdje se nalazimo? - upitala sam je kad mi se učinilo da se nešto udobrovoljila. - Ovo je Belaj, značajni povijesni lokalitet našega grada. Dođite, draga Glorija, pokazat ću vam tragove drevne kulture...

Izašle smo iz automobila i uputile se zemljanim putem prema vrhu brda - na trenutak mi se učinilo da nas netko prati. Rekla sam to. Ma ne, ma ne, uzvratila je Glorija, to je neki muškarac obavljao nuždu. Vidjela sam kako je pritezao remen na hlačama. Ne, usprotivila sam se. To je onaj tip s lijekom protiv pjega. Tada je ona prešla na svoj tajni jezik i naš se razgovor prekinuo. Mogla sam joj pričati o ovome Belaju, ali ona me nije htjela čuti. Rekla je: draga, burg o kojemu mi želite dati obavijesti, odavno je pretvoren u kamenolom.

Godine 1528. pod ovim e gradom odigrala najveća bitka Turcima u karlovačkome kraju. Međutim, to nije bio kraj nadiranja itoka. Godine 1590. Turci su ga oštetili, a definitivno raaranje doživio je 1834. kada ga je naputila krajiška vojka.

Brdo je okruživalo nekoliko cesta. Na jednoj od njih, uz rub, stajala je astra. Možda je bilo neozbiljno od mene što ovako ležerno šećem brdom punim pamćenja, no za sve je ipak kriv onaj zastoj na cesti Zagreb-Rijeka. Ipak, tješim se da se zbog mene nije ništa pokvarilo. Riječ je, naime, o predstavljanju knjige. Posao je vjerojatno obavio drugi recenzent. I izdavač. Ja bih ionako slovo prepustila njima. Osobito kritičaru Vavri, koji je pripremio cijelo izlaganje na temu nove hrvatske proze kao konteksta Stieglerovih spisa.

- Zanimljivo mjesto - nasmiješila se Glorija. - Nehotice sam se sjetila svog prvog ljubavnog sastanka...

I onda je pričala, pričala, dakako, na svom tajnom jeziku koji sam pomalo počela razumijevati, no još uvijek me zbunjivala sintaksa.

Umalo je luđački kriknula kad joj je prešao hrapavim jezikom po osjetljivoj dražici. Za to vrijeme on ju je svojim snažnim rukama ščepao za primamljive guzove i privukao sebi. Justina je radosno raširila butine i približila treperavu mačkicu njegovu zajapurenu licu. Justina je negdje duboko u utrobi kriknula, no Jeff nije obraćao pozornost na to, nego je i dalje vatreno lizao i razarao jezikom. Jeff je sve odlično razumio i već je krenuo usnama, tako krasnim senzualnim usnama, i jezikom niz njen drhtav trbuh, ostavljajući vlažan trag poput vrtnog puža, zatim je zaobišao meke kovrčave dlačice i spustio se na glatka i mirisava bedra.

Situacija je bila glupa, veli, jer je od djetinjstva nosila osjećaj krivice zbog prizora koji joj se slučajno ukazao na svadbi njene rođakinje. Netko iza nas je potrubio i ona je prestala pretresati prošlost.

- Ne biste se smjeli opterećivati ovakvim slikama - rekla sam. - Pokušajte ove teme usmjeriti na nešto plemenitije. Eto, ja niti jednom rječju nisam spomenula svoj zlatni lančić...

- Pa usmjerila sam se - uzvratila je. - Napisala sam priču Kuća od mrtvih osa.

- Dajte da vidim.

Nikada, na žalost, nisi znala uhvatiti onaj magični treptaj početka proljeća i tanku crtu kojom započinje božanstveni okus najfinije slastice. Tvoji snovi su svi puni uvijek istih neugoda i promašaja, smrde na trulež najgore vrste. Ali sada je, mala moja, ipak došao čas kad iz mnoštva najrazličitijih slika što se smjenjuju kao neponovljivost možeš bez straha iščeprkati najbolji sadržaj. Pronađi stoga nešto veliko i trajno, jer priliku si dobila samo jednom!

- Čekaj, lijepi mladiću! Tko si ti zapravo? Prvi put te nalazim u svome životu... Glava je tvoja kao zlato, čisto zlato, uvojci kao palmove mladice, i utisnut si u poznati pejzaž drvoreda, cestice i kamene crkve na brdu. Tvoj glas dolazi odnekud odozgo, s neba kristalnoga, tvoje nestvarno blage ruke dodiruju moju kosu i grudi, dva laneta, blizanca košutina, tvoj opojni dah lebdi oko mojih usana. O, gdje li sam to?

- Ne boj se draga. Stavljam ti čarobnu maramu na glavu i izvezeni pojas oko struka, palmove grane. Bit ćeš laponska princeza i cijeli jedan dan bit će samo tvoj. Bit ćeš, velim, laponska

princeza i...

Sjajna zvijezda što je mlako treperila na komadu napete nebeske površine svoje je utočište našla na dnu prozora kad sam naposljetku utonula u san. Pojavila se nedjelja i mir su remetili tek rijetki kamioni čije je kočenje podsjećalo na nervozno izvlačenje prepune pepeljare iz starinskoga štednjaka. S kuhinjske se strane pružao zid tišine. Tamo je prolazio park, jedna crta od stazice i skromnoga ukrasnoga grmlja, koja je na svom okrhnutom dijelu pokazivala plavozelenu površinu rijeke Mrežnice.

Sjela sam za stol i zaključila da ne idem nikuda. Kakav Zagreb, kakva Skupština društva prevodilaca! Ta zar nisam već tisuću puta iskusila posvemašnju besmislenost ovakvih skupova?

Gle, Hećimović Renata, zinula sam kasnije kroz zamućenu staklenu plohu čekaonice na željezničkoj stanici, odakle se vidjela njena ravno iščešljana plava kosa što je s jedne strane u pramenovima padala preko polovice uskoga lica a s druge je bila kratko ošišana iza tanjurastoga kuha. I Renata je, kad je ušla u zgradu, ugledala istu takvu frizuru samo tamnosmeđe boje i bez nakazno istaknutoga uha. Ja ipak imam očajno velik nos.

- Ideš na skupštinu prevodilaca? - začudila se.

Da, da, idem, pa što?! Išla bih bilo kamo, jer otkrila sam da je ovaj san izuzetan. Nije važno što pada kiša. Okrenula sam se na drugu stranu i osjetila svoj lak za kosu; mirisao je na zreli stajski gnoj. Mirisao je, fućkaš.

- Ha - pospano je rekla Renata. - Nas dvije jedine u Dugoj Resi nemamo pravo radno vrijeme. Dok se drugi gnjave u zapušanim kancelarijama i bučnim halama, nas dvije sjedimo u kafiću. Sad je rulja na poslu, a mi spavamo s kišobranima na željezničkoj stanici...

I gdje ćete, što si ono rekla, imati tu skupštinu? U prostoriji Društva ili na Gornjem gradu?

U Društvu.

Sigurno će doći televizija. Vi se volite slikati.

Oh! - došlo mi je da se nasmijem. No, smijeh u snu nije poželjan.

- Pa dobro, to se može udesiti - nastavila je sasvim ozbiljno Renata. - Ako ni zbog čega drugoga, a ono da nas naši sugrađani vide na malom ekranu. Treba ih podsjetiti koga su

otjerali iz svoje sredine... Ti si se, koliko znam, dva puta natjecala za mjesto profesora književnosti na srednjoškolskom centru, a mene su doslovce izbacili iz lokalnoga lista. Ta gamad nas za kaznu treba gledati što češće!

- Eh, Renata...

- Bez brige, reći ću dečkima da svrate. Kod mene ionako imaju kraći razgovor.

Vlak je bio neobično točan. Ušle smo na prva vrata što su nam se otvorila jednim suhim pah!, među nepušače. Odjeljak je bio prazan.

- Pogledaj, Renata - zavrnila sam nosom, svojom jezivo dugačkom surlom prema mrljavome staklu. - Biciklisti na cesti, patuljak u vrtu, probušena nogometna lopta u grmu. Detalji koje na povratku sigurno nećemo vidjeti na istome mjestu. To je ono, znaš Renata, što ja zovem neponovljivost trenutka.

Renata je skinula svijetli baloner, objesila ga na plastičnu kukicu ispod iskrivljenih rešetki prtljažnika, dok je kišobran položila na aluminijski štitnik toploga radijatora. Nekoliko sočnih kapljica palo je na moju lijevu cipelu. Vani su musavo promicali hladni betonski nadvožnjaci, nejednako razlistali šumarci i dalekovodi. Na trenutak se činilo kao da je kiša sasvim stala, jer su lokve na seoskim putovima izgubile onu karakterističnu naježenost od prskanja velikog broja kapljica, ali je ipak s vremena na vrijeme vanjsku stranu stakla razrezao mokri trag. Renata je zagnjurila u krilo torbicu tamno smeđe, resko povukla patent rrr na jednom pomoćnom pretincu i ispreplela prste s mnoštvom papirića, kao da se igra voli-ne voli. U stvari, ona je cijelim svojim bićem pobjegla među te papire, nije htjela gledati prirodu.

- Neponovljivost trenutka, Renata! - zazvala sam je.

- Ti si danas nekako posebno raspoložena - pogledala me strogo i odgurnula svoje voli-ne voli papiriće. - Vidiš, ja nisam!

- Čuj, pa i to spada u neponovljivost trenutka. Idući put ćeš ti biti izuzetno raspoložena a ja neću.

- Ma! - napokon je malo pogledala van. - Ti misliš da je meni lako!

Pogledala sam je upitno.

Stigao nam je u goste poznati pisac Orest Diomidov, čitala si valjda u jučerašnjim novinama, bila je velika najava. E, vidiš, sve vrijeme njegova boravka ovdje ja moram glumiti simpatičnu urednicu najpoznatijega domaćega SF-magazina. Ovdje je Renata smiješno preokrenula očima.

- Pa?

- Pa ne znam, ništa ne znam - slegnula je ramenima i opet se zagledala u jureći pejzaž. - Nemoj me ništa pitati!

Zagreb je stigao mokar, pun prljavih mlaka i smetova od opušaka i zgužvanih tramvajskih karata. Moglo se ići s otvorenim kišobranom a i normalno. Na nebu se napravila velika poderotina. Negdje iznutra, pod plaštom mutnih oblaka, smijuckalo se sunce. Sitne kapi kiše što su sporadično pogađale nos ili čelo vjetar je donosio iz tamnih rubova predgrađa. Sunčana rupa je bila točno iznad Trga bana Jelačića.

Mnogi ne znaju da je Hećimović Renata godinama pisala lirske pjesme i objavljivala ih u Oku i Studentskome listu. Međutim, ona o tim stihovima nije voljela razgovarati, kao da nije podnosila pretjeranu znatiželju prema tom paralelnom svijetu, nije dopuštala čak niti stručnu ocjenu svog prolivenog zvjezdanog mlijeka, ritma bijesne gradske zvukovnice i svježih rime. Renata je crvenjela, strašno crvenjela i pri samoj pomisli da je netko čita. I sad je na svome licu promijenila sve nijanse crvenoga. Mladić u trećem redu ponovio je pitanje gotovo vičući.

- Što ja mislim o zvijezdama? - zbunila se.

- Da, da, što vi mislite o zvijezdama!

Orest Diomidov, koji je za stolom sjedio do nje, također se iznenadio neuobičajeno adresiranome pitanju, ali se trudio da ne izgubi ništa od dobro pogođene ležernosti i šarma, čime je osvojio veliku naklonost prepune dvorane hotela. Renata je izbjegavala pogled u prvi red, gdje je sjedio glavni urednik Kostanjšek. On bi ovo mogao nazvati incidentom.

- Kolega, ovdje je naš gost, poznati književnik Orest Diomidov, doktor znanosti, akademik - rekla je kad se drski glas iz trećeg reda ponovno zapiknuo u nju i raspirio joj crvenilo po cijelome tijelu.

Diomidov se odsutno nasmiješio i kimnuo: prevedite mi, molim. Ništa ne razumijem. Što se događa? Renata je drhtavom rukom ispunila prazni papirić i posmucala ga po stolu.

- Aha - ispljucnuo je poznati pisac dvije-tri kapljice sline u prvi red gledališta - pa mi sve vrijeme razgovaramo samo o tome! Ili se možda varam? Ne znam što ste zapravo imali u vidu, možebiti ideološki aspekt, to jest kakvo je sovjetsko viđenje osvajanja svemira a kakvo američko. Ako ste, dakle, na to ciljali, onda vam moram reći da u najnovije vrijeme, koje se prelama kroz perestrojku i glasnost, ne postoje razmimoilaženja po tom pitanju između dviju supersila.

- Znači, glasnost je prodrila i u svemir! - dobacio je netko.

- Oh, u svemiru nema glasnosti. On je oduvijek bio carstvo tišine!

- Bilo je dosta, hvala. Upravo je prošlo osamdesetak minuta ugodnoga druženja sa cijenjenim gostom iz Sovjetskog Saveza. Naša tema je, da podsjetim, imala naslov Idemo li prema zvijezdama i ja se iskreno nadam da smo danas bogatiji za neke spoznaje...

Čekaj, vrisnula sam, pa ovo je moja priča! Ovo je priča Slike jednog dana laponske princeze! Priča koja ima sve moje: laponsku princezu, putovanje vlakom, Hećimović Renatu, gosta iz Rusije... Što je ovo?!

- Molim? - trgnula se Glorija. U njenim očima boje modroga riječnoga leptira pljusnula je radoznalost.

- Ovo je moja priča, dušo! - zamahnula sam papirima koji su se umalo razletjeli na sve strane. - Moja priča o laponskoj princezi! Razumiješ? Ti imaš nekakve a-ove i s-ove, a ja njegujem stvarnost... O, Bože, nisam niti slutila da ću to doživjeti! Da netko moju priču proglasi svojom! To je čisto ludilo!

- Kako to mislite da je Kuća od mrtvih osa vaša priča? - u čudu me pogledala Glorija.

- Pazi, pa sve znam kako ide! Evo, zažmirit ću - čvrsto sam zažmirila - i pričati dalje! Zato što sve znam!

- Samo izvolite - ustuknula je Glorija.

Publika je počela napuštati svoja mjesta i polako se vući prema izlazu. Baš kad je Renata pomislila da njoj, kao slavnoj spisateljici, sigurno nikada neće tako postavljati pitanja, odnekud se stvorio oniži čovjek tamne masne kose i obratio se zaostalim posjetiocima:

- Rijetko imamo čast da nas pohodi tako znamenit čovjek, znanstvenik i pisac, kao što je to

danas i ovdje bio slučaj. Skoro da smo nekako i otupjeli prema iznimnim vrijednostima ljudskoga duha, rekao bih genija, jer nas neprestance truju kojekakvim medijskim surogatima i smicalicama. Klanjamo se prevarantima i dajdžest laktašima a... Dobro, dobro, nemojte galamiti, sad ću biti gotov. Htio sam reći, dragi profesore Diomidov, eto, dopustite mi da vam predam ovaj skroman dar, moj znanstveni rad, u znak sjećanja na ovaj divan susret!

Čovjek je razvukao kariranu putnu torbu s potrganim patentnim zatvaračem, dohvatio knjižicu Život crva i pružio je gostu tribine.

Dok je primao dar, Diomidov je osjećao sličnu crvenu nelagodu kao i Renata za vrijeme onih pitanja. Bože moj, još i dar!

Otvorila sam oči. Onda, je l' to moja priča? Glorija je vrškom cipele šarala po razrušenome mravinjaku.

- To je sve? - upitala je nakon kraće šutnje.

- To je nastavak - rekla sam.

- Aha - tajanstveno se nasmiješila konobarica i uzela mi papire iz ruke. - Pogledajte ovo:

Otišao bih tražiti Krvavo zlato. Bacio bih pogled na udaljene vrhove Dragoon Mountainsa, koje je sunce bogato išaralo sjenama. I pogled bi mi napipao staroga Indijanca. O, dakako, traži mjesto za životnu pjesmu. Žedan je i tako jadan. Spašavam ga posljednjim gutljajem vode iz svoje čaturice.

- Jesi li čuo za svetu stijenu zlata u Dragoon Mountainsu? - pitam ga kad je malo došao k sebi.

- Da.

- Pa kako da se dokopam barem grumena toga blaga?

- Gledaj i slušaj pažljivo - veli mudri Indijanac. - Nacrtat ću ti kartu. Do stijene zlata možeš ići samo jedanput i uzeti koliko možeš ponijeti. Ne smiješ se nikad ponovno vratiti. Ja ću ti reći put, a ti moraš paziti da te ne ugledaju Apaši, jer će te ubiti i plesati oko tvojih kostiju.

Dok je Glorija čitala tekst sjetila sam se izbezumljenosti koja je jednoga kišnoga prijepodneva obuzela mogega susjeda Milana. Dogodilo se to prije nekoliko mjeseci, išla sam,

sjećam se, na tržnicu po salatu, i baš kad sam htjela skrenuti uskom asfaltnom stazom što uz Mrežnicu vodi prema središtu grada, on je u papučama i na brzinu odjeven u nekakvo radno odijelo, dotrčao do mene i počeo vikati:

- Sad mi objasni! Hajde, sad mi objasni što vidiš na ovome komadu rijeke!

- Kojem komadu rijeke? - začudila sam se. Gledali smo isti komad krajolika. Oko mene je sve taj dan bilo normalno i ja nisam nalazila nikakve tajne poruke oko sebe. Dok sam silazila stubama susjeda Magda tiho je otvorila vrata i pravila se da čisti prašinu s dovratnika. Očekivala je da je pozdravim. Potom je vrata otvorila susjeda Gordana i brzo se povukla:

- Mislila sam da je Magda...

Očekivala je da kažem kamo idem.

Kad sam išla dolje, čula sam pak kako za mene kažu:

- Ima nove cipele...

I to je sve. Situacija kao i ona jučerašnja ili lanjska. Komadić puta uz zgradu broj šesnaest nisam ogledavala, jer u toj su zgradi prije podne svi bili na poslu. Onda sam skrenula udesno i bacila pogled na komad rijeke koji je bio načičkan otočićima. Ponekad sam se pitala što je u djetinjstvu bilo privlačno na tom korijenju što se izlazilo iz vode i skupljalo oko sebe zemlju iz koje je rado nicao šaš. Zvali smo to otočićima, iako se na tako malome prostoru nije moglo niti okrenuti. No, mi smo to voljeli i tko zna što smo vidjeli u tome. Isto sam se tako pitala što je bilo tako privlačno na brzacima. Možda su ljudi, koji su nas tada dozivali s obale, koji su se vozili čamcima između muljevitih prolaza ili koji su plivali, stvarali ozračje raja. Jer, sjećam se, kad su prije nekoliko godina čistili riječno korito i izvlačili na obalu sve te otočiće i pripadajući šaš, nitko nije htio baciti svoje djetinjstvo. Odvezli su mulj, sadrene navlake, šaš i vrbe na pustopoljinu iza benzinske crpke i tamo pustili da se djetinjstvo integrira u život. Zato sam u prvi mah, kad je dotrčao Milan, htjela reći da vidim strica Rudija na čamcu, pa zloglasnoga Tihomira kako se vraća iz krađe kukuruza, onda nekakve curu i dečka, koji su se kasnije valjda i oženili, međutim, zaključila sam da nebi imalo smisla inzistirati stvarima koje su s vremenom postale moje tajne priče. Jer, ljutitome Milanu sam mogla uzvratiti protupitanjem:

- A što vi, dragi susjede, vidite kad gledate rukometnu utakmicu? Neki događaj iz rane mladosti? Sliku rata? Roditelje? San?

Eto, tako i priča koju sam upravo čitala, Kuća od mrtvih osa, za mene treba imati neke druge obrise. Čitala sam, naime, dalje:

Krenuli su ulicom koja je blještala od brojnih sunčanih očica. Diomidova su ti odrazi sunca u lokvama podsjećali na crtež Mjesečeve površine objavljen u najnovijem broju časopisa Znanie-sila, ali tim detaljem nije želio zamarati svoje domaćine. Renata se, dok su prolazili uskim pločnikom, gledala u komadićima ogledala i tamnim izlozima. Pazila je da joj ne pobjegne ljupki osmijeh.

- Ružica Lovrić - gurnuo je Kostanjšek Tihomira malo naprijed kad se pred njima, u potoku prolaznika, našla obla plavuša srednjih godina. - Sjećaš se te cure?

- Ha, cure! - nacerio se Tihomir.

- Prije dvadeset godina bila je najljepša ženska u gradu. Prava manekenka, glumica, fotomodel! Svi su bili ludi za njom. Tada sam radio u Plavom vjesniku i predložio joj da napiše ekskluzivna sjećanja na svoj dvogodišnji boravak u Londonu. Pričalo se da je tamo pozirala Davidu Baileyu, da je radila s Rolling Stonesima i što ti ga ja znam, i meni se činilo da ću tim prilogom prigrabiti slavu i za nju i za sebe. Pristala je. Napravila je nekoliko zanimljivih nastavaka a onda se pojavila neka politička budala i rekla mi da odmah prestanem s tim glupostima, jer ženska, navodno, nikad nije kročila izvan granica Hrvatske, imala je nekakvu aferu s drogom i zato ne može dobiti putovnicu. Ja najprije nisam trzao, a onda...

Iz Masarykove ulice skrenuli su u Gundulićevu i tamo potražili restoran u kojemu su rezervirali stol. Međutim, kad su ušli, ispostavilo se da nema struje i da se mogu dobiti samo hladna pića i jednostavni sendviči, pa su morali nastaviti Ilicom. Išli su odvojeno, Kostanjšek i Tihomir naprijed sa svojom pričom o prevarantici Ružici Lovrić, koja sada jeftino fotografira posjetitelje Zoološkoga vrta, a Renata i Diomidov šutke sve dalje od njih. Renatu su pomalo žuljale nove čizme i činilo joj se da im put nema kraja, kao da putuju prema nekim varljivim zvijezdama u neizmjernome svemiru. Ha, skoro se glasno nasmijala pomisli. Kostanjšeka niti taj svijet ne bi zbunio, on bi marljivo veslao svojim nateklim rukama i izvlačio kojekakve arhivske teme za svoje sugovornike Andromedu, Mizar i Algol.

- Renata - iznenada se oglasio Diomidov - jeste li ikada bili u Rusiji? Jeste li ikada bili u Moskvi?

- Ne.

- Šteta. Moskva je izuzetan grad. Ne mislim samo na ono što je opće poznato, nego na sve, baš sve. Ja živim pomalo izvan gužve, između prigradskih naselja Fenino i Ljuberci. Postoji tako jedan krasan akvedukt, posve nalik čuvenim rimskim vodovodima, ali malo ljudi zna da je riječ o ostatku ljubereckog sustava za navodnjavanje polja, podignutome u dvadesetomu stoljeću, 1915. godine...

Kostanjšek i Tihomir još su se više pružili naprijed. Tihomirova sijeda glava plutala je kao isisana tuba od šampona u tamnim valovima pješačkoga potočića.

- S kime živite, Renata? Recite mi vaš broj telefona, želio bih vam se koji put javiti. Vi niti ne slutite što ste sve pokrenuli u meni, ne znate, dakako... Oprostite, sve je to tako neočekivano, nezaustavljivo, nestvarno. Oprostite, Renata...

Renata je izvukla iz torbice posjetnicu s velikim znakom svojega SF-magazina u gornjem desnom kutu i pružila je smetenomu književniku. Sav problem sreće i nesreće ljudi leži u nečemu sitnomu, nevidljivomu, pomislila je, ali toliko snažnom da se ne može kontrolirati. Sada joj se činilo da je sasvim blizu toga čimbenika X, kako je zvala fatalnu trunčicu, treba samo preskočiti na drugu stranu i sve će doći na svoje mjesto. Gledajući Diomidova nije, međutim, bila sigurna želi li ili ne želi skakati.

To je moja priča, zaključila sam i zažmirila. U svijetu, odvojenom od agresije tijela, gdje praznina ima posebnu vremensku dubinu, mogla sam vidjeti svu raskoš svoje mašte: priču koje je je dalje tekla ovako:

Sve je zapravo nevažno, san, stvarnost, zvijezde, kiša. Laponska princeza...

Ne, neću izvlačiti sve detalje. Laponska princeza došla je na skupštinu Društva prevodilaca i uključila se u rad. Renata je pak Hećimović malo zaostala od trojice muškaraca s kojima je tražila pristojan restoran. Gledala je izloge i razmišljala o stvarima koje bi željela kupiti. Onda se okrenula i sa zaprepaštenjem utvrdila da su muškarci nestali.

- Onda, što mislite? - upitala je neočekivano Glorija. - Vrijedi li je objavljivati?

- Svakako - uzvratila sam. Jer, priča je moja, znam raspored svakog zareza, točke i upitnika, znam sve što likovi misle čak i kad to nije napisano. Jedino me zbunjuje naslov: Kuća od mrtvih osa. U mojem tekstu nema ovakve slike. Stoga sam je pitala otkud joj ova - očito - metafora.

- Pa to je slika koju junakinja slaže za putovanja vlakom kući - odgovorila je Glorija.

Otvorila sam oči i pronašla stranicu od koje počinje povratak Renate H. i Laponske princeze kući. Prva koristi autobus, druga sjedi u vlaku. Čitala sam:

Naslonila sam čelo na prljavo staklo i ponavljala s kloparanjem kotača po mreži skretnica: jesam li baš trebala lupati ono s prevođenjem snova? To je zapravo tajna, ljudi nisu svjesni koja se sve čuda kriju u posve banalnim stvarima. A i ja, pošto sam zapravo išla na Skupštinu Društva prevodilaca? Mogla sam lijepo ostati kod kuće i dovesti san do kraja, jer možda bi, da nije zazvonio onaj ludi sat, cijela konstrukcija ispala drukčije? Možda naglasak ne bi bio na laponskoj princezi nego na lijepome mladiću?

- I, tako ti veliš, čudesan svijet autobusa! - pljesnuo je kondukter Renatu dlanom po koljenu.

- Ja, vidiš, imam drukčije mišljenje...

- Svatko ima svoje gledište - rekla je Renata. - Ja bih svoju ideju mogla toliko proširiti da kažem kako je autobus zvijezda koja putuje svemirom!

- Ovaj ovdje autobus? Au, bokte! - zinuo je kondukter i potražio mamine obrve u retrovizoru. One su goropadno zalepršale. Renata se sjetno nasmiješila i odmaknula malo u stranu, kao da se boji da bi joj na snježnobijelome puloveru iz ekskluzivnoga butika mogao ostati zbrčkani otisak znaka Autotransporta s kondukterove kute. Tada joj je na pamet pao Diomidov, veliki ruski SF-autor, i zaključila je da ovo gužvanje s ograničenim kondukterom predstavlja kaznu za bijeg poslije tribine. Usput se sjetila da je jučer Diomidovu posudila samizdat Vjerni Ruslan, a on se s time ne može vratiti kući. No, srećom, na koricama su njeno ime i adresa i čovjek joj rukopis može poslati poštom.

Negdje između Draganića i Karlovca vlak se zaustavio na otvorenoj pruzi. Pomislila sam da je zatvoren ulaz, ali kad sam kasnije pogledala kroz prozor primijetila sam da u blizini nema nikakvih signala. Iznenadilo me koliko je vlak zapravo pun. Na svakom prozorčiću u nizu naginjala se po jedna glava. Neki putnici su čak izlazili van, na nasip. Drugi su pak stalno zapitkivali nervoznoga konduktera što čekamo, hoćemo li skoro krenuti, a on se otresao - znam koliko i vi. Da, to su naši željezničari, rekao je jedan umirovljeni učitelj, završe plesnu školu i misle da su pokupili svu pamet ovoga svijeta!

- Draga, ali ja ovdje ne nalazim nikakve ose... - rekla sam ponešto razočarano. Nisam, naime, željela ponovno čitati retke koje je ona potpisala svojim imenom. Bez obzira na to što su u njenome tajnopisu upućivali na moj svijet.

- Ose... Otjelovljuju moć sublimacije, preobražaja i mijene iz profanoga u sveto - rekla je

Glorija.

- Pa po čemu to?

- Kako, po čemu? - zbunila se.

- Što je umjetničko u tvome tekstu?

- A u vašemu?

- Umjetničko je sve - uzvratila sam i sjetila se kako sam prije tridesetak godina u svoj prvi dnevnik zabilježila odlazak u šumu s Margitom i Anom. Zapisala sam da smo išle po cvijeće za školu te da smo putem, u jednom zapuštenom vinogradu, kroz koji je vodila blatnjava staza, našle ceduljicu. Na papiriću je nevještom, možda staračkom rukom bio sastavljen popis stvari koje treba kupiti: kila šećera, margarin, kombine, sapun i olovka. To smo našle samo tada i nikad više. I ne postoji ama baš nikakva vjerojatnost da takav raspored stvari na takvome mjestu otkrije bilo tko na kugli zemaljskoj. Niti u svemiru.

- A Stieglerovi spisi? - upitala je iznenađeno. - O čemu govore Stieglerovi spisi?

- Pa eto, priča je locirana u 40-e godine našega stoljeća. Glavni junak je profesor povijesti medicine i literat, kojega je urednik Hrvatske enciklopedije zamolio da pogleda tekstove stanovitog doktora Stieglera iz Karlovca, čovjeka za kojega nitko nikada nije čuo. Po tekstovima se nije moglo zaključiti je li čovjek genij ili idiot, je li skriboman ili ozbiljan znanstvenik. Tek se moglo konstatirati da su bili pisani jasnim stilom, ali se mjestimice po sintaksi dalo zaključiti kako mu je materinski jezik njemački. Bili su to čudni članci. U jednome se spominjao stanoviti Max Perutz i njegovi radovi o strukturi hemoglobina. Potom su se ukratko razglabale postavke neke britanske historiografinje koja je radila na nekakvoj nepoznatoj rendgenskoj difrakciji. U članku pod naslovom Genetika cijeli završni dio govorio je o neshvatljivim rezultatima američkoga kemičara, koji tvrdi da bi se nekakva molekula, označena s tri verzalna slova, trebala sastojati od višestrukih niti u obliku *heliksa* ili spirale. U članku o luesu (sifilisu) iznijeti su vrlo točni epidemiološki podaci, ali je kao svetogrđe zvučala tvrdnja o štetnoj primjeni salvarzana i drugih sulfonamida, kojima se pretpostavljao apsolutno djelotvoran preparat čiji se naziv nije mogao pročitati. Apsolutna djelotvornost u liječenju sifilisa! Međutim, najsenzacionalnija tvrdnja nalazila se u članku o poliomijelitisu, gdje je doktor Stiegler spominjao razna razmjerno sigurna cjepiva. Nakon nekoliko uzastopnih čitanja profesor je zaključio da se doktor Stiegler nije bavio samo poviješću i sadašnjim stanjem medicine, nego i njenom budućnošću. Na drugim listovima bili su

fragmenti u kojima se opisivao pad Berlina i bijeg vođe naroda s državnom blagajnom u Austriju. U sljedećoj pošiljci bili su članci u kojima su se spominjali lijekovi protiv raznih pošasti, kao što su tuberkuloza, sifilis i šarlah, a u biografijama liječnika bile su datacije iz budućnosti – godine 1946., 1948., 1962. i druge. Profesor je odlučio pronaći Leopolda Stieglera te se uputio u Karlovac. Autor opisuje krivudave ulice Gaze iza Florijanskoga groblja. Tu negdje nalazila se obična zidana prizemnica s malo povišenim krovom, nevelikom okućnicom i ogradom od šišane zimzelene živice. Kuća je bila zapečaćena. Profesor je od susjede saznao da je Stiegler odveden prije nekoliko mjeseci i da su neki ljudi odvezli pun kamion knjiga i spisa. Ubrzo je stigla ustaška obavještajna služba i počela se raspitivati o Stiegleru. Profesor je na montiranome procesu osuđen na višegodišnju zatvorsku kaznu, ali kaznu nije izdržavao jer ga je oslobodio jedan od ustaških agenata. Ubrzo nakon toga došao je kraj rata. Ustaški agent zamolio je profesora da mu pomogne emigrirati, a on će mu za uzvrat dati Stieglerove spise, koji su zaplijenjeni u HIBZ-u. Tada se otkrilo da Stiegler nije bio Židov nego Nijemac. Pripadao je krugu inženjera koji su stvarali planove za budućnost. Njegova ideja bila je da Njemačka samo preko Golgote može odvesti narode u slobodnu budućnost. Stoga je svoje spoznaje nastojao polako infiltrirati u stvarnost. Tako je dospio u Karlovac. Profesor se potom jeepom uputio u Sloveniju, gdje je Stiegler živio. Međutim, na cilju je izgubio nadzor nad vozilom, sletio sa ceste i naletio na čovjeka koji se zatekao ispred svoje kuće. Bio je to Stiegler. Jeep je potom udario u kuću i zapalio je. Profesor je u polusvjesnome stanju dopuzao do podruma, koji je bio pun spisa. Bila je to Enciklopedija budućnosti, u kojoj su se krile odgonetke svih važnijih događaja sadašnjosti. Profesor je intuitivno posegnuo za karticom S, Stiegler Leopold. Faktografija njegovoga životnoga puta i znanstvene karijere bila je strahovito dosadna te se čak doimala izmišljenom, no ono što je intrigiralo bilo je mjesto i datum smrti: 24. travnja 1946. godine. Bio je to dan kad je profesor stigao do Stieglera. Međutim, najneobičnije bilo je to što na kartici nije bilo datuma i mjesta inženjerova rođenja. Kao da to Stiegler nije znao ili se nije moglo ispisati poznatim jezikom. Kuća je, međutim, ubrzo izgorjela do temelja i sve tajne ovoga svijeta su nestale.

No, dok sam ja tako govorila, Glorija je listala prospekt svojega automobila.

- Ne zanima vas, dakle? - upitala sam prijekorno.

- Molim?! - trgnula se i poput nestašnoga djeteta gurnula knjižicu u prečinac s dokumentima.

- Zbog vas sam Tribusonu upropastila književni susret - nastavila sam ljutito. - Možete li

zamisliti nervozu kojom je dijelio uloge u predstavljanju svojega romana? Ono što sam trebala govoriti ja – govorio je predstavnik nakladnika, ono pak što je prvotno trebao izgovoriti urednik – zapalo je kritičara. Vidite, draga, u jednome trenutku bila sam posve sigurna da ćete se javiti za riječ i objaviti nešto što će svojom prostodušnošću ushititi nazočne. A ovako je ispalo... Ma, bolje da ne govorim! – odmahнула sam rukom. U njenim nebeskim očima dočekalo me čuđenje.

– Pogledajte, komad neolitske keramike – sagnula se odjednom i pokazala mi krhotinu oslikane posude.

Bila sam bijesna. Pitala sam se nije li možda u uroti s onim čovjekom koji nosi formulu lijeka protiv sunčanih pjega? Pokušavaju li oboje upropastiti književni nastup Gorana Tribusona i onda uletjeti sa svojom Kućom od mrtvih osa? Čovjek bi, mislila sam, otopinom od limunova soka, te octene i solne kiseline na papiru izbrisao moje ime i stavio njeno: Glorija. Tada bi Glorija izvukla svoj tajnopis, priču koju je vješto ukrala iz moje posljednje zbirke Noći u bijelom satenu, i potpuno zamaglila svijet u kojemu živimo. Postala bi slavna, a ja bih nestala s lica Zemlje.

– Idemo, Glorija – rekla sam suho. – Idemo u Karlovac.

Konobarica je posve zatrpala tekst o astri. Spremila je, rekla bih, *spise*.

Vozile smo uskom cestom uz Koranu i šutke gledale ratne ožiljke na kućama.

Upropastili ste mi dan i mogla bih vas zbog toga ubiti, Glorija, razmišljala sam, ali neću, jer u torbi nosim vašu priču na tajanstvenom jeziku. Osim toga, ne smijem se vratiti kući, jer bih morala prati kante za smeće. Mogla bih vas otrovati gljivom od koje se umire tri mjeseca nakon konzumiranja, ali neću, jer, ponavljam, u torbi nosim vašu priču na tajanstvenom jeziku. Nosim sve vaše priče. Čak i opsesiju prizorom na svadbi vaše rođakinje. Bila su to vremena kad su se ljudi više družili i jednostavno više znali jedan o drugome. Sjećate se kako ste se zgrozili kad ste otvorili vrata garderobe i tamo na podu, na hrpi nabacanih zimskih kaputa ugledali Sofiju s Brunom... Sjećate se?

– Evo, pogledajte koliko je sati – podigla sam rukav na lijevoj ruci i pokazala joj sjajnu površinu sata. Prozirni plastični poklopac odražavao je umanjene dijelove mogega lica: oči, koje su bile stisnute kao u kineske lutke, nos s dvije velike tamne rupe, i usne, s kojih sam djelomice polizala ruž. Kazaljke su pokazivale 24. travnja 1998. godine.

- Pa vi ste fenomenalni! - pljesnula je moja sugovornica. - Imate sat koji pokazuje 24. travnja!

Vrijeme se sklizalo u proljetnome suncu. Asfalt glavne ulice tekao je prema Zapadu, ulijevao se u blagi zavoj i onda nastavljao put kao siva crta što ulazi u željeznički nasip. Bile smo same u kafiću. Mještani su subotnje poslijepodne provodili pred televizijskim ekranima. Igrali su Hajduk i Croatia.

- Glorija - prozborila sam plašljivo - idete mnom u Karlovac? U biblioteci je promocija romana Gorana Tribusona. Mislila sam ako...

Ovdje sam se prekinula: ne smijem to izgovoriti. Treba joj objasniti kakve sve čudovišne oblike kod mene poprima strah. U stanju sam, naime, izmisliti bezbroj priča samo da odvratim vrijeme od sebe. U stanju sam, ne biste vjerovali, proglasiti vas inženjerkom Atlantide, Glorijom i jezičnim manipulatorom, dati vam prostor u svojim starim pričama i bježati od stvarnosti kao od radioaktivnoga smeća. U stanju sam čak i gospodina koji mirno čita novine u kutu proglasiti kemičarem. Zato sam rekla da ću, ako se to još jednom dogodi, do besvijesti ponavljati formulu: nemam tremu od nastupa, nemam tremu od nastupa.

- Mislim da nemam tremu - rekla sam naposljetku.

Kad se konobarica povukla u svoj kut, primijetila sam da od susjednoga stola ustaje čovjek sa crnim brčićima. U ruci je držao papirić i krupnu novčanicu.

- Da platim...

Zatim smo svi troje izašli. Čovjek sa crnim brčićima krenuo je prema željezničkoj stanici, a nas smo dvije sjele u crvenu astru i uputile se prema Karlovcu.

- Mislim da nemam tremu - izgovorila sam za svaki slučaj. Konobarica se nasmijala: a tek moj strah od zubara! Nemjerljiv je! Automobil je ubrzo ravnomjerno rezao uznojenu asfaltnu cestu. Na trenutke su se vibracije materijala tako uskladile da je najglasnija buka dolazila od našega disanja. Unutrašnje je vrijeme popuštalo pred vanjskim. S dlana ravne ceste u nas su sve agresivnije ulazile reklame za mineralnu vodu, cipele i deodorant. Jadranka je govorila kako je izluđuje taj strah od zubara, kao da živimo u srednjemu vijeku, među čudovištima koja su izmišljena da čovjeku nanose bol. Neki glasovi su propadali, gubili se, no priča je bila jasna:

Va je reća da radim u tako finome kafiću, ljudima koji u mi poali druga obitelj. Evo, vidjeli te

onoga gopodina u baloneru, koji je čitao novine. Baš jutro puknuo mi je lančić dok am otključavala vrata i on mi ga je našao. Mnogi mi goti pomažu, pričaju mi priče ili donoe darove, ali ovaj gopodin je to učinio tako poetično da ću lučaj aigurno pamtiti cijeli život. Recitirao mi je Brodkog, nate:

*Pjeme retne ime
a upomenu umi.
To, što je kriveno u njima,
Drugdje nećeš naći.
Ovdje, od nijega čito,
Rak reže grmlje,
Gdje drhti red grana
Radot života tvoga.*

Dirljivo, ar ne?

Projurile smo tako pokraj Zorin doma, zatim ušle u krivudave uličice Gaze, prošle Florijansko groblje i zaustavile se između dvije trošne prizemnice, gdje su se vidjeli temelji nekakve kuće.

- Ovo bi bilo, prema opisu iz knjige... - moja je sugovornica pomicala prst po planu grada. - A mi smo, znači, prošle pored Direkcije šuma slunjske imovne općine, onda ljekarne Viktorin, Mustada, žandarmerijske stanice, ložione državne željeznice, vrtlarije Kopriva, tvornice popluna... Nekoć karlovačke kuće uopće nisu imale brojeve.

- Nadam se da se ne ljutite što sam vas zagnjavila - rekla sam. - Svemu je kriva prokleta trema... Da stvar bude gora, što sam dulje u tome poslu - to neobičnije doživljujem strah... vidite, naposljetku, i onaj književnik na p je očito imao problema sa živčanim sustavom. Kad se u jednome trenutku okrenula za jeepom koji je bio parkiran uz rub uske uličice - gurnula sam joj u razjapljenu torbu svoje pismo sreće.

- Pa i ja umirem od straha pred zubarom, kod kojega sam naručena u šest... Htjela sam vam prije toga pokazati jednu svoju priču, eventualno čuti vaše mišljenje...

Pružila mi je papire i ja sam izvukla zadnji list.

J... paket, pomislila je Renata i nije se osvrnula na njegove ponovljene pozive. Kad je došla do škole naglo je zaokrenula u neosvijetljeno dvorište i žurno se popela stepenicama do svog

prizemnog stana u ulazu broj jedan dugačke zgrade iz socrealističkih vremena. Svjetlo na stubištu nije palilo. Samo je okrenula ključ i uvukla se u stan. Predsoblje je mirisalo na svježestovareno pseće govno. Oh, udahnula je punim plućima, napokon se dogodilo nešto normalno, a zatim se bučno skljkala na pod. Okružilo ju je nepokretno zvjezdano nebo, prepuno svjetila svih veličina i boja, tako blago i dohvatno.

Svijet sna, što je to? Što je svijet sna? To je umjetnički oblikovani svijet stvarnosti, a stvarnost sama po sebi ne postoji. San je remek-djelo prirode. Živite svoj san, radujte se svakom trenutku kojega ste svjesni! Sanjajte.

Sjedila sam u crvenoj astri koja je na krovu imala veliku svijetleću reklamu Auto-škola. Za upravljačem je bila laponska princeza i nešto nerazgovjetno pušila. U daljini su namigivala nebrojena osvijetljena okna Duge Rese. Je li ovo kapitulacija pred izuzetnošću jedne kišne nedjelje? Princezo, da li se ja to možda bojim da mi Diomidov zabunom pozvoni na vrata? Ili, da si kupim neki auto? Kakva je astra, ha?

- Ah, čuj astra - nasmiješila se laponska princeza - što da ti kažem? Kuća od mrtvih osa! Ali prava stvar za sve laponske princeze!

Moja sugovornica je vrškom cipele zagrebla po hrpi nabacane zemlje, a onda se sagnula i pažljivo odmaknula komadiće cigle, iza kojih se pokazao rub tamnosmeđe glinene posude. Potom je odmaknula još zemlje i onda su se pokazali nekakvi novčići.

Natpisi na njima bili su nepotpuni - MARCHIO, ERDVAREVS, STEIN i slično. Jedni su imali ruku s mačem, drugi razjapljena lavlja usta, treći cvjetni uzorak...

Tada sam primijetila da je s nama i jedan mlađi čovjek. Ispod sportske kape pustio je rep od guste sijede kose, a na licu, osobito oko nosa nosio je cijelu mrežu popucalih kapilara koja me je, što sam je dulje gledala, sve više uvlačila u svijet velikih svjetskih likovnih dostignuća - Akcent Vasilija Kandinskog, Puškina Oresta Kiprenskog, Most straha Paula Kleea i spiljske slikarije iz Lascauxa. Rekla bih čak da mi je njegov lik bio poznat, vrlo poznat iz vremena kad sam dolazila u poznatu diskoteku koju su svi zvali Nula... Kad je progovorio - dvojbe više nije bilo. Zaista je bio on. Lider grupe Mrtve ose. Ovo je bila kuća u kojoj su nekad vježbali velike hitove poput Yesterday i Those Were the Days. U to vrijeme ja sam, kao što je svima dobro poznato, bila u...

Međutim, moja sugovornica počela objašnjavati da su novčići u ćupu slovenski srednjovjekovni frizatici, jer su neki ljudi u Atlantidi pričali o tajanstvenome blagu na ovome

području, što se meni svojedobno ipak činilo pretjeranim.

SATOVİ GLAZBE U GRADSKOM MUZEJU

Jedna od najbizarnijih priča koju sam čula po dolasku iz Londona bila je da u Karlovcu zapravo postoje dva gradska muzeja. Prvo sam pomislila da je netko krivo shvatio šalu mjesnoga novinara, koji je često znao pisati da je odraz muzeja u lokvi na trgu puno ljepši od stvarne zgrade, potom da je došlo do razlaza između ravnatelja i uprave, pa sad, tobože, svaka strana provodi svoju politiku, a kad mi je željezničar Kalić rekao da nisu u igri nikakve dvosmislice, nego da doista postoje dva muzeja, odlučila sam smjesta utoliti znatiželju. Dodatni povod dao mi je neki Lerotić, umirovljenik, koji je, kad je čuo da kanim svratiti u Karlovac na dan-dva, razvezao priču o tome kako u jednome od tih muzeja visi i portret njegova strica Julijana, austro-ugarskoga oficira, rad slikara Camelettija, te da se diskretno raspitam može li se ta slika otkupiti i po kojoj cijeni. Kako mu je do toga veoma stalo, voljan je ponuditi u zamjenu ili pod račun neku od slika iz svoje znamenite zbirke.

Prvoga dana boravka u rodnome gradu pred očima su mi se nizali londonski krajolici: Guinness World of Records na Piccadilly Circusu, muzej Madame Tussauds na velikome Baker Streetu te nešto dalje, na kraju Regent's Parka, London Zoo. Fascinirala me pomisao koliko u glavnome gradu Velike Britanije ima kružnih površina, okretišta i svakovrsnih vrtuljaka. U Karlovcu pak nisam imala osjećaj da se vrtim i vraćam na neke prijašnje točke – sve je teklo nekako ravno, bez zaustavljanja, bez analogija i kraja. Karlovac je bio crta. Jedino mjesto koje je nudilo iluziju vraćanja na prijeđene točke bio je trg u staroj gradskoj jezgri, na kojemu je dominirala obnovljena zgrada Gradskoga muzeja. Zato sam već sutradan, dok sam prelazila veliku asfaltnu površinu koja je nagrimala negdašnji vojni kompleks, odlučila ozbiljno pogledati muzej. No, kako to već biva u ovakvim emocionalnim situacijama, čvrstoća odluke pod neobjašnjim se okolnostima raširila na mnoge stvari bliske ovoj problematici. Prvo sam, dakako, na komadu neravnoga asfalta spazila okruglu lokvu, koja se stvorila od sinoćnjega pljuska: na drhtavoj ali bistroj površini kočoperilo se sivo pročelje sa smeđim rubovima te nekoliko nespretno nabacanih prozora i dvjema starinskim svjetiljkama postavljenim iznad ovalnih vrata. Unutrašnjost je bila kao što i priliči muzejima ovakvoga tipa: brodski pod presvučen tamnim tapisonom, drvene stube koje znakovito škripe, bijeli zidovi i neočekivano istureni radijatori ispod prozora. U prostorijama, u kojima se nekad živjelo udobnim malograđanskim životom, nalazili su se predmeti koji su govorili o životu prijašnjih vremena: golemi ključevi, puške s raskošno urešenim srebrnim dodacima, svijetloplavo postolje za sat, drvena preslica s neobičnim križnim ukrasima, sve do ilirskih

glinenih idola. Zanimalo me, dakako, što znače sve te sitnice, odnosno kakva je njihova poruka za današnje naraštaje, ali nisam imala živaca temeljitije uključiti maštu. Otišla sam ravno u posljednju prostoriju, gdje su se nalazile samo slike. Bili su to radovi kakve nikad ne bih poželjela u svome stanu. Točnije, niti u jednome od svojih stanova, jer i privremeni boravak u Londonu također podrazumijeva nekakav osjećaj doma. Nije mi dugo trebalo da nađem Lerotićev portret. Nekako mi je, zbog ružnoće, odmah upao u vidno polje. Svečana odora, prodoran pogled, kukasti nos, oružje. Oko njega uokvirene mrtve prirode, brodolomi, umorstva i vremenske nepogode, teme koje nisam mogla mirno gledati. Poslije, na izlasku, naletjela sam na kustosa koji me, dakako, odmah prepoznao, ali se i ispričao što mi nije mogao posvetiti odgovarajuću pozornost, jer su, eto, baš danas došli gosti iz talijanskoga gradića Muggije, koji su za vrijeme posljednjega rata dopremili značajnu pomoć u hrani. Meni, dakako, nije trebao vodič po muzeju, jer zamalo svi izlošci dio su tzv. stalnoga postava koji sam znala još iz gimnazijskih dana, jedino sam, eto, bila znatiželjna može li se i po kojoj cijeni kupiti portret časnika Julijana Lerotića. Kustos me malo u čudu pogledao, a onda je sjurio niza stube ispričavajući se da je tek na časak napustio goste sa svečanoga ručka i da se mora vratiti, ali to ne znači da sutra ili neki drugi dan ne bismo mogli popričati o Camelettijevoj slici. Osim toga, dodao je, o tom radu nikada nitko nije ozbiljno razgovarao, tako da bi možda bilo najbolje da svratim za dva dana, kad će nešto više znati o slici i autoru. U tom času bila bih najradije odustala od svega, jer u Karlovac sam ionako svratila iz posve privatnih razloga: došla sam se dogovoriti s majstorom oko uređenja obiteljske grobnice na Dubovcu. Htjela sam, sasvim usput, vidjeti i koliko se grad promijenio od mogega odlaska, koliko je ljudi ostalo od znamenitoga četvrtoga be rakovačke gimnazije i, naposljetku, možda intenzivirati rad na scenariju o životu rusko-američkoga književnika Vladimira Nabokova. Producent Alexis Landsbergis čak je ponudio da troškove putovanja u Karlovac tretira kao službene, jer, tobože, Nabokov je kao dijete boravio u Opatiji i možda se ta činjenica može rasvijetliti i iz nekog drugog kutka Hrvatske. Možda biste mogli, govorio je, u scenarij unijeti epizodu kratkoga zadržavanja u Karlovcu, na tamošnjemu željezničkome kolodvoru. Možda bih i mogla, razmišljala sam, ali što će onda Lerotić? Lerotićeva jedina veza s Karlovcem bila je u tome što je kao student vlakom putovao nedjeljom u Karlovac, gdje mu je sestra dvije godine radila u gradskome kazalištu. Nikakvih bočnih priča nije bilo, jer, koliko znam, cijela obitelj, zajedno sa sestrom glumicom, krajem 60-ih odselila je u Englesku. Definitivno, što se kaže.

Sutradan sam imala sreću da uspješno obavim posao s uređenjem obiteljske grobnice, tako da su se dani mogega boravka savršeno poklopili s planom. To jest, Nabokova u Karlovcu primila sam kao šalu. Ako ćemo jednom pisati scenarij za nekakvu šašavu novogodišnju

emisiju, rekla sam samoj sebi, tada ćemo takvu mogućnost vrlo rado uključiti u igru. Štoviše, bit će zabavno vidjeti kako će to primiti mjesna javnost. Oko podne svratila sam ponovno u muzej i potražila simpatičnoga kustosa. Julijan Lerotić, rekla sam, zanima me Julijan Lerotić, koliko košta i kako ga mogu iznijeti iz zemlje. Sad mi se već pomalo i žuri. Mladić rijetke smeđe kose nije mijenjao ozbiljan izraz lica.

- Rekli ste Cameletti - nalaktio se na stol pun izrezuckanih dijapozitiva. - Moram priznati da ovoga autora nisam pronašao niti u jednoj inventarnoj knjizi... No, dobro, možda su prepisivači napravili pogrešku i ispisali neko nepostojeće ime, ali možemo zajedno pogledati rad. Prelistao sam i Likovnu enciklopediju. Tamo se spominje Canaletto, ali to očito nije to. Canaletto je, osim toga, nadimak, a ne ime.

- Evo našega junaka - uprla sam prstom u sliku.

Stvarno, zastao je kustos. Cameletti postoji. Štoviše, sliku toga majstora gledam svaki dan i očito sam je cijelo vrijeme vodio pod nekom tajnom šifrom ili na nekome drugome mjestu. Tko zna na što me asocirala, kakve je osjećaje poticala i u što me uvodila. Jer, slike su paralelni svjetovi i čovjek ponekad nesvjesno korača neslućenim krajolicima. Dok je noktom doticao sjajno dugme uniforme, u prostoriju je, poput vjetra uletjelo dvadesetak mladih ljudi, koji su bučno raspravljali o nekoj posve desetoj stvari.

- Ispričavam se - slegnuo je ramenima kustos.

- Takva sam bila i ja - nasmiješila sam se. - U njihovim sam godinama vidjela sasvim desete stvari u ponuđenim izlošcima. Autoportret Huga Lukšića prizivao mi je u sjećanje jednoga pijanca koji je pilarima dodavao drva, Suncokreti Franje Korena vraćali su me na satove likovnoga odgoja u osmome razredu osnovne škole i nespretne pokušaje izražavanja linorezom. Karlovački krovovi Zlatka Šulentića odnosili su me na izlivanje Save u zagrebačkim prigradskim naseljima početkom 60-ih. A Majka izlaže Mojsija u rijeku Nil Vjekoslava Karasa asocirala me na prvi susret s kazalištem i gorku spoznaju da ništa od onoga što se nudi čovjekovim osjetilima nije istina.

Zapravo, htjela sam nastaviti, Autoportret Huga Lukšića oduvijek mi se vezivao za Brahmovu glazbu, Korenovi Suncokreti za Igora Stravinskog, Karlovački krovovi Zlatka Šulentića za Griega, a Karasova Majka izlaže Mojsija u rijeku Nil za Bacha. No, tada je iz dubine prostora odjeknuo prasak krhotine i kustos je potrčao za đacima. Vaza! Netko je razbio vazuu... No, sjetila sam se da jučer nisam primijetila nikakvu vazuu među eksponatima.

Štoviše, nikakve posude nisu bile ponuđene oku posjetitelja. To me zbunilo. Međutim, istodobno mi je godio odlazak kustosa i zato sam sama sebi obećala da neću istraživati što se razbilo. Mogao se srušiti i kristalni dvorac, zaista me nije bilo briga. Željela sam što prije izaći iz ove čudne zgrade i prebaciti se na jednostavne životne sadržaje. Nazvat ću Sofiju Kassel, odlučila sam, i zamoliti je da me svojim automobilom odveze u Barilović, gdje je nedavno otkriveno značajno nalazište rimske kulture. Njoj će to biti izvrsna prilika da se malo odmori od svakodnevnih obveza u mjesnome listu i usput potuži na sve osobe koji je ugnjetavaju. Izašla sam van, na asfaltirano parkiralište i zamalo sam zagazila u lokvu, u nebo koje se u njoj tako nestvarno odražavalo. Tu sam zastala i nasmijala se: koliko simboličke u ovoj metafori! Beskraj koji se kreće i golema zgrada muzeja stisnuta u točku iz koje vire neuredno nabacani prozori. Reklo bi se da je zgrada citat na velikome platnu života. Ili tajanstveni znak na mapi, recimo, Londona, kao kapljica tiskarske boje koja se greškom tiskarskoga stroja našla na praznome prostoru. To me odmah povuklo natrag. Povici đaka potonuli su negdje duboko i da izbjegnem mogući susret skrenula sam desno. I prije sam vidjela da se može ili nekakvim hodnikom, no bila sam sigurna da su tu kancelarije i možda sobica domara. Međutim, na prozoru s lijeve strane hodnika, koji gleda u popločano dvorište, bio je zalijepljen papirić s nevješto ispisanim: Trst 1882. Ušla sam u prvu prostoriju. Tamo su sa zidova, ispod prašnjavoga stakla, gledali bakropisi, crteži tušem, akvareli. Na prvoj slici, bakropisu u smeđim tonovima, vidi se Trst s kraja 70-ih godina XIX. stoljeća: pogled s brda na zaljev načičkan niskim kućicama i nekoliko ribarskih brodica u luci. Zatim slijede crteži drvenih paviljona, koji su stajali na mjestu današnje željezničke postaje Campo Marzio. Nacrt za paviljon Kraljevstva Hrvatske i Slavonije izradio je Hermann Bolle. Bili su tu neki od izlagača – namještaj braće Chevallier iz Fužina, fotografije Ilarija Carposija, koji je imao atelier pokraj riječkoga Teatra Fenice, tiskar Gavro Grunhut (izdavač Hrvatske vile) sa Sušaka, inače učenik Abela Lukšića... Trst, zastala sam načas. Za mene je to bio grad prvoga inozemstva. Sjećam se sunčanih dana 1972. godine kad sam išla na koncert grupe Pink Floyd u Pompeje, auto-stopom dakako, s Goranom. Preko Trsta i Venecije. Danas je Trst za mene jedan od talijanskih sveučilišnih gradova, koji posjećujem iz posve drukčijih razloga. Negdje na polovici sobe okrenula sam se i uputila van. Međutim, na hodniku sam zamalo naletjela na onoga kustosa, za kojega sam još uvijek mislila da više na nestašne učenike. Čovjek se pristojno ispričao zbog smetenosti i onda me upitao sviđa li mi se postav. Zapravo, htio je reći da se čudi što sam još uvijek ovdje, jer smo se već jednom rastali. Sad kao da je sumnjao da nešto radim iza njegovih leđa. Stajao je i čekao da odem. I ja sam izašla iz zgrade, uvjerena da sam samo nekom greškom po drugi put dospjela unutra, odnosno, da sam ušla u neku drugu zgradu Gradskoga muzeja. Na teren u kojemu nisam bila

poželjna. Zato sam, napuštajući to područje, zaobišla trg s lokvom i nekim rimskim ostacima i zaokrenula prema središtu grada. Ovo rimsko kamenje počelo je djelovati kao ironija, kao preobučeni Pompeji. U središtu pak grada uvijek je bilo prizora koji ne privlače pozornost putnika – od oštećenih pročelja starih građanskih kuća do malih prosjaka koji su s nekim naivnim ceduljama prilazili ljudima i molili novac, prizora koji me nisu uvlačili u beskrajne lance asocijacija. Osim toga, popodne je tako pao tlak zraka da sam morala nekoliko sati odspavati i distancirati se od svih mogućih atrakcija. U snu sam vidjela našu bivšu vikendicu, bistru rijeku i goste obližnjega motela, koji su bili vrlo zadovoljni jelom i pićem. Prevedeno na jezik normalnih ljudi to je značilo da navečer treba samo spremati stvari i ujutro poletno otputovati za London, među svoje krugove, asocijacije, boje. Međutim, nisam to mogla. Boljela me glava, bila sam umorna. U ušima mi je zujala nekakva neuhvatljiva glazba, nalik odjecima odjeka znamenitoga Big Bena. Odlučila sam stoga nazvati Landsbergisa i zamoliti ga da mi dade još tri plaćena dana. Pokušala sam se javiti i djevojci koja je čuvala mačka u mom stanu, no veza je neprestano bila zauzeta. Annie je veslala Internetom, znam. Čitala je horoskope, tražila prijatelje za dopisivanje i maštala o nagradama koje su se nudile u izlogu mreže Yahoo. U početku me čak malo i smetala ta njena nedruštvenost, ta strastvena uronjenost u virtualnu stvarnost računala. Govorila sam joj da bi trebala više izlaziti, naći si kakvoga dobroga dečka i možda završiti fakultet, no ona se još više povlačila u svijet samo njoj znanih simbola i tako sam morala odustati od zadiranja u njenu privatnost. Uostalom, uvjerala sam se da je njen način života idealan za mene i čak sam odlučila povećati joj nadnicu. Lerotića pak nisam niti trebala zvati, jer je gluh. Sin i kći su mu u Škotskoj. Onda sam čak mislila Annie obavijestiti telegramom da dolazim tek za tri dana a ne sutra, ali sam odustala, jer se nismo dogovorile da dođe po mene na Heathrow. Njoj je svejedno kad ću osvanuti. Kasno noću uspjela sam dobiti Landsbergisovu ženu, koja je rekla da je Alex morao hitno otputovati u Estoniju, te da vjerojatno neće dolaziti sljedećih dana, što mi izravno omogućuje produljenje boravka u voljenome gradu. Žena nije objašnjavala pošto je Alexis neplanirano otputovao u Estoniju, no moglo se naslutiti da su u pitanju neki problemi sa starim roditeljima. Međutim, dok sam ovako mahnito nastojala dohvatiti svoje londonske točke, volja za ostankom u Karlovcu počela mi je slabiti, a pomisao da bih morala još jednom svratiti u muzej – po sliku za Lerotića – jednostavno me užasavala. Nipošto! Radije ću skočiti u onu lokvu ispred zgrade i nestati u dubini uspomena iz 60-ih i 70-ih godina. Jer, čemu ta mučenja? Čemu slike? Čemu glazba?

U jutro sam si predbacivala osjetljivost: zašto se tako ponašam prema svijetu oko sebe? Naposljetku, i prema sebi. Zašto? Što će onaj jadni kustos misliti o meni? Za njega sam

možda idol, nešto o čemu sanjari dok čita moje ime na objavnim špicama BBC-a. Sigurno me vidi vezanu za sve bitne događaje našega vremena, za sve važnije ljude i sve veće prostore, što je, naposljetku, velikim dijelom i istina. Možda bi stoga bilo najbolje da mu predložim kakav nezaboravan izlet? Recimo, da ga odvedem na Plitvička jezera ili u donje, nepristupačne tokove Mrežnice pa da cijelu epizodu sa slikom lijepo zaboravimo. Kao nikada ništa nismo niti spominjali. Lerotiću bih mogla reći da je njegov slavni predak grubi falsifikat.

Iz ovakvih me razmišljanja, sasvim neočekivano, trgnula zaglušujuća glazba s razglasa. Nekada davno sa sličnom su bukom dolazili Slovenci u istarski gradić gdje sam provodila ljeto. Bio je to kombi sa svježom morskom ribom, koja se prodavala po pristupačnoj cijeni. Sada se nudio krumpir, zelje, cikla, luk. Izašla sam pred kuću. Glazba s razglasa odvukla me najprije lijevo, potom ravno, a onda sam se pitala mogu li ovako sportski odjevena, u plavoj trenirki, šetati gradom kojemu u prijedpodnevnim satima ton daju uredno obučeni državni činovnici? I kosa mi je neuredno stršala na sve strane. Ipak, krenula sam za glazbom i našla se na trgu s konzerviranim rimskim razvalinama. Na asfaltu je bila lokva u kojoj se kupalo vedro nebo. Zastala sam, premda sam si davno obećala da neću tražiti simboliku u lokvi kakvih je, uostalom, pun London. Međutim, kad sam se htjela vratiti natrag, vidjela sam da mi se preko trga, najprije kao točkica a potom u sve prepoznatljivijim formama (naposljetku sam uočila i natpis Bag na torbi) približava Sofija Kassel, koju sam jučer htjela zamoliti da me svojim automobilom odveze u Barilović, gdje je nedavno otkriveno značajno nalazište rimske kulture. Nisam je, dakako, nazvala, nisam je uopće obavijestila da sam odlučila čak produljiti boravak u rodnome gradu, jer jako me zbunila svojim izgledom, gestama i općenito reakcijom: jučer smo sjedile za različitim stolovima u Gradskoj kavani i, dok sam pijuckala svoj omiljeni cinzano, čula sam kako poznati glas govori:

- Ona piše. Piše ono što ljudi govore. I njeno ime pliva na ekranu...

Potom je prasnulo ono: o, pa to si ti, a ovo si ti, da to sam ja, pa baš dobro da si to ti, znaš, a ja... i onda je ona započela priču kako je po cijeli dan sama kod kuće i molila me da dođem k njoj. Kamo da dođem? - pitala sam se. U praznu torbu bag? U neko davno zaboravljeno vrijeme? U glazbu koju nitko ne razumije? Ili u priču o susjedima koji je živeiraju jer mačkama bacaju kosti u dvorište. To je bio naš susret nakon toliko godina neviđanja. A sada je bilo odveć kasno za bijeg. Sofija je bila tako blizu da me je sigurno vidjela. Štoviše, mogla je i čuti kako dišem. I zato sam prvo mislima, a onda i svime ostalime zaronila u lokvu gdje je bio muzej i potrčala za glazbom koju dotad nisam slušala. Išla sam hodnikom ravno, ali ne

putem kojim sam jučer prolazila, jer nisam željela ponovno sresti kustosa. Valjda ima više ovakvih tajnih prolaza, zaključila sam, kad svaki put naletim na nešto novo. Ili pak ne želim prihvatiti da ta zgrada nosi i druge sadržaje osim onih koje sam znala iz davnih dana. Dakle, sad sam naletjela na natpis Ruski umjetnici u dijaspori. Prvo se pokazalo ulje Valentine Vasiljeve (1904.-1990.) Portret kneza Daniila iz 1939. godine. U prvome planu bio je golemi orden na grudima, pogled prodornih sivih očiju, krznjeni ovratnik. Dominira zlatno-žuta boja prsluka. Od umjetnika Vsevoloda Guljeviča je izbezumljeni Borac, VI-VII. stoljeće, akvarel, muškarac s razvijenim listovima, kakve imaju baletani Aleksandrijskoga kazališta. U desnoj ruci ratnik nosi pračku, za pojasom nož, a lijeva ruka skrivena je iza okrugloga štita, koji je ukrašen sa četiri slova S. Ratnik ima bijelu tuniku i smeđi plašt. Dalje su izlagali Nikolaj Krasnov, Afanasij Šeloumov i neki drugi. Međutim, mene to nije zanimalo. Pitala sam se zašto se gubim među stvarima koje nemaju nikakve veze s mojim životom. Mogla bih, u najboljem slučaju, pričati nekom zanesenom slavistu s Londonskoga sveučilišta o slikama koje prikazuju fascinaciju prošlim. Zato sam se odlučila vratiti natrag – prvo hodnikom ravno, pa stubama dolje i naposljetku van, na ulicu, gdje je lokva. Činilo mi se da samo trebam uhvatiti glazbu i da ću tako izaći na pravi put. Kao kad sam slijedila slovenski kombi s ribama u slikovitome istarskome gradiću. Isprva su se čuli samo teški instrumenti – bubnjevi, trube i kontrabas. Potom su se probili i manji glasovi flaute, orgulja i gitare. I onda ostali, stvorivši tako veoma gusto akustičko tkanje, koje je vuklo za sobom. Činilo mi se da sve ide za skladom zvukova, ulice, kuće, automobili, drvoredi, oblaci. Čak i vrijeme, premda tu kategoriju postojanja još nisam mogla dočarati u materijalnome obliku. I gle, na početku parka, tamo gdje su bili grmovi egzotičnoga bilja, stajala je Sofija. Sad više nisam mogla zaustaviti susret. Mogla sam se tek uvjeriti da pripada nekom drugom trenutku i da će otići kao što je i došla. Bila je mršava, duge plave kose koja je nosila nijansu izbledjele slame. Nenašminkana. Zapanjilo me što je nosila smeđe trapez-hlače i zelenu vesticu kratkih rukava, što je odavno nestalo s naših ulica. Tek tu i tamo, u nekim nostalgičnim emisijama BBC-a, tamnolute pjevačice su oblačile takvu odjeću, i to samo kao oblik prosvjeda protiv aktualnih modnih trendova.

- Požuri - kuckala je nervozno prstom po satu na ruci. - Čekam te više od pola sata...

I onda je rekla kako su joj cijelo vrijeme prilazili nekakvi tipovi i pozivali je na piće u obližnju Gradsku kavanu, ali ona ih je redom odbila bojeći se da nam ne propadne plan. Kakav plan? -začudila sam se. Nisam mogla zamisliti da netko u plavoj trenirki, a mislim da sam baš to imala na sebi, i s neurednom kosom može imati plan. Mogla sam jedino požuriti kući i obući nešto pristojnije, damskije. I onda reći da planiram povratak u London. U ruci, osim toga,

nisam imala ništa do paketića papirnatih rupčića, koji mi, srećom, nisu trebali. Međutim, Sofija je pričala kako je upoznala Filipa: usred noći zazvonio je telefon i jedan teški muški glas rekao je da smjesta dođe kod crkve, inače će dignuti u zrak cijelu ulicu. Zatim je demonstrativno spustio slušalicu. Ta odrješitost, nedorečenost i istodobno krhkost potaknuli su u njoj znatiželju, ali i žeđ za pustolovinama, te je smjesta odjurila do crkve. Glas mu je bio neobičan, rekla je, nije sličio niti jednome poznatome, a ono što je najviše privlačilo, bilo je – kod crkve, odmah, inače cijela ulica leti u zrak. Nije znala nikoga tko bi joj mogao uputiti tako maštovitu prijetnju. Zanimalo ju je kako izgleda taj neobičan tip: je li to neki primitivac srednjih godina, koji vodi dvostruki život, neki narkoman kojemu je ponestalo tableta, ili netko koga još nije uspjela strpati u odgovarajući pretinac. I tako je došla pred crkvu i zatekla dugokosoga glazbenika... Ukratko, ispostavilo se da je u pitanju greška, on je iz lokala gdje je te večeri svirao, zvao sestru s kojom je inače nastupao u duetu, a sestra se spetljala s nekim crncem i tako... morao je biti odrješit. Htio je sestru odvesti kući, u Vinkovce, jer više nije mogao trpjeti to što radi. Crnac je bio košarkaš, igrao je za Željezničar, cure su se lijepile za njega i on za njih. Čini se da je glazbenik trebao s nekim razgovarati. I tako smo se spleli, rekla je Sofija. Evo, sad idemo na koncert Led Zeppelina u Firencu, bit će na otvorenome. Učinilo mi se da nisam dobro razumjela što govori. Kakav Led Zeppelin? Kakva Firenca? U susret su nam išle grupe školaraca, neki su bili pripiti i pjevali su zabranjenu pjesmu Ustani bane. Bilo mi je neobično i što su ulice bile slabo prometne. Pitala sam Sofiju je li to možda zbog neke povijesne nogometne utakmice. Ona se nasmijala. Potom smo prošle kroz dvorište u kojemu se sušilo dosta rublja, netko je pred drvarnicom cijepao drva, a u jednome trenutku čak sam vidjela i svoj bivši bicikl, tamnoplavi pony slovenske proizvodnje. Izašle smo točno pred autobusnu stanicu: glavni gradski trg bio je pun ljudi. Zapanjilo me što su gradski autobusi bili crveni, kao u vrijeme moje rane mladosti, ali nisam ništa pitala, jer primijetila sam da se mnogim stvarima vraća negdašnji izgled. Uostalom, dobar dokaz općemu povratku zlatnim šezdesetima našla sam u nedavnome otvaranju cijeloga lanca trgovina starim automobilima u mojoj četvrti: neki ljudi Amerikanac prodaje stare hube, žabe, spačeke i mini morrise, obnovljene i čak pozlaćene, za cijene od kojih se prosječnomu čovjeku zavrti u glavi. Kupaca, međutim, ima toliko da čovjek ne može zadovoljiti potražnju. Ovdje pak, u Karlovcu, netko je prodavao pozlaćenu prošlost u nevjerojatno velikim količinama...

Što je? – lagano me gurnula laktom Sofija. Zalijepila si se pogledom za ovaj sivi krajolik kao da zauvijek odlazimo iz rodnoga grada. Čovjek nikada ne odlazi iz rodnoga grada, htjela sam odgovoriti, ali ona je već bila na drugoj temi. Pred nama je iskrsnula neugledna drvena kućica u kojoj je bio javni zahod i prodavaonica mjesečnih autobusnih karata. Da, još je bio i

kiosk s novinama, jedino mjesto u gradu gdje su se mogle kupiti strane ilustrirane revije. Tamo je stajala moja mama u kostimu koji joj je kupio tata kad je prvi put s općinarima putovao u Trst. Šezdeset pete godine. Bila mi je okrenuta leđima, no jasno sam čula što je pričala svojoj znanici Reziki kako njeno poduzeće ne može napredovati samo zato što ga vodi *nepismen* čovjek. Nekakvi Marušić, direktor Graditelja, ima završena tek četiri razreda osnovne škole i po cijele dane čita novine. Jedino što zna jest koliko bodova imaju Dinamo, Hajduk i Olimpija, tko je zabio gol, tko je dobio crveni karton, tko je isključen iz igre, koliko je gledalaca bilo na kojoj utakmici i tako dalje. Volio je i dobro jesti, pa se angažirao za svoje poduzeće jedino kad je trebalo ići na ručak s poslovnim partnerima. Rezika je, dakako, sažalno preokretala očima i s vremena na vrijeme ciktala jezikom. Zgražala se, tobože, pred nepravdom, a zapravo se negdje duboko u sebi smijala. Nisam htjela prekidati tu maminu strast, jer su joj prijateljice poput Rezike bile jedini ventil za otpuštanje negativnih emocija. Tata nije razumio mamin osjećaj poniženja, njenu želju za samopotvrđivanjem. On je bio političar, činovnik koji je uredno provodio ono što je vrh odredio i nije mogao shvatiti da netko ima kreativne porive, da želi stvari učiniti ljepšima i korisnijima. Govorio joj je da će biti bolje, još samo da se svijest ljudi kanalizira u pravome smjeru, da shvate svoje mogućnosti i ograničenja. A ona nije mogla zamisliti da bi Lojzek, njen direktor, tek tako rekao: eto, ja sam neobrazovan, ne mogu obavljati ovaj odgovoran posao, daj ti, Ana, postani direktor, a ja ću, recimo, prodavati karte na stadionu. No, ja nisam niti htjela da me mama vidi sa Sofijom. Odmah bi dreknula: nikakav koncert, nikakav auto-stop, pa vi ne znate kakve se sve strahote događaju u svijetu, zar ne biste mogle popodne u kino, evo, čula sam da igra Lolita, pa to je jako zanimljivo za mlade... U jednome trenutku rekla sam Sofiji da želim ići obalom Kupe, po asfaltiranoj stazici, jer tamo moja simpatija izvodi psa. A tko ti je simpatija? – pitala je Sofija, znajući da sam nekoliko puta pobjegla sa sastanka bojeći se da će se dogoditi neke nepojmljive stvari. Nisam ništa odgovorila, a ona je vjerojatno pomislila da će se to već otkriti – ako čovjek uistinu postoji. Da će negdje izviriti. Međutim, nitko nije izvirivao, nego naprotiv, ljudi su nestajali. Ja sam živjela u snovima, u halucinacijama i fantazijama, voljela sam princa Valianta, Walker Brothers i Paula Newmana. Nisam vidjela ništa i nisam vidjela nikoga izvan svoje mašte. Pa čak je i Sofija ponekad u šali govorila da i nju tretiram kao neko biće iz bajke, možda čarobnicu koja u posljednji tren preokreće stvari na pravu stranu. Ah, da je tako, pomislila sam, već bih te zamolila da mojoj mami osiguraš pravo mjesto u poduzeću. Sofija se nasmijala, kao da je slutila što mi se mota po glavi, i povukla me za rukav da je slijedim još brže, još puno brže. Ona očito nije imala smisla za detalje, tako da su moja zapažanja o zgradama, automobilima, novinama, vrtovima, rijekama i mostovima najčešće ostajala bez odgovora. Međutim, kad smo izašle na pustaru iza trafo-

stanice, odjednom je zaostala i drhtavim mi glasom objasnila da ne možemo dalje ovim putem. Zašto? – začudila sam se. Pa stazica uz prugu je dobro utapkana, rekla sam, nema ni trunke blata, izgleda kao da je asfaltirana. Čak i bolje. Neka. Ne možemo dalje. Ali zašto? U daljini, iza uredno posloženih gradskih vrtova, bili su konji i kola, golema žena obješenih grudi kosila je travu, a muškarac slabašne tjelesne građe zamišljeno je pušio i pljuckao u živicu. I više ništa neobično nije dolazilo do nas. Da, bio je i neki čovjek, nosio je motiku na ramenu, očito se vraćao iz vrta. E pa upravo u tome i jest stvar, rekla je Sofija. Taj čovjek s motikom je Gašparović, predavao mi je povijest u trećem razredu. Ah da, sjetila sam se poznatoga slučaja kad nikako nije uspijevala izvući pozitivnu ocjenu iz tog smiješnog predmeta. Onda mu je jednoga poslijepodneva, dok su žena i djeca bili u cirkusu Orfei, koji je nakratko gostovao u gradu, pozvonila na vrata i tobože zatražila neku knjigu iz koje bi naposljetku naučila ono što treba i tako ispravila lošu ocjenu iz povijesti, možda jedinu tako lošu ocjenu u cijeloj gimnaziji. No, meni je ova priča ležala nekako u magli, nisam je uspjela kristalizirati, nisam mogla spojiti pozadinu – tko, kome, što, kako, zašto. Je li ona ostavila kap parfema u postelji ili je on nešto nesmotreno ostavio... Ne, ne znam kako je sve to završilo. Sofija je, međutim, bila sva u tome, kao da je još uvijek u gimnaziji, kao da su još uvijek važne te proklete ocjene iz društvenih predmeta! Ionako neće položiti razredbeni ispit na pravu, pomislila sam, i neće postati odvjetnica. No dobro, rekla sam, nećemo proći pokraj Gašparovića, nije baš ugodno čovjeku gledati u oči nakon svega što se dogodilo. Prešle smo preko željezničkoga nasipa na drugu stranu, opet na nekakvu stazicu što je vijugala u gustoj travi. Neko smo vrijeme šutjele, a onda je Sofija počela pričati kako se dugo nije mogla odlučiti što će studirati, ali joj je na kraju netko preporučio političke znanosti. Nije bogzna što, ali ipak čovjeku pruža nekakvu sigurnost. Ovaj novi studij žurnalistike kao stvoren je za nju, jer voli putovati, upoznavati nove ljude, tražiti svakojake izazove. I onda je rekla kako ih samo dvoje iz Karlovca studira za novinara, što je čini neobično ponosnom. Pola razreda upisalo je ekonomiju, pola pak medicinu. Tko je drugi budući novinar? – htjela sam je pitati, no ona je odjednom predložila da svratimo u obližnju gostionicu i malo se okrijepimo. Pristala sam bez riječi, iako mi se činilo da ovo baš nije najzgodnije mjesto za dvije dame. Ovdje su, koliko znam iz pričanja, svraćali šverceri satova i tranzistora, preprodavači povrća i šibicari iz međunarodnih vlakova. Dobacivat će nam svakakve prostote, pazi, htjela sam joj reći, no ona se već zaplela u neku prepirku s mladićem koji je izjurio iz bijeloga ford taunusa. Iza gostionice su dva muškarca u plavim kombinezonima pilila drva pa se nije čulo o čemu njih dvoje pričaju. Na kraju je ljutiti mladić opalio pljusku Sofiji i uz snažno cviljenje guma udaljio se u nepoznatome pravcu. Znaš, rekla sam kad je došla bliže, čini se da idemo krivo. Put će nas odvesti na Plitvička jezera odnosno u Zadar. Pa mi ne idemo u Zadar, zar

ne? Sofija se lagano zacrvenjela i pružila mi novčanicu od deset dinara, na kojoj je u smeđoj boji bio otisnut metalski radnik iz Zenice, za kojega je pisalo u novinama da se propio. Na fotografiji u novinama bio je napuhnut, s izrazom očaja. Bio je bolestan. Evo ti, rekla je, pa ti smisli nešto za taj novac. Meni je jednostavno stao mozak. Uzela sam očajnoga radnika i strpala ga u džep. To je premalo, rekla sam. Puno premalo. Daj još. Nemam više. Kako nemaš? Pa nemam, pravo na alimentaciju izgubila sam prošle godine, a mama je jučer jedva uspjela skupiti novac za struju i vodu. A gdje je novac koji ste dobili od prodaje one slike? Koje slike? – začudila se. Pa one, znaš koje, rekla sam, one iz muzeja. Tvoj djed se, prilikom odlaska u mirovinu, na neobjašnjiv način dočepao Camelettijeva ulja, portreta nepoznatoga časnika, što je kunsthistorija smatrala nepodobnim. Znam da ste sliku ovih dana prodali Talijanima koji s hladnjačom kruže po našem području i otkupljuju gljive. Nemam ja s time ništa, suho je odvratila Sofija. I onda je bez riječi izvukla još dvije smeđe novčanice s očajnim radnikom. Eto, i nikome ništa, razmišljala sam u sebi. Slike više nema u muzeju, novac je potrošen i nitko ništa ne pita. Jedino se pojavljuje očaj, koji prosipa nesretni metalski radnik iz Zenice. Ali ona je zato u Karlovačkome tjedniku podigla veliku prašinu kad su direktor i tajnica Narodnog sveučilišta otišli na filmski festival u Pulu. Pa nisu oni filmski radnici, redatelji i glumci, pisala je masnim slovima, što će im program namijenjen isključivo profesionalnim djelatnicima? Sveučilišta filmove dobivaju od distributera, službenici se ne petljaju u vrednovanje ostvarenja. Za mene je pak bilo normalno da ti skromni ljudi idu na festival, i to ne samo na filmski, nego i na ostale smotre umjetničkoga stvaralaštva. Oni bi trebali kreirati umjetničku ponudu, sasvim drukčije osmišljavati kulturu naše sredine, a ne nekritički prihvaćati gotove proizvode. Da sam ja dobila njezino mjesto u novinama – sigurno je da bi članak drukčije zvučao. No, za mene se nije zauzimao moćni Nikolić, predsjednik gradske boračke organizacije. Za nju jest. Zato što je godinama bio ljubavnik njene mame. Ja sam morala prihvatiti posao prevoditeljice u Jadran filmu u Zagrebu. Velim morala, zato što s visokom stručnom spremom i k tome magisterijem iz engleske književnosti nisam mogla dobiti posao koji bi me u potpunosti ispunio zadovoljstvom. Ja, naime, nisam bila poput mojih prijateljica koje su prihatile neatraktivna radna mjesta s velikom plaćom samo da bi mogle svake sezone odlaziti u Trst po novu odjeću. Za mene je Trst bio puno manje od brojnih trgovina i kafića, i puno više od običnoga grada. Naročito kasnije, kad sam upoznala i London, New York, Moskvu, Krakow. Čini mi se čak da bih jedino o tršćanskome tekstu mogla sastaviti Veliku knjigu.

Njoj se, Sofiji, vidjelo na licu da ne živi duboko, da nema široki prostor oko sebe. Nju je određivalo malo sjećanja, malo informacija iz dnevnih novina, malo, sasvim malo znatiželje i puno nezadovoljstva, rana i nerazumijevanja. Bilo je nešto od očaja bolesnoga metalskoga

radnika s jugoslavenske novčanice u njenome pogledu. Pomislila sam da je to nemar prema vlastitome tijelu, možda čak prikriveno siromaštvo ili stanoviti mazohizam, no svakako se moglo vidjeti da godinama radi nešto što je ne veseli. Da radi u mjesnome listu. Vidjelo se i da je bila dvaput rastavljena i da nema dobre odnose s djecom. Verica, mlađa kći, izgledala je kao da uzima drogu, Marija, starija pak, imala je tešku srčanu manu i praktički je bila otpisana za normalan život. Na fotografijama sretne obitelji, koje mi je za vrijeme rata poslala u Englesku, ništa od toga nije se vidjelo. Ja sam prema kemijskome otisku stvarnosti zaključila da je njen drugi muž, Mladen, inženjer strojarstva, vrlo ozbiljan i pažljiv čovjek. Na jednoj od slika nježno je zagrlio Sofiju, no bilo je smiješno što je pritom gledao psa, uhranjenoga vučjaka tamnih leđa. Verica se slikala s dečkom, nekakvim robusnim motoristom, a Marija je pola lica zaklonila popularnom ženskom revijom. Na drugoj fotografiji je Sofija sama, nekako izgubljena, ispred raskošne obiteljske kuće. Takvu kuću, ona to dobro zna, cijeli sam život željela za svoj dom. No, život je odredio drukčije. Londonska kuća u kojoj živim stisnuta je između dvije slične i sagrađena je negdje početkom stoljeća. Svojedobno je bila u novinama, jer je u njoj stanovala jedna popularna pjevačica. Nešto slično moglo bi se naći i u nizu karlovačkih kuća pored vojarnе, na jugoistočnome prilazu gradu, samo što je moja uža i viša. I činilo se kao da u njoj nitko ne stanuje. Sofija je govorila da je četvrt uz vojarnu vjerojatno najbezličniji dio Karlovca no, isto tako, nije mogla zamisliti bolji orijentir u prostornome premještanju. Meni se pak, kad sam se našla na tome mjestu, činilo da sam postala orijentir za one koji me gledaju s neke druge strane. Činilo mi se da ljudi govore: pogledaj, frizerka joj je spalila kosu. Ili: ovu trenirku kupila je kod nas na tržnici, a sigurno ima novaca za cijelu tvornicu sportske opreme. Jer, ona živi u Londonu, kreće se u visokome društvu, poznaje mnoge slavne glumce i redatelje, njeno ime titra na ekranu. Stajala sam tako u dvorištu muzeja i razmišljala je li pristojno ponovno dosađivati ljubaznome kustosu s pričom o portretu beznačajnoga časnika. Znala sam, naime, da će, kad odem, u ovoj zgradi ostati priča o meni postojana kao okrugla lokva na asfaltnoj površini, u kojoj se ogleda nebo Londona, i velika, velika kao muzej .

- Još ste tu? - prenuo me iz razmišljanja glas kustosa. U ruci je nosio nekakvi ilustrirani časopis. U struji zraka koja se oblikovala od micanja tijela u prostoru osjetio se dim cigarete.

- Hoćete li da sjednemo načas kod mene u kancelariji ili želite da odemo na kavu u obližnji kafić? Ne znam jeste li imali prilike vidjeti kako naš grad ima lijepo uređene lokale...

Idemo kod vas, rekla sam. Gledala sam u lokvu i činilo mi se da se teški kišni oblaci skupljaju nad gradom kao prijetnja slobodi kretanja. Nekako sam se osjećala sigurnijom u tišini neistaknutoga mjesta. Možda sam ovim uzmakom nesvjesno htjela odgoditi bliski susret sa

čovjekom koji je akumulirao sve ono što me odbijalo kod muškaraca: imao je rijetku smeđu kosu, u kojoj su plivale pahuljice prhuti, nečist ten, pomalo mongoloidne oči te uši slijepljene za podlogu kao kod svemiraca. Sjest ću, pomislila sam, u sjenu skromnoga namještaja i gledati van, a on će govoriti. Ponašat ću se kao da ga nema. Ponašat ću se kao da nema niti ovoga muzeja, nego je eto, u igri neki drugi. Na kraju ćemo se pogoditi za cijenu ružne slike i tako više neću dolaziti u ovu užasnu kuću. Najviše sam, možda, željela izbjeći razgovor o tome kako sam se uopće našla u Londonu i što naposljetku tamo radim. Ljudi raznih, rekla bih, čuvarsko-istraživačkih zanimanja često koriste metode agresivnih putnika u vlaku: sjednu vam sučelice, ispruže noge pod vašu klupu, tako da ne možete izaći, i onda pod krinkom nekakve vlastite ispovijedi počinju izvlačiti vaše životne taloge: jeste li udani? Gdje živite? Što ste po zanimanju? Koliko zarađujete? I tako dalje. Vjerojatno bi i mladi kustos, da sam kojim slučajem ustrajala na prvotnoj ideji o nezaboravnome izletu u prirodu, počeo gnjaviti pitanjima na koja mu u normalnim okolnostima sigurno ne bih odgovorila. Kao što me svojevremeno u klopku uhvatio onaj Sedlar. Bilo je to vrijeme kad smo masovno upadali u zamke, jer zamalo da i nije bilo drugoga prostora oko nas. Sedlar je, za razliku od kustosa, bio lijep, plavook, vitak, upravo je upisao studij povijesti umjetnosti u Ljubljani, i neprestano se zaletavao u naše društvo. U početku sam mislila da se prilijepio za Sofiju, no kad se ona počela pojavljivati s nekim Grgićem, Dominikom, povezala sam ga sa Sabinom. Sabina je, međutim, ubrzo s roditeljima odselila u Kanadu, a Sedlar je nastavio dolaziti k nama. Pričao je kako Slovenci imaju izvrsne pop-grupe, na primjer Pepel in kri i Kameleone, koje naša publika prilično slabo poznaje. Plaćao nam je viski i konjak u Gradskoj kavani. Onda me jednoga predvečerja, dok sam stavljala na lice masku od svježih krastavaca, pozvao van: hajdemo isprobati moj novi auto, rekao je. Dobio sam peugeot 204. Pogledala sam u dvorište i vidjela bijeli automobil, koji je svojom formom bio daleko brži od realnoga premještanja u prostoru. On je, drugim riječima, već jurio cestom, iako je stajao na mjestu i čekao da uđemo. Kad sam naposljetku potonula u meko suvozačko sjedalo, pojurili smo poput strijele za vlastitom formom, za idejom, predodžbom o kretanju. Sedlar je kroz smijeh pričao kako ga je, dok me čekao, nekakvi slabašni tip pozvao u mračnu vežu i pomalo plačljivim glasom zamolio da mu pokaže nekoliko vježbi za jačanje mišića. Znaš tko bi to mogao biti? Znam, rekla sam, taj slabunjavi dečko bio je Tomica. No, što će njemu mišići? On je kao stvoren da cijeli život bude nesretan. Gle, grafit: Ženi treba muškarac kao ribi bicikl! Jurili smo cestom prema Senju. Nekad je to bila *jozefinska* cesta, put koji je spajao dvije velike hrvatske luke – jednu na moru, drugu na kopnu, Karlovac i Senj. Izgrađena je u drugoj polovici XVIII. stoljeća, a nazvana je u čast kralja Josipa II. Cesta je bila puna zavoja i Sedlar je često bočnom stranom novoga automobila dodirivao grmove kupina i divljih malina. I onda je

iznenada upitao je li istina da je moj otac htio osnovati nekoliko ogranaka Matice Hrvatske na karlovačkome području. Ha? Je li to istina? Htjela sam zažmiriti da ne gledam te potencijalne susrete s propašću, istrgnuti se iz ralja sulude vožnje, no kad bih sklopila oči – kao da je odlazilo snažno uporište i gubila sam ravnotežu sa svijetom u kojemu postojim. Preda mnom se otvarao ponor pun čudovišta, zlih duhova i izumrlih životinja, kao kad bih namjerno zatvarala oči i pokušavala dočarati različite figure postojanja u mraku. Podloga mi je bila nekakva ljepljiva crna masa koja je vukla prema dnu mogućega. Osim toga, u vrlo nervoznoj vožnji osjećala sam podmukle udarce u glavu i čak mi se činilo da će mi, nastavi li se ova agresija na moj živčani sustav, doći zlo. Zato sam se počela – čisto simbolički – hvatati za travnati rub ceste, za niske kućice, kvrgava stabla poznate vrste ranih jabuka, za stogove sijena, odbačene lavore i hrpice neprosijanoga pijeska. Dakle, je li istina ono što se priča za tvojega oca? – upitao je ponovno. Rekla sam da vjerojatno jest, jer se tata skoro svake večeri sastajao s viđenijim ljudima ovoga područja, s liječnicima, profesorima i advokatima. Ali projekt je, kao što vidiš, propao. Niti mi više ne nosimo hrvatske grbove na rukavu. Ne kličemo Savki i Tripalu. Jednostavno se stvorila drukčija klima. Jedni su otišli, drugi su došli. Što bi rekao naš profesor marksizma – društvena dijalektika. U ovome selu stanuje moj ujak Adam, Sedlar je posve promijenio temu kad smo se popeli na brdo s puno niskih kućica. Čudan čovjek. Nitko iz obitelji ne kontaktira s njime. Niti on, isto tako, ne pokazuje neku želju za zbližavanjem. Čujem da je prošli tjedan od jednoga čovjeka kupio Camelettijevu sliku, koja se godinama povlačila po Gradskome muzeju. Navodno je prodao neku zemlju u Zadobarju i stari traktor ursus. Sad si možeš misliti kako djeluje jedan austro-ugarski časnik u seoskome ambijentu! Ljudi koji su je gledali stalno su se pitali: zar je ta slika toliko vrijedna? Zar joj je mjesto uz ormar pun mirisnih jabuka? Znaš, da se mene pitalo, ja bih sve protumačio politički – onda je odjednom zašutio, kao da je slutio da će sekundu kasnije s kamiona, iza kojega smo vozili dobra dva kilometra, pasti nekakvi sanduk i udariti u desni bok potpuno novoga peugeota. Sedlar je smjesta stao, izjurio iz automobila i uhvatio se za glavu: razbio mi je lampu! Lopov mi je razbio lampu! Zapiši broj! Sve zabilježi! Potom je pokupio komadiće stakla, strpao ih u plastičnu vrećicu i stavio u prtljažnik. Zatim je zamolio prvoga vozača koji je naišao, nekakvoga pijanoga vatrogasca na mopedu, da o slučaju obavijesti miliciju. Ja sam se tako našla izvan priče. Kako se u međuvremenu posve smračilo, iskoristila sam zbrku i uputila se kući pješice. Gazila sam mrak kao crnu masu onoga poznatoga namjernoga dječjega žmirenja.

– Onda? – prenuo me iz osjećaja neugode glas kustosa.

Onda je došla milicija, sačinjen je opširan zapisnik u kojemu je spomenut čak i razgovor o

neobičnoj slici iz Gradskoga muzeja, a ja sam kasnije pozvana kao glavna svjedokinja na susret kod suca za prekršaje. Zanimljivo je da se taj Sedlar cijelo vrijeme držao neobično uvrijeđeno, kao da sam ja nekom svojom nesmotrenom gestom izazvala oštećenje njegovoga novoga automobila. Kao da sam nekim čudom namamila sanduk koji je putovao u pogon Pamučne industrije u Generalskome Stolu. Ako je bilo nekakve krivice u meni – onda su to možda razmišljanja o simbolici slike koju je kupio Sedlarov ujak Adam. Pred očima mi je bilo kruženje godišnjih doba, smjena prirodnih ciklusa i časnik koji se našao u vrtlogu kao sanduk s pamučnom predom što je iznenada pao na desni bok novoga peugeota. Marksist bi rekao: nekakva dijalektika.

I u kustosovoj je intonaciji bilo sitne podrugljivosti, čovjek je djelovao kao iskusni učitelj koji izvlači dokaze o loše naučenoj lekciji. Stoga sam poželjela da zazvoni telefon, da iznenada banu električari ili da nešto pukne na drvenim stubama što vode u tajanstvene odaje. Čudila sam se što se vrijeme našega susreta toliko razvuklo da se činilo kao da godinama sjedimo na jednome mjestu, a posvuda nas okružuje onostrano. On je, da stvar bude ljepša, jasno rekao – *da sjednemo načas*, a sad se taj čas vuče, užasno vuče u beskraj, kao da smo se našli u točki iz koje nema povratka među normalne ljude. Ljudskim jezikom rečeno. Ili nekim drugim, no pustimo sad to. Eto, čak mi se učinilo da u ovakvim stanjima, u stanjima posve neobjašnjive nemoći i posvemašnje dezorijentacije – naslućujem pojavu tajnih prostora. Kao da tražim izlaz iz nepostojanja. Zato se dogodilo da sam, kad je simpatični čovjek ponovno izgovorio čarobnu riječ “onda?” – jednostavno razmaknula tamu i uputila se hodnikom koji je išao paralelno s odjeljkom ruske dijaspore. Nazvala sam ga Firenca. Tamo se održavao koncert rock-skupine Led Zeppelin. Isprva sam hodala po mraku, a onda su se ukazale neke točke koje sam znala iz svojega prijašnjega života. Prvo sam naišla na palazzo Buturlin u via dei Servi, za koju su rekli da pripada prvim ruskim emigrantima u Italiji. Nekad se ova zgrada zvala palazzo Montauti-Niccolini. Građena je u vrijeme renesanse, a sada je vodiči pokazuju turistima ponajviše zbog zanimljive terase iznad koje sjaji ruski plemićki grb. Druga znamenitost svakako je vila Demidoff, o kojoj se dosta pisalo u našoj stručnoj literaturi. Međutim, daleko najpopularnija kuća nalazi se u via San Leonardo i nosi broj 64. Predaja kaže da je u njoj živio i stvarao Petar Iljič Čajkovski. Zamalo svakodnevno kakav putnik-namjernik ostavi pred vratima kuće crvenu ružu ili svoju posjetnicu. U svakom slučaju, na velikoga skladatelja upućuje jednostavna memorijalna ploča. Na trgu pak Pitti živio je Dostojevski, a interesantan je i ruski kutak na groblju Allori. Čovjek bi se, izgleda, danima mogao igrati samo s Rusima na Apeninskome poluotoku. Kad sam se, možda malo naglo, pokušala prebaciti na koncert rock-skupine Led Zeppelin, pojavilo se ono kustosovo “načas”, to jest da sjednemo načas, i istoga trena osvijestila sam da neobično dugo sjedim u

prostoriji u kojoj sunce dopire samo do pola čovjeka, da sjedim možda napola i pokušavam smisliti kako bi se Vladimir Nabokov mogao zgodno utrpiti u priču o Karlovcu. Makar i polovično. Kad bi se barem moglo pretpostaviti da je Nabokov imao rođaka na selu koji skuplja slike starih majstora – sve bi bilo tako jednostavno. Čak se ne bih mučila tražeći ambijent za taj motiv. Potražila bih prijateljicu iz davnih dana, nezamjenjivu Sofiju Kassel, i zamolila je da me odveze u neko selo u okolini koje bi mi dočaralo tipični ruski misticizam. Kustos se pak, dok sam u mislima istraživala prostor za taj čin, odjednom raspričao o slikama koje se vode pod nekim smiješnim imenima, tako da nisam mogla istodobno upravljati dvama tijekovima svijesti. Bilo mi je glupo bilo kojemu od njih davati prednost. Sofija Kassel sigurno bi mi predložila vožnju jozefinskom cestom i posjetu staroj seoskoj kući koju je neki čudak preuredio u muzej. Vidiš, ima svašta, čujem je već kako govori i pokazuje prstom izloške: dunlop automobilska guma, bočica ružina ulja iz Kazanluka, faberge tanjur, poštanska marka iz Burme, singer šivaći stroj, gramofonska ploča sastava The Beatles, radio-aparat tesla, cipele bata, razrjeđivač talens, upaljač za cigarete rowenta, papir za crtanje fabriano, parfem joy, teniski reket, Warholov portret Marilyn Monroe, burmutica, turski jatagan, bočica norveškoga kavijara, kodak film, skulptura Henry Moorea. To je mala povijest svijeta. Sve što je negdje viđeno – ovdje se može provjeriti. Ha, opet jedna od tvojih figura za koju ne znam na što se odnosi. Kako ne znaš? – smješka se Sofija. Pa nisu to nikakve laserske fantazije, optičke varke ili priručnici iz fantastične zoologije. Nisu to, naposljetku, niti svjetovi samo tebi znanih bajki. To je muzej u kojemu su sve stvari na svojem mjestu. Sjene svih stvari i čak sjene svih sjena. Ti bi možda rekla: to je točka koje nigdje nema.

– Morate imati na umu – sasvim očekivano upleo se kustosov glas – da je naš muzej zapravo imaginaran i da svaki čovjek koji ovdje uđe traži neku svoju priču. Pa sami ste rekli, dopustite da vas podsjetim, da ste u izlošcima vidjeli sasvim desete stvari. Autoportret Huga Lukšića prizivao vam je u sjećanje jednoga pijanca koji je pilarima dodavao drva, Suncokreti Franje Korena vraćali su vas na satove likovnog odgoja u osmome razredu osnovne škole i nespretni pokušaji izražavanja linorezom. Karlovački krovovi Zlatka Šulentića odnosili su vas na izlivanje Save u zagrebačkim prigradskim naseljima početkom 60-ih godina, a Majka izlaže Mojsija u rijeku Nil Vjekoslava Karasa asocirala vas je na prvi susret s kazalištem i gorku spoznaju da ništa od onoga što se nudi čovjekovim osjetilima nije istina.

Da, kimnula sam, Autoportret Huga Lukšića oduvijek mi se vezivao za Brahmsovu glazbu, Korenovi Suncokreti za Igora Stravinskoga, Karlovački krovovi Zlatka Šulentića za Griega, a Karasova Majka izlaže Mojsija u rijeku Nil za Bacha. U dubini svijesti sinulo mi je da je i

ružni portret austro-ugarskoga časnika očito neka glazba ili priča koju vješto skrivaju debeli slojevi boje na platnu. I da je potpis Cameletti nečije lažno ime, kao što je Canaletto nadimak dvojice vještih slikara venecijanskih veduta. Cameletti je odraz. I kao što odraz u vodi nema nikakve organske veze s objektom koji ga je proizveo, tako niti austro-ugarski časnik nema nikakve veze s majstorovim potpisom; naposljetku, niti s platnom, okvirom i zidom na kojemu je slika našla mjesto. Ili, ako zamislimo sliku lokve, mora, rijeke ili čak suze, onkraj odraza mogao je stajati bilo koji muškarac, bilo koja žena ili bilo koje dijete, leđima zaklanjati pogled na malu povijest svijeta, to jest muzej, to jest sliku, i kod osjetljivih duša poticati iluziju da je sve samo dio vode, a voda da je dio asfalta, asfalt dio kuće, a kuća dio ljepote. Jer, kako kaže Josif Brodski, voda je vrijeme. Voda pruža ljepoti njezina dvojnika. Mi, koji smo djelomično voda, služimo ljepoti na isti način. Ako je tako, zaključila sam, onda je moguće da se i dio života Vladimira Nabokova, vezan za kratkotrajni boravak u Opatiji, dovede u vezu s Karlovcem. Onda mogu bez ikakve šale razviti priču o glazbi u muzeju. Vjerujem da bi me i Landsbergis podržao u toj zamisli. Šteta što je bio u Estoniji; čak kad bih ga uspjela dobiti na telefon – sigurno ne bi odmah razumio što zapravo hoću. Morala bih cijelu priču ponoviti ispočetka. S kustosom pak nikako nisam uspijevala završiti sve besmisleniji razgovor o tajanstvenome portretu austro-ugarskoga časnika. Čovjek se neobično zanio sjećanjima na svoje susjedstvo, gdje je, kako kaže, svojedobno živjela lijepa žena koja je radila u gradskome kazalištu. Bilo je to jako davno, rekao je, još nisam išao u školu. Po cijele dane igrao sam se u dvorištu koje je jednim dijelom izlazilo na znameniti Šanac, a drugim, manjim, na glavni gradski trg. S ulične strane ulazio je poštar, ponekad liječnik ili kakav majstor, uglavnom, netko tko je službeno pohodio kuću, dok je kroza širi ulaz, nekad očito kolni, ulazila i izlazila lijepa glumica. Ta igra ulaženja i izlaženja u prostor moje dječju mašte djelovala je tako da sam glumicu počeo shvaćati kao nešto posve nestvarno. I doista, ubrzo sam zamislio da je ona začarana kraljevna iz neke bajke, koju očajnički traži nesretni kraljević. Kraljevna je imala brata čarobnjaka, koji joj je svake nedjelje dolazio u posjetu vlakom iz Zagreba. Valjda je provjeravao je li sestra dovoljno daleko od svojega izabranika. Brat je studirao medicinu i vjerovao je da je svijet napučen dvojnicima, čak dvojnicima dvojnika, te da se odgovarajućim djelovanjem psihičke energije na bića i njihove sjene može upravljati događajima. Zato je jedne nedjelje sa sobom donio sliku čovjeka u austro-ugarskoj časničkoj odori, nekakvi ružni portret muškarca prodorna pogleda i kukasta nosa. U donjemu desnom kutu pisalo je Leroy... Da li vam to ime štogod govori? Stresla sam se od neočekivanoga udarca njegove olovke po prljavoj čaši punoj starinskih naliv-pera: zaboga, pozlit će mi ako se prisilim slušati nastavak priče ovoga ambicioznoga mladića, pomislila sam, ove gluposti koje dijete predškolskoga uzrasta ne bi

moglo zapaziti. Ako me junosa želio fascinirati, mogao me podsjetiti na poznatu Nabokovljevu priču Posjeta muzeju, u kojoj se izriječkom navodi slikar Leroy. I mogao je napomenuti da Likovna enciklopedija ne poznaje takvu kombinaciju grafičkih znakova, već spominje Le Moynea, Le Princea i Le Sueura. Ova okolnost može uputiti na zaključak da je kod austro-ugarskoga časnika riječ o nekoj tajanstvenoj šifri, o anagramskoj strukturi, čiji su nosivi elementi LER. Ako uzmemo rječnike suvremenih europskih jezika – vidjet ćemo da je ovome korijenu blizak njemački glagol *lernen*, što znači učiti, naučiti. Na toj crti dolazi i do povezivanja s glagolom gledati, vidjeti, koji izlazi iz indoeuropskoga korijena *euk*... Ali ne, ne mogu dalje ovako! Spustila sam pogled pod stol, među krušne mrvice koje su svojim rasporedom podsjećale na zračni snimak tršćanskoga okruga, u kojemu su se, osim rasprsnutih rukavaca velikoga grada Trsta isticale i nakupine kultiviranoga ljudskoga postojanja zvane Miramare, Villa Opicina i Trebiciano. Mladić kao da je predosjetio da mi se prvotna vizija svijeta počela nezaustavljivo rasipati, gubiti i nestajati, pa je polako zastao u svome mahnitome kazivanju, nasmiješio se i raširio po stolu punome papira ilustrirani časopis koji je cijelo vrijeme gužvao u znojnoj ruci. Iz jedne od susjednih prostorija dolazila je tiha orkestralna glazba, koju sam mogla čuti stotinu puta prije toga, ali i samo jednom u životu. Doista, više nisam bila sigurna u svoj ukus: mogao je to biti i Brahms i Grieg. A može biti i da je netko vježbao kraću, dopadljivu kompoziciju koju je stvorio samo za svoje potrebe. U Karlovcu se, zapazila sam to odmah po dolasku, ništa nije moglo povezati na načelu adekvatnosti, afiniteta, aglutinacije, akceleracije, alegacije, aliteracije, alternacije, analogije, anticipacije, aproksimacije, asimilacije i asocijacije. Karlovac oduvijek teče kao crta!

U Londonu, svome kronološki drugome domu, mogla sam satima stajati u Svijetu Guinnessovih rekorda i diviti se pojavama koje su prelazile granice što su ih bića dobila kroza život na Zemlji. Bila je tu, primjerice, mačka Ma koja je doživjela 35 godina, pa Wally Grant, prodavač ribe iz Wakefielda, koji je 50 puta bio kum na vjenčanju. Don Koehler, najviši Amerikanac, dosezao je do 249 centimetra, a Robert Pershing Wadlov, najviši čovjek na svijetu, čak do 272 centimetra. Najstarija roditeljica, Ruth Alice Kistler iz Portlanda, imala je 57 godina kad je na svijet donijela kćer Suzan. Najteži mozak svih vremena imao je ruski književnik Ivan Turgenjev: 2012 grama. Kuja Lena pak oštenila je 23 crno-bijela psića. Najviša žena na svijetu nosi ime Jane Bunford i doseže do 231 centimetra. Najniži čovjek na svijetu je cirkuski artist Mihaly Meszaros, čija visina ne prelazi 83 centimetra. Najteža mačka je stanovita Gigi i ima 19 kg. Najduži nokti izmjereni su kod Ramesha Sharna iz Delhija – 133 centimetra. Najstarijoj slonici Jessie iz Sydneya 64 su godine. Žena s najdužom bradom – 36 centimetara – zove se Janice Deveree. Najmanji poznati jelen na svijetu pod

imenom puđu, podrijetlom je iz Ekvadora i teži samo 8 do 9 kilograma.

Hoću li uskoro prijeći i na atrakcije famozne Madame Tussaud? – pitala sam se sa stanovitom zabrinutošću. Hoću li prelistavati i cvijeće u urednim londonskim parkovima, i to samo zato da se ne suočim s neugodom koju mi je očito stvarala plava trenirka? U prostoriju je, srećom, sunce ulazilo samo do pola tijela, tako da se nisam zalijepila za to plavo. Ono, očito, nije imalo veliku energetska vrijednost. No, ćutila sam je kao kruženje čestica u prostoru, plavo kruženje, koje psiholozi opisuju kao nešto što neprestano uzmiče, što je nematerijalno, zračno, zamalo nepostojeće. Još dok sam putovala vlakom iz Zagreba u Karlovac osjećala sam da se oko mene ruše neke tajanstvene prepreke i da svijet odjednom postaje otvoren. Imala sam plavi kombinezon, kupljen prije dvije ili tri godine u Milanu, u trgovini poznatoga modnoga kreatora. Bilo je kasno poslijepodne, sunce se sklizalo prema nakostriješenome Žumberačkome gorju. Gledala sam kroz prljavo staklo vagona krajolik koji se prije puno godina prelijevao u toplijim bojama. Nekoć se, pamtim dobro, uz prugu moglo vidjeti dosta krupne stoke, konja i krava, koji su slobodno pasli sočnu travu. Čuvao bi ih obično neki starac ili starica s tronošcem ili crnim kišobranom pod rukom. Sada sam uočila samo dvije ili tri kuće uz koje se nalazila štala. Na zgradama željezničkih postaja natpisi su bili samo na latinici. A i vlakovi, čini se, više nisu puni kao nekad, izgleda da putuje samo fin svijet, intelektualci i bolji majstori. Cigani i šverceri su se negdje izgubili. I dok sam tako gledala van, kroz prljavštinu stakla u koju se plelo rumeno sunce, pokušavala sam si dočarati mnoge nekad značajne osobe iz razreda ili ulice, za koje sam dugo vjerovala da će ostati mojim trajnim idolima. Ne, možda se nisam dobro izrazila. Vjerovala sam da će mi ostati trajno značajni. Goran, na primjer. On je bio izbor mojih roditelja. Pojavio se negdje početkom 60-ih, kad sam tek krenula u školu. Mama je rekla da je obitelj doselila iz Pule i da su svi vrlo simpatični. Goran je bio sitan na mamu, službenicu u tekstilnoj tvornici, a njegov brat Davor visok i mršav na oca, nastavnika glazbe u osnovnoj školi. Davora sam prvi put vidjela na školskoj priredbi u čast Dana Republike, 29. novembra. Svirao je harmoniku. Dok je reflektor obasjavao tanke prste koji su spretno trčkarali klavijaturom, u diskretnome prostoru sjene njegovoga dugoga vrata skakutala je adamova jabučica poput miša uhvaćenoga u žičanu zamku. I dok sam gledala taj fascinantni akrobatski nastup čovjekove anatomije – netko iz razreda je rekao da Davor ne smije pogledati u svjetlo, jer ima neki defekt s očima, ali da je tako talentiran, tako talentiran... Svaki put kad sam ga srela izvan pozornice, na ulici, u trgovini ili u parku, sjetila sam se toga talenta, a okolnost da me nije pozdravio pripisala sam činjenici da ne može pogledati u svjetlo, jer ima neki defekt s očima. Svijet djetinjstva, svijet bajki! Cijelo vrijeme borbe sa sunčevim zrakama na zalasku, koja se odvijala u figurama prljavoga stakla, razmišljala sam o tome da život Karlovca realno počinje

u vlaku koji iz Zagreba ide za Rijeku, na mjestu gdje se Žumberačko gorje spaja s najvišim vrhovima Bele Krajine. Tu se otprilike kristalizira sastav putnika i naposljetku izviruju mnoge poznate glave. Međutim, kako je zalazeće sunce nezgodno dijelilo vagon na svijetlu i tamnu stranu, ljude koji su se vidjeli i koji se nisu vidjeli, mogla sam samo nagađati tko se nalazio oko mene. No, kao što rekoh, zemljopis je bio na mojoj strani. Svaki metar bliže Karlovcu skidao je komad vela s tajne. Tako sam prvo eliminirala one koji su sjedili na sunčanim klupama – dvije žene s nabreklih putnim torbama, koje su govorile nekim slovenskim narječjem i neprestano gledale na sat bojeći se da će zakasniti na vlak za Metliku. Druga grupa za eliminaciju bila su četiri studenta koja su vatreno kartala belu. U redu iza njih sjedio je neki postariji gospodin s debelim naočalama, koji je opširno pripovijedao o svojim aktivnostima u Pavelićevome *tjelesnome sdrugu*, zatim je došao red klupa s kojih su putnici izašli na jednoj od stanica između Hrvatskoga Leskovca i Domagovića, a sasvim na kraju sunčanoga slapa drijemao je čovjek srednjih godina, uhranjen, u šarenome puloveru. Na desnoj je ruci nosio masivni vjenčani prsten koji je, kad se na trenutke budio, nervozno vrtio lijevo-desno. Danijel? Da, mogao bi to biti onaj uobraženi dečko koji je uvijek imao odličnu ocjenu iz fizike. Jednom je rekao Sofiji da nisam ni za što, da me zanima samo New Musical Express. No, sasvim je moguće i da je čovjek stranac, da u Karlovac putuje nekim važnim poslom. U tamnome dijelu, što me nekako razveselilo, prepoznala sam mamu Brace Sedlara, visoku, koščatu ženu koja je iritirajuće teško izgovarala č, ž i š. Nekome tko joj je sjedio sučelice pričala je kako je išla u Zagreb na kontrolu i da zato nije imala vremena skočiti na Velesajam. Iza nje bila su još četiri reda klupa s putnicima. S vremenom je sunce sve više slabilo, osjećalo se kako jača onaj uzorak prljavštine na staklu, putnici iz sunčane zone neprimjetno su se stapali sa crnim tijelima iz sjene u jedinstvenu sivu masu. Na stanici Draganići, desetak kilometara od Karlovca, vlak je stao na prvi kolosijek. Putnici su se odmah uznemirili, jer je većina živo pamtila topničke napade na grad početkom 90-ih godina: zašto na prvome kolosijeku? Zar ćemo satima ovdje stajati? Što se dogodilo? Počeli su se nervozno otvarati prozori, neki su ispitivali prometnika zašto vlak odmah ne ide dalje. Prometnik je mirno hranio psa i pravio se da nikoga i ništa ne vidi. Stariji ljudi počeli su šetati, jer su im trnule noge. Djeca su tražila sok. Mene ovaj mali zastoj ni na šta nije podsjećao, te sam okrenula glavu i zagledala se u bijele vagone nasuprot staničnoj zgradi, na sporednome kolosijeku, čije su tračnice zarasle u petrovac, rusomaču, preslicu, rosopas, crni sljez, oputinu, maslačak i podbjel. Na kolima su još uvijek stajale oznake Jugoslavenskih željeznica te upozorenje *pažljivo manevrisati*, jer se unutra nalazila *Živa riba u vodi*. I postariji gospodin s debelim naočalama kao da je želio odvratiti pozornost od neugodnih sjećanja na godine rata, na iznenadne topničke napade s obližnjega

okupiranoga područja, pa je pričao kako su u jesen 1971. godine održane velike vojne vježbe pod nazivom Sloboda 71. Evo, pogledajte, i izvukao je iz revera masivnu sivu značku u obliku petokrake zvijezde, još uvijek nosim uspomenu na poznato olovno doba naše novije povijesti. No, ta je zvijezda imala sapeta dva donja kraka. U podnožju gornjega kraka pisalo je 1971., ispod toga, od lijevoga do desnoga kraka vukla su se slova MANEVAR, a u sredini nalazile su se konture Jugoslavije. Ova petokraka već se tada počela pretvarati u križ, mučenje... E, vidite, ti manevri su smišljeni za zastrašivanje šovinističkih elemenata u našem socijalističkome društvu. Sjećate li se završne svečanosti u Karlovcu? Podignute su počasne tribine, došao je i Tito. Svi smo nosili nekakve transparente. Za Savku se govorilo da je jedina partizanka u Vrhovnome štabu. Na sjajni spektakl demonstriranja sile potrošen je novac narodnoga zajma za auto-put Zagreb-Split i bilo je jasno da će se uskoro dogoditi nešto strašno. Sjećate se kako smo brojali korake do ponora? Sjećate se kako smo budućnost mjerili danima i čak satima? Kako nam je sve bilo sumnjivo? Zato je Pero predložio da dio arhive za svaki slučaj prebacimo u Muzej, a one najpovjerljivije dokumente... Tada se u vlaku neočekivano upalilo svjetlo, priča gospodina s debelim naočalama se prekinula i mi smo, uz neskladni pljesak nekolicine veselih studenata, krenuli dalje. Zadržalo nas je križanje s brzim vlakom za Budimpeštu. Ubrzo je žamor postao puno otvoreniji, življi. Krajolik se gusto razmazao u golemu tamnozelenu mrlju. Na kraju su ostali samo zvukovi i šumovi. Kad su kotači počeli grubo rezati ukrižene kolosijeke ulaza u stanicu Karlovac, postariji čovjek završio je priču o Sedamdeset prvoj riječima da današnjemu naraštaju vrhunska konspiracija može izgledati naivno i smiješno, ali u ono vrijeme svaki nesmotren korak bio je fatalan. U gradu na četiri rijeke vlak je trebao stajati deset minuta i onda nastaviti put prema Rijeci. Stoga sam odlučila izaći posljednja. S jedne strane nisam željela ometati radosni izlazak putnika, a s druge me zanimalo ono banalno – tko sve putuje. Vjerojatno u svim, pa i najvećim, gradovima svijeta ljudi ponekad zastanu da bi iz prolaženja isprali neko svoje zrnce zlata... Možda je to tek žal za izgubljenim djetinjstvom, neostvarenom ljubavi ili obećanim provodom... Kad sam potom ušla u osamljeni taksi na pustome parkiralištu iza stanične zgrade – predbacila sam si da sam iz ovoga putovanja napravila jeftini spektakl. Nešto posve ludo i nepotrebno. Mogla sam jednostavno bratiću Francu poslati dvije tisuće funti da uredi grobnicu. Pa vremena se više ne mogu vratiti! Niti ljudi. Uostalom, znala sam da je Goran nakon završenoga studija elektrotehnike odselio u Njemačku. Zaposlio se u Siemensu. Neko vrijeme mi je čak i pisao, a onda se oženio Etiopljankom i svi kontakti su polako prestali. Ostala su samo sjećanja na 1972. godinu, putovanje u Trst, Veneciju i Pompeje. Kad bih mogla pisati prozu – priča o putovanju na koncert Pink Floyda bila bi nečitljiva, teška i tvrda. Potpuno nečitljiva priča, razumijete? –

rekla sam taksistu koji me dovezao ravno u dvorište pomalo ruševne kuće. Potpuno nečitljiva! Čovjek se nasmijao i na kraju nije htio uzeti novac za uslugu.

- Eto, i tako smo završili naš razgovor! - rekao je mladi kustos i ustao od stola. Ilustrirani časopis razlio se po debelome telefonskome imeniku i nekakvim crno-bijelim katalogima. Na pragu je stajala djevojčica kratke smeđe kose i davala tajanstvene znakove rukama. Kad ne bi bilo ovoga okruženja, ovih neshvatljivih energija, pomislila sam, snova i priviđenja, možda bih lakše završila naručeni scenarij o mladosti Vladimira Nabokova. Ovako mi misli neprestano propadaju u skrivene zamke, tobože sjećanja ili, tobože, analogije, a zapravo stvaraju crtu koja se beskrajno udaljuje od svoga početnoga impulsa. Crta pripovijeda čovjeka i označuje putanju kojom idu plemena. Ona se hvata samo jednom i nikad više! I kustos i taksist to su, izgleda, odlično znali.

Kad sam pisala scenarij za film Krvavi mjesec nad Pompejima doktor Lerotić iz Londona pomogao mi je pribaviti dokumentaciju iz Arhiva bivšega sovjetskoga KGB-a. Radi se o zanimljivoj građi za lik Ursule Levinske, seoske učiteljice, koja se greškom našla na Svjetskome slavističkome kongresu u Krakowu. Za svjetsku povijest njen slučaj nije značajan, no kao pobočna priča o malome partijskome sekretaru dao mi je nekoliko zgodnih slika iz sovjetskoga socijalističkoga života. Tako smo spontano počeli razmišljati o sljedećemu projektu, scenariju za film o životu rusko-američkoga književnika Vladimira Nabokova. Trebao ga je najprije raditi BBC, a onda se uplela neovisna filmska kuća Tartu, koja nam je nudila veliku stvaralačku slobodu. Neka to bude i film o nama, rekao je Lerotić, o našoj socijalističkoj prošlosti, o snovima i zabludama. O XX. stoljeću. Kao motto uzmite stih iz poznate piščeve pjesme Knezu S.M. Kačurinu:

*Kačurine, tvoj savjet prihvati
i evo, već treći dan živim
u ambijentu muzeja, u plavoj
sobi s pogledom na Nevu.*

Ah, uzmite pjesmu kao motto! - odmahнула sam rukom. Lako je vama razbacivati citate iz svjetske literature! Riječi uvijek nose više različitih značenja, dragi moj, one imaju nevjerojatan potencijal, snagu i trajanje. One su poput atomske bombe. Od njihova dodira nastaje velika dimna gljiva. Problem je u tome što ja ne znam ruski, štovani Leri, ne znam što je pisac stvarno htio reći. I ne znam gdje mu je bila publika. Ne bih željela napraviti nekakvu glupu grešku. Ne bih željela pročitati ono što ne piše i napisati ono što se ne može pročitati. Čini se da ne razumijem pjesmu. Možda je umjetnik doista odsjeo u sobi s plavim

tapetama i okružio se muzejskim izlošcima, a možda je sve to, što se kaže, samo metafora jednoga naročitoga stanja duha. No, Lerotić me nije čuo. Okrenuo je glavu prema dvorištu iz kojega mu je netko rukama davao znak da stavi slušni aparat. On se smijao i veselo klimao glavom. Sutradan je pak donio knjižicu Nabokovljevih pjesama što sam je davne 1972. godine kupila u najvećoj tršćanskoj knjižari, onoj u via Carducci. Poesie. Eto vam, rekao je, Al principe S.M. Kačurin:

*Kačurin, ho seguito il tuo consiglio
Ed ecco che da tre giorni abito
In un ambiente da museo, nel salotto
Azzurro con vista sulla Neva.*

Lerotić se smješкао nalazeći u micanju mojih usana neki tajanstveni tekst. No, da ne duljim, neovisni filmaš Landsbergis prihvatio je ideju o novoj interpretaciji Nabokovljeva života. Znae, ovo je jedinstvena prilika da nešto ugrabimo na festivalu Kraj stoljeća, rekao je. Svijet slavi stotu obljetnicu pišćeva rođenja i UNESCO će dati značajna sredstva za naš projekt. Molim vas, stoga, budite ozbiljni... Osobito vi, rođaće Kamilo.

Ovo je čisto ludilo, zaključila sam. Pa već sam se toliko puta uhvatila u klopku! Već sam pojela sir koji mi je stavljen u mišolovku. I sad, tobože, krivicu prebacujem na boju trenirke i kombinezona, kao da se sve to ne bi dogodilo da sam izabrala crvenu ili zelenu odjeću. Trebala sam naprosto doći u Karlovac, pogoditi se s majstorom za posao na obiteljskoj grobnici i onda, eventualno, nastupiti u kakvoj kontakt-emisiji mjesne radio-postaje. Tek toliko da zadovoljim taštinu. I onda ravno kući, u biblioteku. Na sva ova besmislena lutanja po Muzeju naveo me Lerotić, umirovljeni liječnik, koji je možda malo egzaltiran... Navečer sam ponovno pokušala nazvati Annie. Rekla sam, doduše, da to više neću činiti, jer znam gdje je i što radi, no opet, opet Lerotić, opet je on kriv za sve... Veza je bila, dakako, zauzeta. Ona je zanosno veslala plavim prostorom Interneta, tražila prijatelje, čitala horoskope, sudjelovala u nagradnim igrama. Ne znam što ju je toliko privlačilo nedorečenim svjetovima, jer žene Lavovi pravi su gospodari svake situacije. Pripadnice ovoga vatrenoga znaka često su na važnim, rukovodećim mjestima i ekskluzivnim pozicijama. Annie, da sam joj barem mogla nekako reći, Annie, ne želim vas ometati u uživanju, samo vas molim da... Tada je zazvonio telefon.

- Vidio sam svjetlo u tvojoj sobi, kao svjetlo svijeće... - uzbuđeno je počeo muški glas. Sjela sam na nekakvi prljavi jastuk, jer više nisam mogla stajati. Svijet ispod mene naglo je propadao. - Sjećaš se?

Da, odmah sam se sjetila, i to cijele rečenice iz Nabokovljeve autobiografske knjige Druge obale: "Raj je mjesto gdje besani susjed čita beskrajnu knjigu pri svjetlu vječne svijeće". Pompeji, 1972. godine, koncert grupe Pink Floyd, Venecija i Trst. Osobito Trst, jer smo o povratku noćili u jeftinome hotelu Abbazia, napokon, napokon! Uhvatio me kašalj, a s njime su navrle i suze, te minijaturne lokve sa slikama iz prošloga života. Bio je to glas kustosa. Sad uistinu više nije bilo sumnje da je sve preraslo u dobro vođeni cirkus. Da sam kojim slučajem prelistala neki od mjesnih listova zasigurno bih našla kakav zajedljiv tekst o svojem boravku u rodnome gradu. Pa ti si oduvijek živjela u svijetu fantazmagoričnih pojava, paranormalnih stanja i vizija, rekla bi Sofija. Tebi su se uvijek događale nemoguće stvari! I to ti je to u listu. Tekst o fantazmagoričnim pojavama, o paranormalnim stanjima i vizijama. Tekst o tebi. Napisao ga je Sedlar, valjda znaš koji Sedlar. Međutim, kašljala sam gorko i neutješno, činilo mi se da ću izgubiti sav zrak. To ubitačno *sjećaš se...*

- Grozdana? - javio se ponovno kustos. - Grozdana? Halo! Koga sam to dobio?

Spustila sam slušalicu. Nisam ja nikakva Grozdana! Samo ludilo, sjećanja i grč prate me na svakom koraku. Mogla bih biti svatko, ali sam ipak ostala ja. Ustala sam s hladnoga poda, ispila mlaki sok od naranče, koji je dva dana stajao u čaši na stolu, i pričekala da mi se povuče vrelo crvenilo s lica. Zatim sam uzela telefon i okrenula svoj londonski broj. Na drugome kraju nešto je škljocnulo, kao da se teški brod naglo nasukao na greben. Valjda se pomaknuo teški kazališni zastor. Onda se javila Annie. Ništa, rekla sam začuđeno, ništa se nije dogodilo. Nisam znala što bih dalje govorila, nisam očekivala da ću je dobiti. Pred očima mi se stvorilo njeno pjegavo lice, crvenkasti nos s mnoštvom popucalih kapilara, svijetle trepavice koje su joj davale vječno pospan izgled. Annie, vratit ću se u subotu, šapnula sam. To jest, preksutra. Jer, kao što je poznato, danas je četvrtak. I onda sam to još jednom ponovila, jer nisam očekivala da ću je tako lako dobiti. Osjećala sam se nekako uhvaćenom u ružnim razmišljanjima. Pitala sam je potom kakvo je vrijeme, kolika je temperatura. Oblačno je, rekla je, sedamnaest stupnjeva. Ah, kao u Bruxellesu i Oslu, odgovorila sam. A ovdje je dvadeset pet. I, što još ima nova? Ah, ništa senzacionalno, uzvratila je lepršavo. Fergie se pomirila sa svojim bivšim mužem princem Andrewom. Madonnu je neki tip vrijeđao u zračnoj luci. Znanstvenici su otkrili djelotvoran lijek protiv depresije. Onda horoskop: Ribama sada dolazi jako dobro razdoblje. Pripadnici kreativnih zanimanja trebali bi završiti velik i zahtjevan posao. I, hoće li ga završiti? Joj, hoće li ga završiti... Pa astrologija se ne bavi prognozama, ona čita znakove, a znakovi upućuju na smjer energije. Isto tako ispada da je novčana situacija jako dobra. Jedino ljubav... Ne znam kako bi se zapravo moglo okarakterizirati stanje u ljubavnome sektoru, malo ste me zatekli... Morala bih pogledati

jedan specijalizirani site na mreži Alta Vista. Pa da kasnije nazovete, ha? Za sat vremena, na primjer...

Za tih sat vremena koliko je Annie tražila za putovanje po Internetu pokušala sam skupiti dokaze svoje blage poremećenosti. Prvo, dakako, priča o dva gradska muzeja, potom prasak razbijene nepostojeće vaze, zatim opsjednutost običnom lokvom kišnice, pa glazba, pa... previše razloga da me ljudi izbjegavaju ili nazivaju krivim imenima. Grozdana! Kao da sam skupila sve nevolje u grozd! Sutra ću svratiti u muzej, možda i banuti ako se nisam najavila, i ispričati se za sve. Reći ću da su vjerojatno živci... Oko ponoći ponovno sam nazvala Annie i rekla joj da ćemo, kad se vratim *kući*, zajedno napraviti scenarij za dokumentarac o Ribama – dobitnicima Nobelove nagrade. Nešto posve komercijalno, za široku publiku. Znači, završili ste s Nabokovom? – u glasu joj je treperilo olakšanje. Pa, mogu reći da jesam, premda nije sve na papiru. Čini mi se da cijeli slučaj držim pod kontrolom. Oh, Landsbergis će se rastopiti od sreće kad to čuje...

U jutro sam svratila u muzej. Na zidu, međutim, na mjestu koje sam držala nekako svojim komadom tla, nije bilo poznate slike. Umjesto austro-ugarskoga časnika gledala sam idilični seoski krajolik s velikim hrastom i šarenim kravama. U hodniku što je vodio prema nizu neobilježenih vrata sad sam, umjesto neugodne tišine iz koje se očito rađala glazba velikih majstora, zatekla postarijega gospodina s debelim naočalama, koji je djelovao kao netko tko će mi mahnuti, pa sam se naglo okrenula i zamislila da mu je ruka vjerojatno ostala u zraku. U Karlovcu nema analogija, sjetila sam se. Taj čovjek je taj čovjek, on jednostavno teče iz crte što me iz Zagreba, odnosno Londona, u jednome času vodila u rodni grad. Njegova jedina veličina sastoji se u tome što je tada sjedio iza studenata koji su strastveno kartali belu te što je sve nadglasao dojmljivom pričom o aktivnosti u Pavelićevu *tjelesnome sdrugu* i *Slobodi 71*. Vjerojatno neki besposleni penzioner. Možda je došao prodati muzeju vrijednu obiteljsku ostavštinu. Ili na brzinu pročitati dnevne novine. U oba slučaja kustos će se ispričati zbog zauzetosti i to će mi biti izvanredna prilika da isplivam iz priče o osobnoj povijesti. Krenula sam prema drvenim stubama, korak ili dva lijevo, no tamo je sjedila djevojčica kratke smeđe kose koja je jučer gestikulirala na pragu. Na podu su ležali komadići keramike, očito dijelove neke skupocjene vaze. Razaznala sam čak neke detalje dekoracije: svjetlosmeđi meandar, izgrizenu jabuku, ribu s dvije noge i dvoglavu gazelu. No, nisam se usuđivala prići jer sam slutila da su blagolagoljivi gospodin i djevojčica u nekakvome dosluhu. Zapravo sam se osjećala uhvaćenom u novu klopku, u osjećaj kraja čudesnih vremensko-prostornih pustolovina. Možda je to tek uvod u putnu groznicu povratka *kući*. Možda ću i gorko kašljati, kao sinoć pri spomenu svjetla svijeće i imena koje

nema nikakve veza sa mnom, možda se opet pokaže da je u pitanju obična greška. Čudilo me kako sam prvoga dana u ovoj zgradi uspijevala izbjeći sve nesporazume: susret s kustosom, razuzdane đake, skućeni prostor. Ponašala sam se kao da svijet ne poznaje granice.

- Dođite, dođite - uhvatila sam poznati kustosov glas. No, onaj tip s debelim naočalama još uvijek mi je bio pred očima. - Ovo je moj otac, upoznajte se - rekao je mladi čovjek i pokazao rukom na starca.

Sjeli smo za stol na kojemu je svjetlosni slap stvarao iluziju pješćanih dina. Bila je to fina prašina, dakako, talog trošive stvarnosti. U njemu su bile ukopane čaše sa sokom tamnocrvene boje, intenzivnoga mirisa prezrelih jagoda.

- Ponovili ste se, primijetila sam - prozborila sam nakon kraće, nekako neugodne tišine. Kustos se okrenuo prema *našemu* mjestu i nasmijao.

- Znameniti rad Julesa Duprea.

Onda smo veselo prešli na temu portreta koji je zanimao Lerotića. Zapravo je riječ o umjetnički bezvrijednoj slici, rekao je mladi kustos. I potpis Cameletti za kunsthistoriju ne znači ništa. No, taj rad je mnogim ljudima iz naše županije spasio život. Vi dobro znate kako je završilo hrvatsko proljeće, što se dogodilo prvacima Matice hrvatske i partijskim rukovodiocima. Uostalom, i vaš otac je, koliko mi je poznato, u to vrijeme diskretno uklonjen iz javnoga života. Vi ste preko noći premješteni u dugorešku gimnaziju. I nakon završenoga studija niste mogli plasirati svoje scenarije. Kamilo Lerotić... No, priča vam je vjerojatno poznata iz drugih izvora. Ne, rekla sam, nikakvu priču ne znam. Onda se čovjek razvezao o tome kako su kobne prosinačke noći 1971. godine u zgradu Gradskoga muzeja banuli službenici zloglasne državne bezbednosti i zatražili dio Matičine arhive, koja je nedugo prije iz preventivnih razloga raseljena. Kamilo je pritom jedini sačuvao prisebnost duha, napravio se da raspoređuje stara ulja i u zgodnome času uzeo je portret austro-ugarskoga časnika, svežanj nezgodnih papira i izgubio se u jednoj od pobočnih prostorija. Tamo je ugurao papire između dva kartona, na koja se naslanjalo platno, pričvrstio okvir i na brzinu stavio izmišljeni potpis. Tako je nastao Cameletti. Od imena Kamilo. No, ja bih upozorio i na važan simbolički potencijal pojma kamile, to jest deve. Deva, znano vam je, služi da se na njoj prijeđe pustinja. Ova životinja je pratilac u pustinji i *prijevoznik* koji vodi od oaze do oaze. No, kamila upućuje i na *camilles*, kraljeve sluge i žrtvene sluge, koji su bili prijenosnici hermetičke *filozofije*. U našem slučaju filozofija je jasna. Eto, kad smo prije dvije godine slavili 155. obljetnicu Matice hrvatske, ovu smo sliku s tavana premjestili na istaknuto

mjesto u jednoj od preuređenih prostorija muzeja i dali joj ime Austro-ugarski časnik. Radilo se zapravo o portretu žandarmerijskoga kapetana Rukavine koji je, kao što rekoh, s umjetničkoga stanovišta bio bezvrijedan, ali je slika kao medij odigrala izuzetno značajnu ulogu. Slika je prvi put nestala prije zamalo trideset godina, kad ju je neozbiljni ravnatelj muzeja prodao, zajedno s malim porculanskim šalicama, nekom čovjeku sumnjive prošlosti. Moram reći da su o toj slici kolale svakojake priče, često vrlo naivne i zlonamjerne, a često i beskrajno glupe. Dogodilo se da je, ponavljam – neozbiljni, ravnatelj muzeja na jednoj seoskoj svadbi slučajno saznao za neobično poslanstvo inače bezvrijednoga ulja na platnu i odmah se pošto-poto želio riješiti muzeja u muzeju pod njegovim krovom. Do kupca slike i porculanskih šalica također je ubrzo stigla fama o nezgodnoj slici i on ju je utrapio nekom Talijanu, koji je u jesen iste godine otkupljivao svježije gljive kod Bosiljeva. Bila je to godina, kao što znate, vrlo izdašna šumskim plodovima. Talijan je, osim vrganja, blagvi, sunčanica, lisičica i rujnica, od seljaka kupovao i preslice, maslenke, stari novac, medalje, oružje i narodnu nošnju. Predmeti iz tradicionalnoga života skupljani su, kao i prije, za ilegalno tržište umjetnina Njemačke ili Austrije. Sliku pak tajanstvenoga majstora Camelettija trebao je na graničnome prijelazu Fernetiči preuzeti Lerotićev rođak Budimir, Stanko Budimir, poznati hrvatski publicist u emigraciji. Međutim, stvari su krenule nešto drukčijim tijekom. Talijan je nakon uspješno obavljenoga posla malo više popio i nije mogao kući sutradan, kako je planirao, nego je morao neko vrijeme odspavati. Taj odmor bio je fatalan. Drugoga dana točno u podne došla je – na anonimnu dojavu – milicija i zaplijenila kamion s gljivama i umjetničkim predmetima. Čovjeku je zapriječeno visokom kaznom zbog nedopuštene trgovine na teritoriju Socijalističke Republike Hrvatske. U igri je bio i zatvor. Međutim, milicioneru koji je sastavljao zapisnik toliko se svidio portret čovjeka u odori da je Talijanu hrabro ponudio nagodbu. Vi meni ovu sliku, rekao je, a ja ću napisati da smo u hladnjači pronašli samo stotinjak kilograma gljiva. I tako je prekršitelj, zahvaljujući romantičnome milicionaru, pustolovinu s otkupom blaga završio s nekom simboličnom globom. Poslije je slika dospjela u kuću nekakvoga čudaka, ali...

Dok je tekla zanimljiva priča – osjetila sam kako mi je nokat zapeo za neravni dio stola i počeo se bolno odvajati. Samo mi je još to trebalo, taj rasap tijela, pomislila sam i brzo gurnula prst u usta, vjerujući da će val tople pljuvačke uspostaviti prijašnji sklad. Potom sam prešla jezikom preko glatke površine i napipala neravninu. Otrgnuti komadić doimao se suhim. Kao *suha krpa na dnu mora*, kako je poručivao jedan dječji grafit na trafo-stanici u mome dvorištu. Zatim sam još jednom snažno pljusnula hranjivom pljuvačkom. Ovoga puta tekućina je bučno udarila u nasip od prednjih zuba, no neravnina nije nestala. Štoviše, učinilo mi se da se pretvorila u mrežu za krupne ribe. Otac i sin začuđeno su izmijenili

pogleda.

- Pa dobro - prekinula sam opterećujuću tišinu - kako se, naposljetku, slika vratila u muzej?

Sin je gurnuo kemijsku olovku s jednoga kraja stola na drugi i nasmijao se:

- Uz pomoć čarobnoga štapića!

- Mora da ste zaljubljeni - dobrodušno je kimnuo otac i ustao. - Oprostite, šalim se.

Zatim smo svi troje spontano krenuli prema izlazu. Dok smo prolazili pokraj jednih od poznatih vrata uočila sam papirić s nevješto ispisanim Trst 1882. Tu sam još jednom pokušala slijepiti nokat. Nije išlo. Defekt na prstu slika je tvog otpora životnoj realnosti, rekla bi Sofija Kassel da je kojim slučajem bila u blizini. Ali istovremeno i pokušaj prevazilaženja pukotine s pomoću vode, koja je, kako kaže pjesnik Brodski, vrijeme. Voda pruža ljepoti njezina dvojnika. Otac i sin cijelo su vrijeme tiho razgovarali. Riječi su im hrpimice propadale u škripu drvenih stuba. Raspoznavala sam pojmove koje se nisu dali spojiti ni u kakvu smislenu cjelinu: podne, otvor, kamen, žar, sporo, plin, lopta. Jedina posve razgovjetna i logična rečenica čula se od staroga gospodina: gdje je Neva? Mladi kustos zbunjeno se ogledao oko sebe. Neva? Nema je. I doista, mirna djevojčica kratke smeđe kose, koja se dugo zaneseno igrala u muzeju, odjednom je negdje nestala...

Kad sam se napokon našla vani, na neravnoj asfaltnoj površini, odjednom su mi se, lako i očekivano, ukazali znani londonski krajolici: Guinness World of Records na Piccadully Circusu, muzej Madame Tussauds na velikome Baker Streetu te nešto dalje, na kraju Regent's Parka, London Zoo. Fascinirala me pomisao koliko u glavnome gradu Velike Britanije ima kružnih površina, okretišta i svakovrsnih vrtuljaka. Čovjek se, ma kamo pošao, uvijek može vratiti u točku iz koje je krenuo. Čak i iz Karlovca. Bilo je kasno prijepodne, zrak je bio lak i, reklo bi se, nekako sladak, kao pregršt lijepih uspomena. Na povijesnome trgu dominirala je siva zgrada Gradskoga muzeja, u čijim su se nespretno nabacanim prozorima praćakale kopije lokve, koju je ovih dana na komadu neravnoga asfalta stvorio slučajni pljusak. Mitski prostor tvog života, kako je jednom, posve drukčijim povodom, zapazila nezaboravna Sofija Kassel. Jedino mjesto gdje ljudi, stvari i pojave stanu u jednu točku. Jedino mjesto koje te podsjeća na tvoj londonski krajolik s vrtuljcima, gdje još uvijek sanjariš o karijeri tajnice Micka Jaggera i pamtiš koncert Pink Floyda usred antičkih ruševina. Jedino mjesto koje će tvojemu Trstu još dugo, dugo pružati autentičan osjećaj života...

Na kraju mi je, sasvim usput, smeteni kustos rekao da je Braco Sedlar prije nekoliko godina

promijenio ime u Vladimir Nabokov. I da bi se svaki čas trebala pojaviti simpatična Sofija Kassel. Međutim, nisam imala volje nastaviti razgovor. Boljela me glava, bila sam umorna i posve na rubu gorkoga, neutješnoga kašlja. U ušima mi je zujala nekakva neuhvatljiva glazba, nalik odjecima odjeka znamenitoga Big Bena. Zaključila sam da je najbolje nazvati Landsbergisa i zamoliti ga da mi dade samo još jedan plaćeni sat u gradu-muzeju. Tek da opišem kako je onog toplog sunčanog dana na početku XX. stoljeća vlak s malim Vladimirom jednostavno projurio kroz usnuli karlovački kolodvor.

PROLJEĆE U FIALTI

Proljeće u Fialti je oblačno i dosadno. Sve je mokro, pjegava stabla platana, kupine, plotovi, šljunak. No ipak, taj grad sam voljela nekim posebnim stilom i ustrajnošću.

Tako sam ponovno doputovala vlakom na nekoliko dana pod pretpostavkom da ću se ovdje uspjeti usredotočiti na pisanje teksta koji sam odavno obećala poslati uvaženome američkome kolegi Johnsonu za zbornik o životu i djelu Vladimira Nabokova. Publikacija se priprema već deset godina, no zahvaljujući ljudima poput mene, nikako da dobije konačni oblik za neku od pišćevih obljetnica. To beskrajno razvlačenje vremena čak me tjeralo da nekoliko puta promijenim temu. Prvo sam htjela pisati o fenomenu mnoštva svjetova u romanima iz europskoga razdoblja, pa mi se potom činilo da pozornost valja usmjeriti na jezikoslovno nazivlje u pjesmama iz američkoga perioda, zatim me opčinjavalo dešifriranje imena junaka, da bih se na kraju zaustavila na jednoj krajnje banalnoj temi – recepciji njegova djela na južnoslavenskome tlu 20-ih i 30-ih godina XX. stoljeća. Neobičnost potonje teme krije se u činjenici da Vladimir Nabokov ili Vladimir Sirin, kako se potpisivao u međuratnome razdoblju, u državicama koje su nekoć sačinjavale Jugoslaviju nije objavljivao. Odnosno, izašao mu je samo jedan kraći tekst, Luka, u antologiji ruske pripovijetke, koja je 1940. objavljena u Beogradu. Bila je to točka iz koje je pisac definitivno izlazio iz korpusa ruske književnosti i okretao se američkome. Međutim, na ruskome jeziku Sirin (tj. Nabokov) je u južnoslavenske krajeve stigao već početkom 20-ih godina. Štoviše, ispalo je da su ruski emigranti u svome bjeloemigrantskome glasilu tiskali njegovu pjesmu Ruskomu vjetru, koju inače ne spominje niti jedan pišćev bio- i bibliograf. Pjesma počinje ovako:

*Zašto ričeš, o, vjetre lutajući?
Puši na požare i jecaje ponesi,
zapjeni vode i zamotaj oblake –
što ti to tražiš u goljoj Rusiji?*

Možda će se netko pitati: otkud ovaj tajanstveni tekst s nadnevkom 8. travnja 1923. godine? I to na ovome području. Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora i Makedonija bile su prostor na kojemu su se 20-ih godina skrasili ruski emigranti, no njihov sastav bio je takav da za ovoga izrazitoga art-pisca jednostavno nije bilo mjesta. Stoga se i Johnson jako čudio kad sam mu rekla čime se kanim baviti. Ali pogledajte što su u to vrijeme o Sirinu pisali najveći kritičari ruske emigracije! – govorio je. Svi su ga pljuvali. Nitko ga nije

shvaćao. Pa i sam je kasnije, u autobiografskim Drugim obalama pisao kako mu je urednik novina "Rulj" Josif Gesen bio prvi čitatelj. "Puno prije negoli su u njegovoj nakladi počele izlaziti moje knjige, on mi je s očinskom popustljivošću dopuštao hranjenje 'Rulja' nezrelim stihovima. Plavetnilo berlinskoga sumraka, šator nezgrapnoga kestena, lagana vrtoglavica, siromaštvo, zaljubljenost, mandarinov preljev prerane svjetlosne reklame i životna tuga za još svježom Rusijom – sve se to u obliku jamba povlačilo po uredničkoj sobi u kojoj je Gesen prinosio list k licu". Moje objašnjenje temelji se na jednostavnim životnim okolnostima. Činjenicama koje su poznate svim istraživačima Nabokovljeva opusa, ali koje nikada nisu dovedene u uzajamnu svezu. Primjerice, čovjek koji se potpisivao prezimenom Balašov i koji je spomenute 1923. godine kao urednik emigrantskoga časopisa objavio Nabokovljevu pjesmu o Rusiji. Dobri poznavatelji života i djela znamenitoga rusko-američkoga pisca odmah će se dosjetiti da je riječ o osobi koja je zajedno s Nabokovom polazila proslavljeno Teniševljevo učilište u Peterburgu. Godine 1918. Nabokov i Balašov objavili su i zajedničku zbirku pjesama – Dva puta. Godine 1956. Balašov je u Bruxellesu objavio zbirku pjesama Za malobrojne, ponovljeno i prošireno istoimeno izdanje što ga je 1922. objavio u Novome Sadu. Briselski je zbornik, naime, proširen samo jednom pjesmom. Ona počinje ovako:

*Zašto ričeš, o, vjetre lutajući?
Puši na požare i jecaje ponesi,
zapjeni vode i zamotaj oblake –
što ti to tražiš u goloj Rusiji?*

Balašov je nekoliko godina živio u našem gradu na tirkiznoj rijeci. Kopirao je, priča se, djela starih majstora i prodavao ih mjesnim bogatunima. Tako je poznato da je potpisao Primorski krajolik Salvatora Rose, Bitku Mattea Stooma i Hypnosovo kraljevstvo II Giulija Carpionija. Zbog ovih sam se djela, između ostaloga, i našla u Fialti. U Fialti u proljeće, kad je oblačno i dosadno, kad je sve mokro – pjegava stabla platana, kupine, plotovi, šljunak. Jedino mi je to moglo dati građu za velike pothvate. Kod kuće me, naime, sve smetalo – automobili koji divljački koč na raskršću, zidarski radovi u stanu ispod mogega, mačak koji neprestano mijauče u potrazi za partnericom te neke čudne spodobе koje prodaju egzotične knjige i časopise. Neko vrijeme su me čak i u Fialti smetale neke stvari koje sam sada donijela sa sobom – suvišni kilogrami, suhi kašalj od nepreležane viroze i bolni prišt iza uha. Međutim, otpor je brzo nestao, jer u Fialti nisam imala poremećen sustav sreće. Jedino u Fialti.

Fialta je nešto posebno. Ne bih mogla reći da je to samo grad. Niti da su samo sjećanja.

Tamo se uvijek događa drukčiji život od mogega. Gledala sam nisku betonsku ogradu na kojoj je sjedio dječak ispupčena trbuha i zapisivao kombinacije brojki i slova u debelu bilježnicu – dodajući pritom neke tajanstvene znakove, kvačice, kružice i trokute. I mi smo kao djeca, sjećam se, zapisivali registracije rijetkih automobila što su prolazili ulicom. Na mokroj terasi hotelske kavane konobar je postavljao kristalne pepeljare i male plastične stalke na kojima je stajao komad šarena kartona s istaknutim cijenama pića i hladnih jela. Zamalo sam, pod utjecajem svoje poznate priče Slike jednog dana laponske princeze, zapisala i ovo: “biciklist na cesti, patuljak u vrtu, probušena nogometna lopta u grmu”. Jer ovdje, u Fialti, jednostavno sam osuđena gledati život kakav jest. Televizor koji imam na raspolaganju u kvaru je i nikakve druge slike do onih koje sama stvaram ne dopiru do moje svijesti.

Glava mi je bila začuđujuće bistra nakon besane noći i nešto mi je govorilo da to više nije grad koji sam desetljećima oživljavala u svojoj mašti, smještajući u njegove ulice i parkove svakojake zgrade za potrebe svoje proze. Čitatelji vjerojatno pamte Noći u bijelom satenu i rijeku koja je “tako intenzivno mirisala na zdravu bijelu ribu da je ono sluzavo cijedenje jutarnje magle ispalo začuđujuće lako i brzo, kao juriš male ljetne kiše ili ruba olujnoga grebena što za sobom ostavlja osjećaj velikoga olakšanja”. To su vode i mirisi Fialte. A tunguski meteorit, opisan u priči Čarobnjakovo posljednje ja, nije ništa drugo do težina pojma Fialta. Kao Fiat lux ili nešto slično. Fialho de Almeida, portugalski pisac. Slično su se zvala još samo dva grada na svijetu: Fianarantsoa na Madagaskaru i Pialma u Kini. Stoga svaki put pri pomisli na ovu kombinaciju glasova vidim jato divljih pataka kako kruži iznad mirnoga toka zelene rijeke, grm u kojemu je nekoliko debeljuškastih vrapčića navlačilo komad bijeloga kruha, zid na kojemu se isticao plakat sa slikom putujućih zabavljača. Vidim i komad asfaltne staze što vodi prema teniskim igralištima. Na kraju staze uvijek je Nino. U priči Čarobnjakovo posljednje ja pisala sam kako se “u daljini polako mračilo i crte ulica lijepile su se u prijetecu crnu grudu, koja se napuhavala prema zamišljenome središtu”. Ali, velim, tu je i Nino, osoba koju ne spominjem niti u jednoj svojoj priči.

Svaki put kad smo se trebali naći za cijelo vrijeme našega tridesetgodišnjega druženja, on je prilazio oprezno, kao da je nestvaran, kao da se nečega boji, kao da se boji, primjerice, da će zaprljati hlače, izgubiti novčanik ili zagaziti u blato. Ili čak kao da me nije želio vidjeti. I sad se nekoliko puta plašljivo osvrnuo i nesigurno me uhvatio za ruke, koje je potom lagano dodirnuo beživotnim usnama.

– I Estella je ovdje – rekao je. – Pratila je snimanje svoje drame. Sad nešto kupuje u robnoj kući. Navečer odlazimo u Lisabon... Čekaj, kamo me vodiš?

Natrag u prošlost, prošaptala sam. Na početak staze. Na mjesto gdje vraćam sve one izgovorene riječi i učinjene kretnje koje, kako je jednom netko rekao, nisu nestale nego slobodno plutaju svemirom. Možda se kondenziraju u maglovitu i toplu Fialtu, posljednje mjesto gdje se čovjek može dobro osjećati. Posljednje, velim, jer ne mogu zamisliti niti jednu onostranu organizaciju koja bi mi mogla upriličiti susret s njime u nekoj drugoj dimenziji postojanja. Čak niti u snu.

Ninu sam upoznala jako davno, tisuću devetsto šezdeset devete. Živjela sam u gradu koji je imao nekoliko tvornica i škola. Išla sam u prvi razred gimnazije i netko je, sjećam se, slavio rođendan. Bilo je to sasvim novo i meni nepoznato društvo, koje me odmah početku odvelo na dugo putovanje u nepoznati grad. Pušila se, naime, nekakva trava, koja je stvarala ugodaj kretanja novim prostorima i vremenima. Isprva sam se opirala, kušajući razgledati stan. Bilo je to, čini se, obitavalište potomka ugledne građanske obitelji. Na zidu su visjele slike koje su me podsjećale na književna djela. Tako me, primjerice, ulje na platnu Salvatora Rose, Primorski krajolik, iz sredine XVII. stoljeća, sa zaraslom u zelenilo kulom i praznim lađama, podsjećala na slikovnicu Robinson Crusoe. Slika pak Mattea Stooma, Bitka, iz XVIII. stoljeća, asocirala me na Danteov Pakao. Hypnosovo kraljevstvo II Giulija Carpionija vuklo me u francuski klasicizam. No, zanimljivo je da viđene prizore nikada nisam uspjela prepričati.

– Posljednji put vidjeli smo se u Parizu – rekla sam. – Prije pet godina.

On se nasmiješio kao da sam izgovorila nešto krajnje djetinjasto, kao da sam ga uvela u igru koja je već obznanila zadnjega pobjednika. Jer, prije toga smo se vidjeli negdje drugdje, još prije pak na trećemu mjestu i tako dalje. Smiješno. Kao da Fialta tako rijetko postoji! Pa pogledaj samo programe kongresa posvećenih Nabokovu! U posljednjih pet godina bilo ih je najmanje devet.

Da, ali, smješkao se Nino. Estella prati snimanje svoje drame. Glavni lik je osoba koja dolazi u nepostojeći grad. Ili glavni lik ne postoji. Ili Estella pripada nekom drugom sustavu. Ili motto, koji je ta žena uzela iz jedne pjesme Josifa Brodskog, nešto drugo znači: “Kad prolazite ulicom, iza vas odjekuju koraci. To učinak je perspektive, ne ubojica”. U svakom slučaju, govorio je Nino, kad prolazite ulicom – radije se uklonite ruskomu vjetru.

Svratili smo u prodavaonicu nosača zvuka. Isprva mi se činilo da želi kupiti neki naročiti CD, Vivaldija ili Wagnera, za opuštanje uz pucketanje vatre u kaminu, potom sam pomislila da želi nešto uzeti za sina ili tajanstvenu prijateljicu, ali osjeća neugodu od moje nazočnosti, no kad je pregledao sve police s plastičnim kutijicama u kojima su bili pohranjeni zvuci, uputio

se prema izlazu.

- Htio sam zapravo kupiti nešto drugo – uzdahnio je. – A ovo je sad ispalo kao mala revija glazbe. Podsjetnik na slavne šezdesete.

I onda je pričao kako je njegov pravi djed, slavni pisac, prvi put upoznao Irinu u Berlinu, u kući svojih znanaca. O tome je, veli, nedavno izašla i reportaža na stranicama novina "Russkaja mysl". Prezentirana je kao ispušteno poglavlje knjige U potrazi za Nabokovom Zinaide Šahovske, poglavlje koje se nije moglo objaviti za piščeva života zato što ga je prikazivalo kao vrlo proračunata čovjeka.

Zatim se priča prekida i taj djed odjednom izranja sa ženom koja se zove Vera. To je "dama, mlada, velikih našminkanih usana" iz poznate priče Slučajnost, žena koja je u Berlinu ušla u vlak za Pariz. Iz razgovora sa starijom suputnicom saznajemo da dama traži svojega muža, ruskoga emigranta, koji je viđen u Njemačkoj. Istovremeno je među poslužiteljima u međunarodnome vlaku radio i jedan Rus. Dakako, poslužitelj i dama su muž i žena, ali životne okolnosti im ne dopuštaju da se sretnu. On se u jednome trenutku ubije, a ona nastavlja put za Pariz. Nino drži da priča nema neku naročitu umjetničku vrijednost, ali je zato zanimljiva na simboličkoj razini. Nesretni poslužitelj ruskoga podrijetla zapravo je Nabokov, a žena s kojom se ne uspijeva sresti projekcija je Vere.

Tada u igru ulazi osoba pod imenom Ferdinand. Vladimir i Irina na brzinu su se pozdravili i on je još dugo potom pratio njen lik u vlaku koji je stajao na susjednome kolosjeku. U jednoj priči napisao je da je izgledala kao da je prešla u drugi svijet.

Godinu ili dvije nakon toga sreli su se u Parizu, na stubištu hotela – Irina je htjela sići, držala je ključ u rukama, a "Ferdinand je otišao na mačevanje". Tada su se zatvorili u sobu, on je u jednoj priči priznao "da, sve se dogodilo tako jednostavno, tih nekoliko usklika i smjehova koje smo proizveli uopće nisu odgovarali romantičnoj terminologiji te se nije imala gdje rastvoriti brokatna riječ 'prijevara'; i kako tada još nisam znao osjećati tu strašnu tugu, koja je trovala moje susrete s <nerazgovjetno>, bio sam zacijelo veoma veseo (jer je vjerojatno i ona bila vesela), kad smo se otuda uputili u nekakav ured po nekakav kovčeg koji je izgubila, a onda smo išli u kafe, gdje je sa svojom svitom bio njen muž".

Nino nikada nije saznao ime toga Mađara, a čini se da mu niti Ferdinand nije pravo ime. Taj čovjek je, naime, bio poznati pisac. Napisao je mnoštvo priča.

Međutim, teško je nešto reći o njegovu umijeću, jer već i prosječno obrazovan čitatelj može

osjetiti golemi utjecaj Vladimira Nabokova. Stoga je i slava njegova brzo potamnijela, usprkos tvrdnjama uglednih kritičara da je zapravo Nabokov njegov epigon. Jednom se to moglo i naslutiti:

“U vrijeme kad smo se već sreli, njegove su mi knjige bile poznate; površinski zanos, koji sam si u početku dopuštao čitajući ga, već je zamijenilo lagano odbijanje. U početku njegova poprišta još se moglo kroz oslikane prozore njegove zapanjujuće proze razaznati nekakav vrt, nekakvo sanjivo-poznato razmješteno drveće... Međutim, s godinama je slikarija postajala sve gušća, ružičastost i ljubičastost sve strašnija; i sada se ništa ne vidi kroz to zastrašujuće dragocjeno staklo, i čini se da ako se ono razbije, dušu će udariti tek mrkla i potpuno pusta noć”.

Nino je odavno, kako se to kaže, ušao u ulogu čuvara Nabokovljeva opusa, iako vjerojatno nije pročitao niti jednu njegovu knjigu; detaljnosti osebujnoga pisma upoznao je posredno, čitajući brojne biografije, kritičke članke i recenzije, te pohodeći znanstvene skupove. Naučio je čak i francuski, i to pisani francuski, jer tekstove kritičara koje je pamtio nikada nije čuo izgovorene. Služio se tako i njemačkim jezikom, ali nažalost, tek u uskome leksičkome arealu, gluhome i nepokretnome, kao što su to uglavnom bile i piščeve opsesivne teme putovanja u rusko djetinjstvo.

Kad smo ušli u hotelsku kavanu, svirala je glazba šezdesetih. U zrcalu na zidu pleo se dim cigarete, koji se meko spuštao na ramena njegove žene Estelle. Njeno društvo bili su domoroci: patuljak koji je zadivljujuće brzo i precizno izvlačio drugi korijen iz zamršenih brojeva, plavuša srednjih godina koja je bez problema čitala riječi u obratnome smjeru i djevojčica pučkoškolskoga uzrasta koja je mogla biti kći spomenute plavuše.

Vladimir je za boravka u Parizu, kako je pričao Nino, prodao Ferdinandu priče za roman. O kojim je tekstovima riječ i kako se naposljetku zvao Ferdinandov roman – on nije mogao znati, ali pretpostavlja... No, tada nas je kroz gustiš dima odraženoga u zrcalu spazila Estella, lagano se pridigla i mahnula nam. Njena je gesta, pomislila sam, mogla značiti svašta. Kako bi rekla plavuša: agarvod, alšod orbod, kao neki tajanstveni pojmovi na nepoznatom ugarsko-finskome jeziku. Zapravo na naopakogovoru.

– Ha, kakav plakat! – viknula sam kad sam se približila njihovome stolu. Pokazala sam prstom, što je nepristojno, na putujuće zabavljače. Jedan se, koje li ironije, zvao Ferdinand i predstavljen je kao div.

Estella je, netko mi je poslije rekao, napisala dramu prema motivima najpoznatijega Ferdinandova romana. O dolasku u nepostojeći grad i ljudima koji ne postoje. Samo je jedna osoba bila stvarna: Nino. Čovjek kojega pak ja nikada nisam opisala u svojim pričama.

Ninov me lik često pratio: kad sam svratila u frizerski salon da vidim mogu li doći na šišanje – vidjela sam ga kako sjedi za stolom i čita nekakve ilustrirane časopise. U prodavaonici pak boja i lakova, gdje sam se neplanirano sklonila pred nekim dosadnim znancom, on je upravo ispisivao ček, na pošti je pak, u kutu, prelistavao telefonski imenik nekoga okruga. Vidjela sam ga i na željezničkoj stanici, gdje je čekao vlak, i u kafiću, na obali rijeke... Svugdje. Neobično je to što sam se uvijek tako zbunila da sam ga oslovila "Vladimire". Vladimire – tko? Nabokov? Svašta!

Ninov lik, što je najčudnije, opisao je Ferdinand u jednome proznome tekstu kao ženski:

"Njen lik bio je prije trenutačni snimak prirode, jer kad ste ga se sjetili, ništa niste zadržali osim promicanja razjedinjenih crta: istaknutih jagodica, jantarne crnine bistrh očiju, usana složenih u prijateljski smiješak, koji je uvijek spreman prijeći u vatreni poljubac." Svako malo njegov lik pojavljivao se na poljima mogega života, ali nimalo nije utjecao na osnovni tekst. Jednom sam tako pisala pismo direktoru marketinga velikoga automobilskega koncerna moleći ga da sponzorira izdavanje zbornika s temom dvojnika, kad se na vratima iznenada pojavio Nino, govoreći da je svratio na čašu vode. I doista, u dvorištu je stajao upaljen nekakav automobil (moje skromno znanje daje mi za pretpostaviti da je riječ o fordu mondeo), s nepravilno zacrnjenim staklima od tijela natiskanih u unutrašnjosti. Bio je s prijateljima na putovanju za Trst, objasnio mi je, gdje se održava velika kulturna manifestacija zemalja kruga Alpe-Jadran. Pismo nikada nisam uspjela završiti, iako sam bila svjesna činjenice da je menadžer ovoga koncerna jedan od rijetkih ljudi iz gospodarstva, koji je naklonjen kulturi i znanosti. Ponašala sam se kao da svim silama želim zastrti fenomen dvojništva, iako mi je to zapravo bio dio egzistencije. Drugi put sam bila s jednim međunarodnim društvom u legendarnome rimskome klubu Piper kad je u razgovoru spomenuto njegovo ime, i on je začas, na neravnome putu nečijega lošega engleskoga, došao među nas, šutke ispio chivas i onda se izgubio u dimu brojnih cigareta, od kojih su neke sadržavale i opojnu drogu. I dogodilo se da to društvo, do kojega mi je bilo veoma stalo, više nikada nisam vidjela. Nisam, štoviše, više ništa čula niti o Piperu, tom legendarnom, velim, klubu, u kojemu je karijeru svojedobno započela miljenica talijanske pop-glazbe Patty Pravo. Nina sam jednom čak i sanjala, no tumači snova tvrde da te slike nemaju nikakve vrijednosti zato što su se pojavile u četvrtak, a ne u utorak ili petak, kad snovi imaju proročansku moć.

Zašto mi se ukazivao? Pa ja niti u jednome trenutku nisam imala nikakve želje ostati u Fialti i graditi karijeru ravnateljice gradske knjižnice ili gradonačelnice. Nikada nisam razmišljala o tome da mi Nino bude tajni životni pratilac, jer ono što je on predstavljao – njegova svjetlosmeđa teška kosa, začuđene plavozelene oči, nespretne ruke – bio je splet različitih uspomena na godine prve mladosti, na prostor sanjarenja koji su posljednjih godina opsesivno punili detalji iz života rusko-američkoga književnika Vladimira Nabokova. Kad sam snove počela zapisivati u specijalni snevnik (Dnevnik snova četvrtkom), Nino se posve izgubio iz te dimenzije. Ostali su mi samo tragovi četvrtaka:

“Četvrtak, 20. listopada. Sanjala sam da sam rukom zagrabila prema lijepoj svjetlosmeđoj ptici među granama jele, ali sam se u zadnji čas trgnula zato što je ptica bila sova”. Na 10. studenog sanjala sam da sam “kupila novi fičo blijedožute boje, zajedno s pričuvnom osovinom. Koštao je dvije milijarde i osamesti tisuća dinara”. I, naposljetku, jednog 7. kolovoza sanjala sam da sam bila na Novom Zealandu i gledala plavo more, bicikl i kiosk.

Fialta u proljeće, s oblacima i dosadom. Fialta je, kao i svi poluizmišljeni gradovi, imala novi i stari dio. U starome su dijelu dominirale niske kuće bolesnih pročelja, dvorišta u kojima se zbog vlage danima suši rublje i satima visi miris jako začinjenih ručkova, te drvarnicama s kojekakvim čudesima. Sjećam se tako da smo jednim, prolazeći kroz dvorište iz parka na glavnu ulicu, zavirili u drvarnicu i tamo otkrili izložbu leptira. I danas mi trepere pred očima krasopisom označeni primjerci: šareni admiral, svijetli apolo sa četiri crvene točke, modri leptir, kakvih je na tisuće po pjeskovitoj obali rijeke mojega djetinjstva, zatim žučak, još jedan primjerak sa četiri crvene točke, pa prugasto jedarce, koje me oduvijek podsjećalo na ratoborne morske ribe. Zatim je tu bila sedefica velika, pa sićušna čičkova sova, pa dvobojni medonjica, zastrašujući stršljenar i gizdava aurora.

U drugoj pak drvarnici našli smo Zlatnu knjigu grada u kojoj su bili popisani svi važniji događaji. Tako je anonimni ljetopisac zabilježio da je potkraj lipnja 1842. u Fialti bio takav orkan da je najveće drveće čupao iz korijena i lomio ih poput šibica. Zanimljivo je i da je u gradu postojala tvornica eksploziva, čija se proizvodnja temeljila na licenci firme Dinamit Nobel. Prema gradskome statutu, grad je zapošljavao 13 stražara, jednoga pazitelja šetališta i jednoga bubnjara. Godine 1890. grad je nadletio balonom talijanski akrobat Giacomo Merighi. Oko 1900. godine u gradu je bilo samo pet razvoda brakova.

I sad smo šetali Fialtom prisjećajući se tih čarobnih dvorišta s ostacima negdašnjega života. Glavnom ulicom, koja je prije nekoliko godina oslobođena prometa, prolazili su zabavljači koje smo vidjeli naslikane na plakatu. Tada sam se sjetila poznatoga ulomka iz Slika jednoga

dana laponske princeze: pisala sam kako je autobus "kuća vozača i konduktera. Mjesto za upravljačem zapravo je kuhinja gdje šofer kuha ručak. Dok se on muči kroteći tvrde rezance od puteva, štucajući salatu od trave uz rub ceste i miješajući juhu jakim gumama po lokvama, kondukter je nestašno dijete koje je maminu kuhinju ukrasilo simbolima svojega djetinjstva". Nije li ta Fialta moja i Ninova kuhinja? Iz njenih su dvorišta putevi vodili prema rijeci Matanzi, u Paddington, u Klementium, Hondu, Csepel, Sloterdijk, Grefsen i Clichy.

Dok smo stajali na ulazu u veliki park, Nino mi je pružio zapaljenu cigaretu i ja sam povukla dim. Odmah sam osjetila svaki detalj svojega lika – crveno obojenu kosu, otežali podbradak, zabrinute obrve s osjećajem koji sam uvijek imala kad sam se na trenutak vraćala k sebi i u sebe iz teškoga dima koji navješćuje... Što? Kakav će oblik naposljetku poprimiti mučna snaga, koja iritira dušu? Otkud je to došlo k meni? Moji dani su takvi da osim kompjutora, biblioteke i tržnice nisam dolazila u doticaj s dimom iz cigarete, otežalim i mirišljivim, koji se nije htio podići uvis, odvojiti se od materijalne stvarnosti i... No, pustimo to. Ja vjerujem u zanos mekoga stiha čija nazočnost vabi suze na oči i razdire srce – vjerujem i znam da je to najveća sreća koja postoji na zemlji.

Poslije smo došli do hotela (možda nas je netko i dovezao, ne sjećam se) i netko je rekao:

- Baš je neobično što oboje isto mirišu...

Nino je pak krišom pazio da ne naiđe Estella. Autorica drame o nepostojećem gradu.

- Pa zar u toj Fialti ne postoji ništa gdje bi se čovjek sklonio od znatiželjnih pogleda dokonih ljudi? – upitala sam ljutito u jednome trenutku. Okruživali su nas artisti s plakata i to mi je strahovito išlo na živce. Thomas Mann, Arthur Rubinstein, John Ford, Eleonora Duse, Tristan Tzara, Constantin Brancusi, Ana Ahmatova, Maria Curie, Roman Jakobson, Antonin Artaud i The Beatles. Sve teško podnošljivi dim!

Bila sam tu nekoliko dana, ukupno nekoliko godina i možda cijeli život, a da zapravo ništa nisam napravila. U momemu su se okružju gomilale samo banalne stvari – narukvica (Atena), torbica (Pariz), kaputi (Venecija), cipele (New York), šalovi (Calcutta), olovke (Berlin)... Čak i pisma koja sam pisala nekim slavnim osobama nisu imala nikakve dubine. Opisivala su mene.

- A što ako te volim? – rekla sam.

Nino se lecnuo, po prvi put njegove oči nisu izazivale smijeh... Htjela sam to ponoviti, no

rekla sam – šalila sam se, vjetar... Sjećaš se one poznate Čehovljeve priče?

Onda sam zapamtila da sam u njegovim teškim rukama vidjela kiticu ljubičica, mirišljavih, tamnoplavih kao more koje se neprestano osjećalo u gradskome parku.

*Dotiče me more i ja široko pružam
svoje grane.
Svaki korijen zatreperi
nekim srebrom lista.
Javlja se podne s tornja, plima se
diže do krovova.*

Cvijeće je dobila Estella za uspješno završenu dramu o nepostojećemu gradu. Izašli su iz kavane i zagledali se u smjeru koji je pokazivao mali artist s plakata.

I sve se stalno, baš napadno okretalo oko umjetnosti XX. stoljeća. Kao da je to jedini sadržaj našega života. Kao da živimo na Internetu i gledamo prošlost kao moguću budućnost. Mi, zarobljenici tuđih priča.

- Ne vjerujete mi? - pitala sam potom jednu znanicu koja je svratila po nepostojeću knjigu iz povijesti umjetnosti. - Ne vjerujete mi?

U njenim se očima pojavio odraz plavičastoga dima, koji se lijepio za žuto lišće na vlažnome krovu. Teški dim! Htjela sam, potaknuta pojavom ovoga uzorka u pomalo tajanstvenoj rupi tišine, ispričati kako zapravo pišem znanstvene članke, što sve prizivam u pomoć za djelotvorno korištenje mašte, no odjednom je proradio televizor i sobu je ispunio glas poznate reporterke:

- Zrakoplov privatne tvrtke, koji se sinoć iznenada srušio na jednu zgradu u starome dijelu Fialte, usmratio je dvije osobe...

Pilot se, kako kaže, uspio spasiti samoizbacivanjem, kao i mehaničar, koji je u posljednji čas aktivirao padobran. Međutim, za bračni par, koji je upravo izašao iz kavane Ferdinand, nije bilo spasa. Riječ je o...

Reporterka je na kraju rekla da policija isključuje svaku mogućnost sabotaze...

BILJEŠKE

1 Tekst je na engleskome, nap. I.L.

2 Tekst je na engleskome, nap. I.L.

3 Trebalo bi značiti: U Rovinju sam drugi ili treći put i vrlo sam zadovoljna ponuđenim sadržajima. Cijene su prihvatljive, kulturna ponuda izuzetno zanimljiva, a ljudi vrlo gostoljubivi. Vjerujem da ću doći ponovno i prepustiti se čarima ovoga divnoga podneblja. (njem.), nap. I.L.

4 Ulomak je na litvanskome, nap. I.L.

5 Trebalo bi značiti: Da vidimo što nije u redu s jelom... Molim vas, pokažite mi što nije dobro ispalo! (tal.), nap. I.L.

6 Trebalo bi značiti: Oprostite, ne razumijem... Što zapravo hoćete? O kakvim to nevidljivim gradovima govorite? (tal.), nap. I.L.

7 Tekst je na francuskome, nap. I.L.

8 Tekst je na španjolskome, nap. I.L.

9 Vi ste ovdje izveli pravi konceptualistički happening, što je valjda dokaz da je znanost postala toliko fleksibilna da se pod nju svašta može staviti. No, dobro, malo živosti ne škodi... Imam jednoga prijatelja pjesnika, koji je svojedobno na televiziji pročitao popis stvari

koje treba kupiti u dućanu i svi su to prihvatili kao umjetničko djelo. (češ.), nap. I.L.

Irena Lukšić

Rođena 1953. godine u Dugoj Resi. Diplomirala i doktorirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Piše prozu, drame, eseje, TV i radio drame, filmske scenarije, stručne i znanstvene radove, te prevodi s ruskog. Proza joj je prevedena na engleski, makedonski, njemački, slovenski i turski jezik. Zastupljena u antologijama.

Urednica je Biblioteke Književna smotra i Na tragu klasika, članica redakcija nekoliko domaćih i stranih časopisa, suradnica više međunarodnih znanstvenih projekata. Suradnica je američke *Encyclopedia of World Literature in the 20th Century, Dictionary of Literary Biography* i baltičkih studija o ruskoj emigraciji te najvažnijih domaćih enciklopedijskih izdanja. Povremeno nastupa kao gostujući profesor u zemlji i inozemstvu. Sudjelovala je na četrdesetak međunarodnih znanstvenih simpozija. U domaćim i stranim stručnim publikacijama objavila je tristotinjak radova o ruskoj i hrvatskoj književnosti. Više puta studijski boravila u Rusiji.

Objavila: *Konačište vlakoprtnog osoblja* (roman, 1981); *Zrcalo* (roman za djecu, 1983); *Sedam priča ili jedan život* (pripovijetke, 1986); *Traženje žlice* (roman, 1987); *Noći u bijelom satenu* (pripovijetke, 1995); *Nova ruska poezija* (panorama novije ruske poezije, dvojezično izdanje, 1998); *Soc-art : tekstovi i kritika* (zbornik, 1998); *Jednostavna istina : ruska pripovijetka XX. stoljeća* (panorama ruske pripovijetke, 1998); *Antologija ruske disidentske drame* (1998); *Ruska emigrantska književna kritika* (1999); *Hrvatska/Rusija : kulturno-povijesne veze* (dvojezično, 1999); *Povratak slomljene strijele* (roman, 2000); *Sjajna zvijezda Rovinja* (pripovijetke, 2001); *Hrvatska i svijet : zbornik* (2002); *Krvavi mjesec nad Pompejima* (pripovijetke, 2002, 2007); *Ruska književnost u Svemiru* (studije, 2003); *Treći val : književnost i život ruske dijaspeore posljednjih desetljeća XX. stoljeća* (2004); *Tajni život laponske princeze* (pripovijetke, 2004); *Katalog važnih stvari* (kolumne, 2005); *Pismo iz Sankt Peterburga* (roman, 2006, 2008); *Ruski emigranti u Hrvatskoj između dva rata* (zbornik, 2006); *Ogledi o ruskoj književnosti* (2006); *Šezdesete : The Sixties* (zbornik, 2007); *Brodski! : život, djelo : (1940-1996)* (zbornik, 2007); *Nebeski biciklisti* (roman, 2008); *Duga Resa - Ixtlan* (pripovijetke, 2008); *Dnevnici, snevnici, rječnici, dnevnička i esejistička proza* (2009); *Sedamdesete* (zbornik, 2010); *Vjesnici nove književnosti : prikazi, recenzije, nacrti* (2010); *Blagovati na tragu klasika : kuharica za čitanje, čitanka uz kuhanje* (2011); *Gradovi, sela, dvorci : vodič za literarne putnike* (2012); *Očajnički sluteći Cohena* (roman, 2013); *Idoli i barabe : slavne osobe u književnim djelima* (ogled, 2014).

Prijevod s ruskog: 1. proza: Aksjonov, Berberova, Bunin, Jerofejev, Harms, Zoščenko,

Pelevin, Aleškovski, Tokareva, Družnikov, Čehov, Gazdanov, Platonov, Stogoff, Vojnovič, Prigov, Arcibašev, Radiščev, Losev, Agejev i drugi; 2. poezija: Brodski, Tjomkina i drugi; 3. drama: Koljada, Tolstoj, Puškin, Braća Presnjakov, Dostojevski, Rudkovski i drugi.

Nagrade: Kata Pejnović (nagrada za kulturu, 1989); Zlatna plaketa Matice hrvatske za *Dnevnik Dragojle Jarnević* (2001); J. J. Strossmayer za *Dnevnik Dragojle Jarnević* (2001); Kiklop za najbolju biblioteku Na tragu klasika (2007, 2008, 2009); Nagrada austrijskog Kulturkontakta za ukupno književno stvaralaštvo, prevodilački i urednički rad (2009); Godišnja nagrada Društva hrvatskih književnih prevodilaca za najbolji prijevod fikcionalnog djela (2009); Prva nagrada na Natječaju za kratku priču Zlatko Tomičić Književnoga kruga Karlovac (2009); Treća nagrada na Natječaju za kratku priču Petar Zoranić Zadarskog lista (2010); Javno priznanje Grada Duge Rese za književni, prevodilački i urednički rad (2010); Iso Velikanović za najbolji prijevod (2011); Kiklop za urednicu godine (2011, 2012); Kiklop za najbolju knjigu eseja (*Gradovi sela dvorci*, 2013).

Biblioteka Online

knjiga 36

Irena Lukšić

KRVAVI MJESEC NAD POMPEJIMA

© 2007 Irena Lukšić

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2007, 2015, 2016

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Aleksandra David

Urednici

Krešimir Pintarić
Dario Grgić

Fotografija

© Frank Boellmann / Fotolia.com

ISBN 978-953-6924-84-4 (HTML)

ISBN 978-953-345-216-6 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-217-3 (PDF)

ISBN 978-953-345-218-0 (MOBI)

Prvo izdanje

Ceres, Zagreb, 2002.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu

Grada Zagreba i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

